

**Zapis umowy między duchownymi
a świeckimi o członki**

3 w niem popisane

Nos Iaroslau etc. My Jarosław,
 bożym przerzienim świętej
 6 gnieźnieńskiej cyrekwie arcybiskup,
 w krakowskiem biskupstwie na urzędzie
 pojeżdżania będąc,
 9 wszystkim, ad ktorych niniejsze
 listy przydą, chcem być jawno,
 kako gdyż między najaśniejszym
 12 księdzem panem Kazimirem,
 polskim z bożej miłości
 krolem etc., patronem naszym,
 15 s jenej, a między księdzem Bodzętą
 bratem naszym namilejszym,
 biskupem krakowskim, strony z drugiej, niektore wątpienie
 18 o dziesięcinach i o jinszych członkoch niżej popisanych było się
 stąd i sowađ poruszyło, potem ty to strony, chcąc ku końcu
 zgody przez wątpienia przyć, w nas dobrowolnie a z pewnego wiedzenia
 21 o członki niżej położone za się i za swoje namiastki zgodnie
 przyzwalając spuściły i poślubiły jako w jadnacza ślubionego, ufalcę,
 skazacza i przyjacielskiego układacza, dając a pożyczając nam
 24 wolną a wszystkę moc, abychom mogli z prostu a przez kłopotu a rozdrzazu
 sądowego na ty członki wyrzicć, ufalić a skazać, ujednać a urzędzić
 albo zrzędzić, też sądowego rzędu nie dzirząc, kakole
 27 a jakokole nam się będzie widzieć użyteczniej.
 Nos itaque. My takie też boże jimię wzywawszy a radę mądrych
 k sobie zezwawszy, w sobie też rozmysł dostateczny pirzwej
 30 miawszy, prze dobre pokojne a użytek cyrekwie krakowskiej, mocą
 wybrania nas w jednacza a spuszczenia na nas przerzeczonego,

ufalamy, zrzadzamy, zjednawamy a skazujemy i skazując
33 ujednawamy miedzy krolem a biskupem przerweczonym, ize
o podrapienie dziesięciny folwarkowej ktorego ślachcica
albo o ktorakole rzecz jina roztropną taki drapieżca
36 za upominanim ma kląt być a będzieli w klątwie przez
sześć miesięcy stał, tedy i przebywacze tej wsi, gdyż powinni
dziesięcinę dać, mają kłeci być też z drapieżcą
39 tej to jich dziesięciny.

4

Ubi autem. Paknięli żona ktorego ślachcica nie będącego
doma dziesięcinę podrapi, przez karanie kościelne aż do
3 dosyćuczynienia dostatecznego przeciwko jej czyniono ma
być albo dociągano, to jest ma klęta też być. A będzieli
przez sześć miesięcy w tejże klątwie stać upornie, tedy
6 kmiecie w tej wsi, gdzie dziesięcina zdrapiona, z tąż pan[n]ią
mają być też kłeci.
Item ubicumque etc. Też gdziekole pługiem w ogrodziech albo
9 na poloch orano by było, dziesięcina z pełna ma dana być, wyjąwszy
rzepe, mak, kapustę, cybulę, czosnek i tym podobne
nasienia, cso je motyką kopając albo ryjąc w ogrodziech
12 swoich kto sadzi, s jich nijana dziesięcina ma być żądana
ani dana. Paragraphus. *Też ktery pan dziesięcinę chce kupić,
przed świętym Jakubem jej targować ima. Nie będzieli,
15 to przez wszej przekazy przedaj ją wolnie ten, czyja jest,
komu może. **O dziesięcinę konopną**
Pro decima vero canapi etc. O dziesięcinę też konopną
18 tako ustawiamy: kterykole kmieć orze całym pługiem,
kilekole też miej wołow albo koniow, powinien dać
cztery kity konopi gotowych podług obyczaju ziemie dawnego,
21 a ktery półpługiem orze, dwie kicie dać winowat dziesięcinne.
Ale kto nie orze, ot dziesięciny konopnej ma być praw i wyzwolon.

Gdy kapłana albo żaka zabito

- 24 Praeterea etc. Mimo to gdzie żak święcony albo kapłan byłby zabity, uranion,
ufaceon, jęt albo w jętswie dzirżan, tam cyrkiew
albo cyrekwi, acz jich więcej jest, prawem albo ot prawa
27 są zapowiedziany, to jest iż interdykt w nich samym prawem
położon, a tegodla w nich urząd służby bożej nie ma
być przez kapłany czynion, aliż winowaciec księdzu biskupowi
30 będzie podan. Jen nie będąc mieli być moc ufaceon albo
jęt, tedy przebywacze tego miąsca przysięgą, jako winowacca
jąć nie mogli ani jemu przyczyny ucieczenia
33 dali. Zatym biskup albo jego namiastnik słoży zapowiedź
lubo interdykt prawem położony, to jest otpuści wspiwać
i jinszy[ch] urząd cyrkiewny czynić jako pirzwej.
36 Ale wždy złostnik ten ma być zbiegiem et przez kogokole
ufaceon może być, księdzu biskupowi podan bądź a kłat
ma być rozumien, aliż dosyć uczyni.
39 Item super interdicto etc. Mimo to o dzirżeniu interdykta
tako skazujemy, iż gdy z przytcej kakiejkole przygodzi się

5

- w Krakowie interdykt cyrkiewny dzirżec a chowac, miasto Kazimirz
miedzy rzeką Wisłą temu to interdyktowi nie ma być podano i także
3 zasię.
Statuimus insuper. Ustawiamy też, aby gdziekoli klęty ot prawa
albo od człowieka, to jest kłatwą samym prawem wydaną, kłat
6 będąc, do cyrekwie albo do miasta wnidzie, tedy ma przestano <być> ot
bożej tam służby. Ale jako z cyrekwie albo se cmyntarza wynidzie, boża
fała dostojnie się konać ma.
9 Inter cetera. Miedzy jinszym usadzilismy a wysłownie ustawiamy, aby
interdykt trojdzienny, co przedtym we wszystkich cyrkwiach przez trzy
dni chowan dla przyjechani<a> niektorego klętego, ottychmiast
12 a od ninieszego czasu przez kogokole nikakie nie dzirżan ani chowan,

by wielość ludzi nabożnych prze grzech jednego *zapięklonego* zbawiennej
służby bożej nie oddalona a swego nie pozbawiona nabożeństwa.

15 Ale gdzie skazanie stolca papieskiego by było, jemuż my zakonu albo
obelżenia dać nie możemy, chcemy, aby forma przekazania w liściech
położona pilnie chowana i pełniona ni ustawienie nasze, wyszej przełożone
18 o niechowaniu trojdziennego albo przez trzy dni interdykta,
papieskiej kaźni ma być przeciwno.

Przystęp ku prawom świeckim krola Kazimirowym miedzy

21 laiki albo o rzeczy laiczne ustawionym

Przełożywszy duchownego rzeczy prawa, jeż podług jako się laikow
dotyczą, kako miedzy jimi społu mają być dzirżany, ksiądz Jarosław,
24 arcybiskup *gnieźnieński*, jako więcszy miedzy duchownymi,
z krolew Kazimirem, chwalebny krolew polskim, jako z głową
ślachty i wszego laikowstwa, zgodnie a ufaliście jest ustawił, popisał
27 i listy ućwirdził, już prawa, jeż przerzeczony krol Kazimirz miedzy
swymi poddanymi w krolewstwie polskim i w ziemiach jemu
poddanych ustawił i pod winami dzirżec przykazał, zatym rządnie
30 są popisana. Jichże zgrumadny rozum krotkimi a dostatecznymi
wszej rzeczy słowy po polsku *przełożywszy*, tylko pirwe każdego ustawienia lubo
prawa
łacińskie słowo <zachowawszy>, prze zgodność z łacinniki i prze łacniesze praw
33 tych to *mianowani albo gdzie ktora stoją popisana ukazanie,
tu stoi popisany początek jich a przystęp k nim osobnie z pełna
wyłożywszy, tak poczynając:

36 Casimirus Dei gratia rex Poloniae et cetera.

Kazimirz, z bożej miłości krol polski etc., znamionujemy
kako żądając, aby poddani naszymy w krolewstwie
39 naszym bydłacy, a nawięcej w krolewstwie polski*>* i w ziemiach,
ktoregokoli stadła byliby i czci, czestnie żyli, jeden

uczczonemu w bodze oóca księdzia Jarosława, świętej gnieźnieńskiej
3 cyrekwie arcybiskupa, i takie prelatow, wojewod, rycerzow i wszystkich
ślachcicow naszych z ziemie polskiej, na wiekujistą rzeczy pamięć
ustawieniasmy uczynili z nienagła niżej popisana, chcąc, aby
6 ta to ustawienia a prawa ustawiona w przerzeczonej ziemi polskiej
ot wszystkich były chowane, jako naszego gniewu i win w nich położonych
chcą a żądają się wiarować. Bo potrzebuje częstokroć śmiałość
9 przewrotnych, abychom nie byli samym złości zapowiedzeniem dosyć
mający, ale też bychom winę pomsty przestępcom ustawili.
Prologus seu introductio ad instar prologi in librum iurium
12 regis Casimiri.
Pirwe czcienie albo przywod ku księgam praw krola Kazimirza na podobieństwo
w jinszych *ksiąg czcienia jest takie:
15 Non debet etc. Nie ma ganiebne ani dziwne mnimano być, acz
podług mienienia czasow obyczaje a dzieje ludzkie się odmieniają,
gdyż każdemu z mężow nie dosyć jest uścieć się mocnością
18 albo harnasza być ubranu cudnością, acz obyczajmi i naukami
nie będzie okraszon, a przeto my Kazimirz, z bożej miłości
krol polski przerzeczonny, pospołu z krolewstwa naszego rycerzmi, z przylubienia
21 a z wolej bożej bacząc, iż podług czasow starości w ziemiach
państwu naszemu poddanych wiele rzeczy w sądziech nie janostajnie,
ale podług umysłów rozmajitości jakokole o jeden a tenże isty
24 uczynek jinako a rozmajicie rozciągniony a skazany bywają, z jejże rozmajitości
skargi alibo rzeczy częstokroć po wielkich kłopotciech
ostają niekako nieśmi<r>telne. A tegodla ku fale wszechmogącego
27 Boga a jego matki błogosławionej Maryjei ku czci, a nasz[w]ych
poddanych ku użytku, umyślilismy przerzeczonych sądow alibo rzeczy
sądowych wyprawić a wycieć niejanostajność, chcąc a ustawiając,
30 aby ottychmiast wiekujistych czasow podług niżej
popisanych tylko statut, to jest praw ustawionych, wszyscy a każdy
sędzie ziem naszych powinni byli a mieli sędzić a ta jista statuta
33 alibo ustawienia ściśnienie a twardo chować.
Caus summarii iurium Casimiri

Przygodnych rzeczy zgromadne wyprawienie praw krola Kazimirowych

36 **tu stoi popisane, począwszy otta^d którą moc ma
mieć albo ma ustawienie nowe et infra, to jest i dalej**

Cum omnes et infra. Ustawienie nowe nie patrzy przeminęłych
39 rzeczy, ale niniejszych tylko a przydających. A także
sąpierz alibo strona pozwana, gdy nie stoi w sądzie o dziedzinę

7

zastawioną, powod, to jest strona, jaż pozwała, dziedziny zyszcze, ale
wždy pieniądze pozwanej stronie wrociwszy.

3 **Ustawienie o granicach a miedzach rzecznych alibo wodnych**

Crebra altricatione et infra. Dziedziny się k sobie zbiegając niektorej
rzeki dzielenim, acz ta jista rzeka opuściwszy pirzwe ście
6 swoje obroci przez jine mieście płynienie swoje, tedy pirzwe
łożysko za granice ma być imiano, a tamo w rzece onej łowić ryby
sprawnie będą obojej wsi ludzie. **Ustawienie o tych, jż skazani**

9 **będąc otchodzą przez dosyćuczynienia**

Quia victus et infra. Przekonany w sądzie nie może odić, aliz dosyć
uczyni alibo obręczy za to, w czym skazan; jinako, związany
12 przeciwnej stronie ma być podan. Jen acz uciecze z jętswa siebie
dzirzącego, będzie praw i wyzwolon ot mocy jego, wyjąwszy złodziejstwo
alibo dług złodziejski, *jich zawždy skazani zapłacić są powinni.

15 **Ustawienie o tych, cso przed czasem dzielą [d] ciężą**

Ut in rapinis et infra. Każdy sędzia ciężą w winach wziętą lecie
dwie niedzieli a zimie hośm dni cało schować ima, jinako
18 czyniąc to, zacz stała ciężą, szkodę w niej cirpiącemu z winą
pięćnadzieścia zapłaci, co swą przysięgą pośwadczy. **Ustawienie
o pieczęci oćcowskiej pożywaniu**

21 Quia filii et infra. Synowie, gdy żyw ociec, włostnej pieczęci aby nie
pozywali, ale ty<l>ko oćcowskiej.

Ustawienie o sołtysiech i o służbie wojennej

24 Cum omnis et infra. Sołtysowie tako duchownych jako świeckich

person na wojnę jić powinni.

Ustawienie o duchownych, kiedy na wojnę mają służyć

27 Cum nullus et infra. Duchowni z jimienia oóczyznego na wojnę służyć albo jimienie bliskim spuścić są powinni, jinaldo uczyniali, mimo to krol jimienie jich odzirzy.

30 **O tych, co nie są pod ktorą chorągwią**

Ius militare et infra. Rycerz każdy albo prosty panosza pod pewną podniesioną <chorągwią> na swym stanie się ustanowi, a ktorzy potem w naszej wojnie
33 procz pewnych swych chorągiew stać nalezieni będą, przez podkomorzego jich jęci mają nam być przywiedzieni, a konie jich podkomorzemu przerzeczonemu, pod kim bydła, mają być przydany dla winy.

36 **Ustawienie o piercach a prokuratorzech albo o rzecznikoch**

Ut dominarum et infra. Pani albo dziewica pozywająca albo pozwana przed sędzią albo urzędnikiem rzecznikowi, jemu jej lubo,
39 rzecz swą może polecić. **Ustawienie pospolite o temże**
Quia cuilibet et infra. Pozywający albo pozwany może mieć swego

8

mowcę lubo rzecznika albo piercę. **O sędziach ustawienie pospolite [o temże]**

Quia ex multiplicitate et infra. Jeden pospolity sędzia w każdej ziemi
3 ma być mian, jiz na dworze krolewskim też sędzić będzie, gdy w jego sędziach krol mieszkać będzie. Ale dziedzicznych rzecz sędzić nie będzie moc na dworze, aliz przed oblicznością krolową albo namniej

6 sześci rycerzow. **O sędziach ustawienie**

Item ut pallatini et infra. Każdy wojewoda w swem wojewodstwie na jednym sędzi ma dosyc mieć.

9 Prima consuetudine et infra. Sądy nie mają dzirżany być jano rano a do godziny dziewiątej, a ktore pirwego dnia nie mogą być wyprawiony, do zajutrze mają być odłożony. Pisarz też pod swego urzędu
12 pozbawieniem prawujące się, przez woźnego ku prawu wezwane, ma mianować podług czasu pozwania, to jest kto pirzwej zazwał, pirzwej przystęp, a kto za nim, ten wtory przystęp, aż do poólednich,

15 a strona trzykroć wezwana nie będzeli ku prawu, gdy sędzia jakoby
wstać ch[a]ciał, dla niestania ma być skazana.
Si quis autem. Też czasu ktorego sędzia siądzie na sąd, nie śmiejcie
18 procz pozwu przystąpić jano ci, co pozwu prosić chcą, alibo
z odpuszczenia a z przykazania osobnego sądowego. A kto jnako przystąpić
będzie śmiał, winą piętnadzieścia bądź przez odpuszczenia
21 skaran. **Ustawienie, aby sądy na pewnych mieścoch
były sądzeny**
Quia plerumque et infra. Pewna mieścca sądom mają być wydana,
24 procz ktorych siedząc jindzie sędzia cokole osądzi,
nie ma mieć mocy, jako pan krakowski tylko we trzech mieściech
ma sędzić, to jest w Krakowie, w Ondrzeowie a w Wieliczce swoje
27 sądy, a także sędomirski i jinszy w swych państwach na mieścoch
wydanych a nie jindzie sędzić mają. **Ho pozwiech woźnych a prokuratorzech**
Quoniam ex modo et infra. Woźny z listem pozewnym, w jem rzecz, o którą
30 pozew się dzieje, ma być wyrzeczona, gdy ku pozywaniu przyjedzie,
za winę panową wieśnicow kłopotać nie ma hi zasię też ho winę
kmiotowską pan jich nie gaban bądź, niżby wszyscy, to jest pan
33 i kmiecie, byli krzywi, tedy pozew uczynić może pospolity. Ale jnako
czyniąc, winę piętnadzieścia winien będzie.

O pozwanych za przytczą w niemniamiu

36 Praeterea et infra. Pozwany w niewmnamaczki na dworze krolewskim
alibo w sądzie, gdzie sąd się dzieje, odpowiedzieć, aliż z rozmyślenim,
nie powinien, ale przez sędzią acz ho większą rzecz, jako ho czterdzieści
39 grzywien, pozwan jest, rok za trzy niedziele *jim ma być naznamionan
alibo dan. Paknięli ho mniejszy dług alibo ho krzywdę słowną

9

pozew był, do jutra rok odłożon bądź. **Ho pozwiech, kako mają być**
Flebili querela et infra. Woźny pod zbawieniem alibo straceniem urzędu
3 swego i jimienia straceniem i też lica przeżżeniem procz przykazania
sędziego ślachteni alibo wsi zakonnych nagabać alibo przeciwko

- 6 jim pozwu czynić nie ma śmieć ani śmieć. **O bakaniu w sądzie**
Plerumque et infra. Prze rzecz przyrodzonego alibo sługi swego pan z bakiem
a z gwałtowym gielkiem przydąc do sądu, winą pięćnadzieścia
ma być skaran.
- 9 Contingit et infra. Pokłada ma być ho odpowiedaniu, a przeto niżej po wyprawieniu
o pozwiech to kapitulum postawię, nie przedzielając materyjej
janakiej o pozwiech. **O pozwiech, kiedy mogą być procz woźnego**
- 12 Possibilitas et infra. Nijeden ma być pozwan jedno przez woźnego, wyjąwszy
gorące na dworze alibo w sądzie dwinienia dopuszczenie, o jeź
tedy przez czelednika sędzinego alibo przez wrotnego taki winowaciec
15 pozwan może być przez winy.
Praeterea et infra. Sędzie procz pewnego namienionego powodu
o rzecz wysłowioną, o którą by miała być żaloba, pozwow dać ni
18 mają. A pozowali kto alibo wyprawi pozwać kogo procz pewnego
sprawnego powodu, winę, jaż rzeczona pięćnadzieścia, zapłacić
ma tako pozwanemu. **Ho odpowiedaniu ku żalobie, przez kogo,**
21 **kakie a kiedy ma być**
Contingit et infra. Pozwany ho uczynek grzeszny, przed krolewską
wielmożnością ma odpowiadać, przykazanim w tem swego
24 pana y wyszsz[tk]ego się nie wymawiając, gdyż grzechy dzirzą tylko samy
swe skutniki a podług śwętych praw mianowanie zachodźce
w grzeszech nie ma mieścić. **Ho temże, kiedy w ziemi nie dziedzica**
- 27 Item statuimus et infra. Gdy niekatory pozwany o dziedzinę w sądzie wspiera,
iżby dziedzic tej dziedziny był w stronach dalekich a tegodla
mieni się nie mieć otpowiadać, sędzia ma przykazać przez
30 woźnego u parochyje alibo u hosady, alibo u jinszego znamienitego
miestca trzykroć zawołać, pewne miestce i rok temu niebędącemu
naznamionując. Jenże kdy nie stanie, ku skazaniu
33 rzeczy słuszne poście ma być, jego niebycim w tem nie czyniąc
przekazy nijanej. **Ho niestaniu ku prawu a jego pomszczeniu**
Experientia et infra. Ho niestania pańskiego skaranie woźny dwiema
36 wołoma pana pociądza, ale kmieci, cokole jich jest
niestałych, każdego janym wołem pociądzać może. A takżeż

do wtorego niestania ma chowano alibo rozumiano być, ale za
39 trzecim niestaniem niestojący rzecz straci. **Odbijając ciężą**
Item repercutiens. Przerzeczoną winą pięćnadzieścia będzie pomszczon

10

nie dadzący ciężej alibo gwałtem odbijający, alibo wypuszczający,
<...> wziętą ciężą se wtora winą <pięćnadzieścia> *wrocić musi i powinien bądź*
3 <pod winą> siedmdziesiąt, naszej komorze
przydaną. **Ho winie siedm-**
nadzieścia, kiedy samemu krolowi ma przyć
6 We czterzech przytczach wina siedmnadzieścia, to jest cztyrnaćcie
grzywien polskich, komorze krolewskiej ma być przydana:
pirwa przytcza ho pożegę, gdy obwiniony podług prawa się
9 nie może oczyścić alibo wywieść;
wtora ho gwałt na gościńcu alibo na drodze wolnej, kiedy kto
obwini<o>ny o gwałt alibo o łupienie na drodze wolnej nie dostaczy
12 w swem oczyszczeniu;
trzecia, kiedy kto sąd zgwałci alibo go nie czcząc miecz
alibo noż w sądzie wymie s nożen;
15 **czwarta rzecz albo przytcza, ho którą wina siedmnadzieścia**
krolowi samemu przydzie, jest ta,
kiedy prawem przekonany a skazany dosyć uczynić knąbrnością
18 z sądu odidzie, stronie zyskałej nie dosyć uczyniw abo nie obręczyw.
Ho ciądzaniu a ho cięży ustawienie
Praeterea et infra. Na ciężą sędzia nie więcej niżli dwu czeledniku
21 z woźnym posłać ima, ha jinako uczynić nie śmiej. Paknięli
przeciwko temu uczyni, sędzia wziętą ciężą panu tej
wsi na rękojemstwo wrocić ma i wypuścić, rok d<a>wszy temuż
24 na ukazanie swej niewinności. *Ha* ukazeli alibo oczyści
swą niewinność, tedy sędzia ciądzać każący ot każdej
persony winę pięćnadzieścia panu wsi pociądzanej przepaść
27 imieć <ma>. **Ho temże, jako pirwej, to jest o niestaniu**

Actor procurat et infra. Niestanie powodowo, iż jest większe
niż sąprzowo, rzecz straci do sąprza stojącego; ale
30 sąprzowo niestanie winą dwu wołu ma być skarano.
Licet in plerisque et infra. Ho dziedziną skargę sąpierz pirwe,
wtore i trzecie pozwany nie stanieli, powod w dzirzenie
33 na trzeciem roku puszczone ma być; a sąpierz nie stanieli, skazan
ma być ode wszego prawa przedania tej isteż dziedziny
odpadły. Ale o dług ha o rzecz<y> zastawione sąpierz przereczonym
36 obyczajem pozwany rzecz straci nie staw na trzeciem
roku, a powod przedania hi oddalenia będzie miał mocność;
a przewyszzyli cso nad dług, to zasię winowacowi ma wrocić.
39 Praeterea et infra. Obwiniony o gwałt świadki przez
powoda ma być przekonan. Jinakoli będzie, tedy sąpierz
włostną przysięgą się oczyści.

II

Item de furto et infra. Ho złodziejstwo obwinionego do roka tylko pozwać
będzie moc imiał ten, jen jemu winę dał.
3 Finem litibus et infra. Mieszczanin sukno alibo kramne rzeczy ziemianinowi
na borg dając, przez świadki doświadczy a dług
sądem odzirzy, a jinako dłużnik włostną przysięgą od gabania
6 od powodowa prozny ma być uczynion. **Na ślachtetność**
Nobilitas et infra. Ślachatności doświadczyć chcąc sześć świadkow
podobnych powieść ima: dwu z swego rodzaju, dwu z dziada
9 a pośledniu dwu z macierze, to jest z oćcowego szczytu dwu,
z macierzynego także dwu a trzeciu dwu pospolite. **Na rany**
Accepimus et infra. Jen za początkiem drugiego rani kogo żywota
12 broniąc, tego, będzieci moc, doświadczyć ima. Nie możeli,
ranny włostnym poprzysiężeniem rany odzierzy.
Ho kradzieży miodow w dzieniach
15 Item Petrus et infra. Obwiniony o złodziejstwo pczół alibo miodu
w dzieniach a zaprząc, będzieci dobrego domniamania, włostną

przysięgą się może oczyścić. **O gwałt domowy**

18 Praeterea et infra. Piotr nagabaw dom ręką bronną drugiego
a tam raniąc macierz, siostrę, żonę alibo syny dziedzica
tego domu, aczkole przez służebnika doświadczyć nań tego
21 nie może, doświadczy-li przez jinsze świadki, rany, acz ktore
gwałt czyniąc jemu się dostały, owszejki straci.

O wodzeniu świadkow a gdy który jest kłety między jimi

24 Per experientiam et infra. Przywiedzionym świadkom acz kłatwa
obłożona alibo obrzeczona będzie, jine może mienić,
acz je może imieć. Paknięli jinych imieć nie może, ma
27 dosta<te>cznie rękojemstwo o dosyćuczynienie ustawić zaklinaczowi
prosząc jego, aby takie świadki ku pomożeniu prawdzie,
iżby nie uciśniona, rozgrzeszył. Zatym nie rozgrzeszy-li,
30 świadkowie przerzeczoni ku świadecztwu mają być przypuszczeni
i świadecztwo jich bądź mocne.

Conradus et infra. Stryj albo kmotr będąc jednacem

33 przyjacielskim w teźże rzeczy wezwany i mieniony, ku
przysiędze ma być przypuszczon, gdy przy mianowani[ch]u świ<a>dkow
przyrodzoność jemu nie była obrzeczona. **O dawnościach**

36 Cum praescriptio et infra. Cirzpiąc kogo trzy lata i trzy
miesiące czasu pokoja a zgodno<i> niekaka dziedzinę
spokojnie a cicho dzirżec alibo posieść dobrą wiarą prawa
39 k niej, ode wszego prawa [tego] tej to dziedziny odpadłym
się czuć ima.

12

Si autem. Zastawioną dziedzinę zastawca alibo nablížszy do trzydzieści

lat będzie moc wykupić, acz przy osadzie alibo na wiecu
3 wielkiem oświadczy namniej janą w rok, iż przerzeczona dziedzina
w tylkich pieniądzech jest zastawiona.

Si vero mulier. Niewiasta mężata, mająca dla posagu alibo ktorekole

6 prawo ku niektorej dziedzinie, w dziesięć lat rzecz począć

- o tę to dziedzinę <ma>. Omięszka-li, tako iż przepuści kogo tę dziedzinę przez tylki czas spokojnie dzirzeć, ode wszego prawa jej odpadłą się ma poznać.
- 9 Si autem fuerit vidua. Wdowa także w sześci lat rzecz pocnie alibo potem zmudą prawo straci ku dziedzinie, jaż kto spokojnie tyle dzirzał. A to wszystko czasu pokoja a zgody mieśce ma tylko,
- 12 ale czasu walecznego nikakie. **O dawność<i> grodzenia** Franciscus et infra. Cirpiąc sąsiada płot czynić, przez dwie lecie s nim na janej dziedzinie będąc a nie pozowąc ku prawu, dawność
- 15 jemu dwu latu zawadzi. **O sirocej dawności** Franciscus et infra. Opiekadlnik sirotę daw za mąż a jej część jimienia daw za posag, za ostatek we trzy lata i w trzy miesiące
- 18 będąc z mężem nie pozowieli, potem opiekadlnikowi straci alibo żaloby ruszyć nie będzie moc.
- O dawności niedopłacenia pieniędzy dziedzinnych**
- 21 Franciscus et infra. Przedaw dziedzinę a wziął część pieniędzy, za ostatek przez trzy lata i przez trzy miesiące nie pozwaw, straci, aczkole jemu przez kupca nie byłoby dosyć uczyniono.
- 24 **O dawności nieupominania pożyczzenia albo wzajmu** Franciscus et infra. Pożyczaw komu pszenice a cztery lata milcząc, milczenie za nią odzirzy wiekuiste. **O pamiętnem**
- 27 Licet pro redimenda et infra. Sędzia w wielkich rzeczach <alibo> w dziedzinnych we czterech groszoch pamiętnego ma mieć dosyć, ale we mniejszych tylko to dwa grosza wyciągnąć moc ma mieć.
- 30 Quamvis negotia et infra. Bracia dzielna będąc, acz niektory rzecz straci skazanim sędzinym, drugi tego słomić nie będzie moc ani rzecz wznowić. A także niedzielni,
- 33 kiedy lata mając pozwani na tejże dziedzinie k swej rzeczy nie stali. **O uszkodzeniu.** Nagod et infra. Sąsiedzi mają złodzieja pościgać swego sąsiada alibo towarzysza, jinako szkodę
- 36 cirzpiącemu zapłacą sąsiadowi, jemu proszeni będąc gonić ni pomagali. **O szkodzie danej** Nicolaus et infra. Pożyczaw konia u przyjaciela, ochromiejeli u niego,
- 39 ma ji chować za dwie niedzieli. Jiż wzmożeli, wroci mu

ji, nie wzmożeli, z pożyczką się oń przyjacielski ma z[e]jednać.

13

O szkodzie popasienia. Ut quilibet et infra. Popasący żyto
czyje, ot każdego klusięcia alibo skocięcia janą ćwirć pieniędzy
3 zapłacić powinni bądźcie. Paragraphus. Ad evitandum. Cierzpiący
szkodę ot popaśce żyta a konie albo skot zajęty przez noc chowawszy,
do bliższej obory kastellańskiej alibo księskiej dopędzić mają.

6 **Dawność ukazowania na rany rok**

Petrus conquaestus et infra. Raniony do roka włostną przysięgą [samotrzcę]
rany ma doświadczyć, potem winny się samotrzec odprzysięże.

9 **O rzecz<y> przeszłej skazanim.** Petrus agebat et infra. Mieniać
a ćwirdząc się niesprawiedliwie skazanym być, nie nagani-li
natemmieście sędziej, skazanie pojdzie w rzecz przeszłą skazanim.

12 Falco pro hereditate. Rzecz osądzona z bratem starszym w osądzenie
poszła i s młodym, tako iż jej młody brat nie będzie
moc otnowić.

15 Franciscus et Falco et infra. [Spo] Z pospolitym młynarzem alibo sługą
jeden brat się może o krzywdę przed obranym sędzią sędzić
i prawować, aczkole jinsza bracia, niedzielna s nim, tego czynić
18 nie chcieli i przeciwko temu by mowili. **O puścicach**

Abusiva et infra. Ostatki, jeż rzeczony puściny kmiece, panom przyć
nie mają, ale na bliższe spadną, jż z nich kielich za półtory
21 grzywny do cyrekwie sprawić mają, acz jich z tyle będzie, ostatek
sobie imając spokojnie.

Licet et infra. Kmieć kmiecica zabijąc, temu, jemu prawo przykaże,
24 za winę cztery grzywny a bliższym za głowę sześć grzywien
zapłacić bądź przyciśnion. **O mężobojstwie**

Item si plures et infra. Gdzie więcej jich o głowę obwinia, tylko jeden
27 przez przysięgę powodową ma być przekonany i skażnion,
jinszy wszyscy przez świadki się będą moc oczyścić.

Item quacumque morte et infra. Ktokole przygodnie, jako utonąć

30 alibo z drzewa spadnąc, umrze, za tego żałoba główna nie ma być
czyniona. A gdzie wątpienie jest o mężobojstwie, jako gdy nie
wiedzieć, kto zabił, państwo nie ma kogo gabać, ale bliższy,
33 acz mogą, o głowę rzecz konać będą.
Ut violenta. Ślachcic zabiw ślachcica, sześćdziesiąt grzywien
zapłać, a za ucięcie członku trzydzieści, za prostą ranę piętnaście
36 grzywien zapłaci.
Laurentius conquaeritur et infra. Zabiw macierz czyję nieodaną,
nie pomoże jemu tego obrzeczenie, ale musi głowę zapłacić
39 a ku zapłaceniu ma być skazan.
Consuetudine et infra. Służebnicy alibo woźni zabitego na drodze

14

obłupić nie mają, ale tylko w groszu za swe prawo, jeż zową krwawione,
dosyć mieć mają ot tego, kto je do zabitego przyzowie,
3 aliz się <o> mężobojstwo rzecz dokona.

**O prawie, w ktorem kto odpowiedzieć ima sprawnie; poklada
też dwa członki polskiego prawa**

6 Cum actor et infra. Żałując w prawie niemieckiem przeciwko
krzywemu, jemu tymże prawem odpowiedzieć nie powinien,
ale chceli sąpierz, [jego] <przed> sędzią podobnym przeciwko
9 jemu rzecz p[r]oruszy. **O pożeżcach pirwy członek polski**
Ex lege imperiali et infra. O pożegę obwinieni prawem mieśckim
alibo niemieckim we wsiach nie będą się moc wymowić,
12 ale prawem polskim przed podobnym sędzią powinni będą odpowiedzieć.

O usilstwie wtory członek polski

Re vera et infra. Usilstwo dziewicam czyniący a gwałtem niewiasty
15 pokalający, byłoli na nie wołano, nie będą się moc prawem
niemieckim obronić, ale prawem polskim mają odpowiedzieć
o tę rzecz. **O przywilejoch a twardości jich**
18 Statuimus et infra. Wiedząc kogo mieć przywilej na którą
rzecz a przeciwko temu ji o nią pozywając, kopę, jaż

kładąc przywilej stracił, ma powód sąprzewi wrocić. Paknięli
21 przysięże, iż nie wiedział sąpierzma mieć przywilej,
będzie praw. **O kmiecioch, kile jich może wynić ze wsi**
Cum ex separatione. Więcej kmieci z janej wsi do drugiej
24 wynić nie może jedno ot dziesięci jeden procz panowej
wolej, wyjąwszy trzy członki ty: **pirwy**, gdy pan wsi żonę
kmieciowę zgwałci, gwałtem onieczyści, alibo dziewce usilstwo
27 uczyni; **wtory**, gdy kmiecie o winę panową klną; **trzeci**,
gdy kmiecie o winę swego pana ciądzają; nie tylko jeden,
ale i wszystcy wstać mogą. **O *trzech, co nie mają lat**
30 Si mulier et infra. Dzieci nie mające lat przeciwko sobie krzywdzącym
żałować mogą, gdy k latom przydą, a obłożenie
dawności jim obrzezono nie może być alibo zawadzić, alizby
33 po leciech byli omieszkaający. **Sławętnych pomoc**
Ut viri famosi et infra. Dla sławętności a dobrego domnimania
ktorego ślach<a>tnego męża, aczby z złodziejstwa alibo łotrowstwa
36 był obwiniony, włostną przysięgą się bądź moc oczyścić.
O głupiem braniu rzeczy cudzych
Egidius et infra. Przez wole wziaw rzeczy cudze, zaprzyli się
39 część jich wziąć, tę powod swą przysięgą ma doświadczyć.
O ukąszeniu psiem. Item Egidius et infra. Mając ranę ukąszoną

15

ode psa swego sąsiada, doświadczy-li, iż z poszczwania tego to
sąsiada ranę miał, rany otrzyma, a jinako sąsiad przez
3 przysięgę włostną się oczyści. **O przyczynie uranienia**
Querelam et infra. Dający przyczynę uranienia, jako kto świecę
przy zwadzie w nocy zagasi a zatym kogo urania, ma
6 rannemu o rany być skazan, to rozumieć, gdy nie wiedzą tego,
jen jest go ranił. **Gdy co zginie we czrzedzie**
Praeterea et infra. Acz pastyrza winują o niektore bydłę, iżby je
9 stracił do wsi nie przypędząc, przysięc ma, iże do

wsi przypędził. **O kostkach**

12 Ut noxius et infra. Porodziciele nie powinni za jich syna
o pieniądze przeigrane dosyć czynić. A także mowimy
o Żydziech i każdej zmowie przezeń uczynionej.

15 Ad praeccludendum. Jigrając kostki na pożyczki, acz będzie o to
przekonan, nie powinien wicieżyć ku dosyćuczynieniu
ani go moc będzie upominać, a uczyni-li, winą pięćnadzieścia
jemu a drugą sądowi ma być skaran. **O jidących na wojnę**

18 Expedit et infra. Jidący na wojnę na łąkach ani we wsi stać
mają, jano na polu, ani drapienia czynić, jano koniem
pokarm wziąć umiernie. Przeciwno temu się dowiniać, panu
21 tej wsi alibo komu się szkoda stała, podług przysiężenia zapłacić
ma i z winą pięćnadzieścia. **O dzialech synow z oćcy swymi**

24 Ex communi usu et infra. Synowie po śmierci macierzynej nie mają
żądać od oćca części, aliz wtorą żonę pojmie, nizliby
snadź dziedzin a jimienia był rozproszca. **O tych, jiz złodziejstwa
alibo jine krzywdy uczynisz są zbiegli z krolewstwa a potem**

27 **łaskę wrocenia należli**

Saepius contingit et infra. Zbiegowie <alibo> złodziejstwa się dopuściwszy,
acz kakole łaszczce krolewskiej nawroceni będą, wždy o downienie
30 mają odpowiedzieć w prawie i dosyć uczynić tym,
jim skrzywdzili, ani potem w powyszszenu czci drugim
mogą być przyrownani.

33 Statuimus illum. Tego też nieczestnego wyrzekamy, jen tajemnie
złodzieje a zbieżce przechowywa a s nimi dzieli rzecz<y> źle nabyte.

O lifie żydowskiej. Cum usurarum et infra. Żydowie
36 o dług jistny i o lifę ku sądu nie przyzowąc do dwu
latu, przerzeczoną lifę przyrosłą stracić mają, a tylko
to na jiscinie a na lifie w przerzeczony czas dwu latu
39 pom[m]nożonej dosyć mieć mają. A więcej za koždy tydzień
jano kwartę, to jest poł grosza, wziąć nie mają za lifę.

O dąb porąbiony. Quidam et infra. Porąbiw dąb *cudz*,
winę jemu ośm groszow zapłaci, w czyjem państwie jest
3 porąbion. **O ranach nocnych a o braniu cudzego żyta w nocy**
Et licet et infra. W nocy bierząc żyto cudze, będzieli przez obrońcę
żyta uranion alibo zabit, w winę nie upadnie <obrońca>. Ale
6 uranili on alibo zabije żyta odejmacza lubo obrońcę, ranionemu
rany a dzieciem głowę zabitego zapłacić *będz* przyciśnion.
O sromoceniu słowy czyj<em>
9 Quoniam omnis et infra. Będzieli ślachcic ślachcicowi łajał, synem
ji kurwim zowąc, a nie odzowie ani zaprzy, sześćdziesiąt
grzywien, *jakoby* ji zabił, ma się wiedzieć przepaść, to jest winien Item decrevimus.
12 Odzywając ma mowić: To,
cośm mowił, łgałem jako pies. **O ranach ślachetnych**
In percussionibus et infra. Ślachcic ślachcicowi ranę zadali do krwi
15 wylania, rany doświadczone jemu zapłaci z winą pięćnadzieścia.
O ranach kmiecych. Ut pęnarum et infra. Za rany kmiece
alibo wielkie, skarade ubicie cirzpiącemu dwie części a trzecia
18 sądowi, gdzie się prawować będą, ma być dana.
O bracskiem zabiciu
Et licet et infra. Brata zabijąc alibo bliższego, w dziedzinie go
21 cirzpieć nie mają, ale i z *dzieć<mi>* go części tako zabitego
i czci odsądzamy.
Statuimus et infra. Kmieć szczepiąc alibo sad czyniąc, połowicę
24 w ziemi, gdy z rolej idzie, ostawić ima pod winą
pięćnadzieścia. **O gwałcie**
Cum alicui et infra. Wziąw czyje woły gwałtem, za każdy tydzień
27 cztery skoćce z winą pięćnadzieścia szkodę cirzpiącemu a
tyleż sądowi zapłacić powinien *będz*.
<I>tem si quis et infra. Kto swą rzecz u sąsiada alibo u jinego kogokole
30 zastaw, gwałtem nie prawując się weźmie, z winą szeć grzywien
ma ją wrocić zasię jemu jej zyskującemu.
Aliquis excolens et infra. Posiaw role gwałtem drugiego, nasienia

33 stradze z winą pięćnadzieścia.
Item pro curru et infra. Za woz siana gwałtem wzięty trzy grosze
z winą pięćnadzieścia uszkodzonemu a tyleż sądowi ma
36 zapłacić.
Item pro copa. Za kopę ktoregole zarna we dnie wziętą,
trzy grzywny sądowi a szkodę cirpiącemu pięćnadzieścia
39 ma zapłacić, wzięli w nocy, tedy chaźbę winowat.

O naganieniu skazania

17

Cum aliquis et infra. Naganiąc skazaniu kastellana, to jest pana
krakowskiego, łupieżę gronostaj<o>we, ha kastellanom
3 sędomirskiemu łasicze i lubelskiemu, <...> podsędkom lisie,
komornikom <po> sześci grzywien, sędziam po poł grzywny,
kożdemu pisarzewi ziemskiemu lisie łupieżę, jinszym kastellanom,
6 wyjąwszy sędomirskiego ha lubelskiego, po sześci
grzywnach przez wszego przeciwiwania a pirzwej niżli
ku ktoremu wysłuchaniu będz<ie> przypuszczon, dać i dosyc
9 ma uczynić. **O wyplaceniu przejjgrających synow**

Filius nondum et infra. Acz gałki alibo kostki jigrając czyj
syn co straci, na jego część policzono będzie, gdy z bracią
12 na dział przydzie. **O ranach ślachcicu przez kmiotowica
zadanych**

Militi pro una et infra. Kmieć ran[n]iąc ślachcica dziesięć
15 grzywien jemu zapłacić <ma> z winą pięćnadzieścia.

Nicolaus alias Bartoldus et infra. Obwiniony o łąkę, iżby ją
posiekł, doświadczyć ma, aby ją kupił, jako wyznał. **O ranach w jigrze**
18 <I>tem Nicolaus et infra. Wyznaw się kogo w śmieszce alibo w jigrze
uranić, ku dosycuczynieniu ma być osądzon.

O rękojemstwie. Nicolaus M<athie> et infra. Rękojmia
21 ćwirdząc, iż przez dłużnika jiśca dług jest zapłacon,

ku doświadczeniu ma być dopuszczon.

24 **O wienie a daninie.** Statuimus et infra. Żona, gdy mąż umrze, przy wienie a daninie ostać ima.

Item statuimus et infra. Danie posagu gotowymi pieniędzmi przed przyjacielmi oprawiene moc ima, ale imienie 27 dziedzinne w posag dane przed krolem ma być oprawione.

O gwałcie na gościńcu uczynionem

30 Martinus et infra. Gwałtownik jawnej drogi, to jest komu dadzą winę, iż gwałtem bierze na wolnej drodze, dwiemanaście świadki się ma wywieść dobrymi.

O nalezieniu rzeczy ktorej

33 Item Martinus et infra. Obwiniony o nalezienie rzeczy ktorej włostną przysięgą się oczyści. **Za drzewo owocne pokup**

Statuimus et infra. Porąbiw drzewo jabłczane alibo 36 owocne, dwanaście groszy z winą pięćnadzieścia zapłacić bądź przyciśnion szkodę cirpiącemu. **O wystawieniu**

39 **sługi przeciw panu.** Praeterea et infra. Gdy włodarz alibo sługa przez pana obwinion bywa, sługa przeciwko panu ma się sześcią świadki wywieść.

18

O wojtowstwie. Cum officium et infra. Sołtysstwa nie może kto kupić mimo pańską wolą.

3 **O dzieleniu przed przyjacielmi a jego dawności**

Cum omnis et infra. Dział, jen się stał przed przyjacielmi, aczkole 6 ku znajomości książęcej nie byłby przywiedzion, gdy przez trzy lata i przez trzy miesiące tr<w>ał, ma być mocen i dzirżan.

Dawność o złodziejstwo

9 Cum furta et infra. Gdy kto o złodziejstwo alibo o łotrowstwo do roka przez sąsiada tejże wsi i osady nie będzie oskarżon, dawność roczna przeciw powodowi przechodzi. Ale sąli od siebie ro<z>dnie dalecy, nie jinszą jano trzech lat dawności<a>

- 12 będzie moc odbyć obwiniony.
Si cuiusque et infra. Dzieci o dziedzinną rzecz nie mając lat pozwane, odzیرząc sobie do lat odpowiedzialności zawieszenie, tych to lat nie
- 15 mogą w dawność powodowi obrzekać, jano acz które przed
zazwaniem oćcowie jich alibo sami przedzیرzeli.
Cum realis et infra. Wdowam a mężatkam dawność pospolita
- 18 trzech lat nie wadzi, ale własnych dawności pożywać
mają, jako niżej stoi popisano, to jest wdowa sześć lat
a mężatka dziesięć lat ma dawności.
- 21 Ut calumpniis et infra. Żalującym o głowę człowieka ktoregole
zawadza mu przeminęłość<i> trzech lat obrzeczenie.
Ut viri famosi et infra. Gdy kto, jemuż przedtym skarga
- 24 o złodziejstwo alibo łotrowstwo nie była ruszona, obwinion
by był, dla dobrego jego domniamania własną przysię<gą>
będzie <się> moc oczyścić.
- 27 **Ho skazania oprawieniu jinym sądem**
Cum in causarum et infra. Gdyż w pomście win równość imiana
ma być, obykniono jest, aby łając alibo naganiąc
- 30 skazanie <śędziego>, za łupieżę kunie, to jest za kozuch kuni, trzy grzywny
temu przepadł, acz skazanie swoje doświadczy być
sprawiedliwe. Paknięli przekonani będzie, trzy grzywny
- 33 z winą pięćnadzieścia zasię wrocić winien będzie,
oblan będę sromem.
Adicientes et infra. Przed oblicznością kroła alibo w wiecu
- 36 wielgiem przy wojewodach i przy rycerzech skazaw,
śędzia z złęgo skazania naganion być nie może.
Adicientes et infra. Bierząc wstecz do śędziej, gdy pamięta,
- 39 wyznać ima.

O świadkoch przeciwko śędzi

Statuimus et infra. Gdy kto przygania skazaniu śędzinu, śędzia

3 przez swe towarzysze się oczyści. Ale będzieli chciał go
powod z fałszu doświadczyć, przez sześć świadków to ma
uczynić równej dostojności, czci i stadła, ktorego znan jest
6 być sędzia. **O mieścu ciężej**
Ubi curie et infra. Cięża wzięta, do dwora pana kastellana alibo
wojewodziego godnie może być wpędzona, gdzie dwory krolewskie
9 dalekie. Służebniki alibo woźne wojewody ustawiają i za nie
winę ranną alibo główną też podnoszą. **O monecie**
Cum sub uno et infra. Jano prawo i moneta we wszem krolewstwie
12 imiano ma być, by nie było jako dziw.
O służbie ślachty wojennej
Sed quia et infra. W harnaszu każdy ślachcic podług mocy a wielgości
15 imienia swego ku pospolitemu dobremu s ludźmi
ubranymi ma służyć na wojnę.
O dawność<i> wykupienia dziedziny
18 De cetero et infra. Przeciwko kupiącemu dziedzinę bliższy do trzech
lat i trzech miesięcy czynić mają, bo potem dawność
jim drogę zastąpi. **Opiekadlnik**
21 Cum pater et infra. Opiekadlnik dziedziny przedać alibo graniczyć
i też stracić nie może dziecinnej, ani dzieci lat
nie mające odpowiedzieć mają, jedno we członkoch niżej popisanych.
24 **O liczbie opiekadlnikow**
Multotiens et infra. Opiekadlnik dzieci, gdy k latom przydą, z niczego
jinego liczby czynić nie ma, jedno z czynszow a z świerzepic
27 nieuczonych. **O posażeniu**
Statuimus et infra. Ociec dziewczkę alibo bracia siostrę podług
wielkości imienia a podług stadła wyposażyć imają.
30 **O uniesieniu dziewczek**
Statuimus et infra. Dziewki pofaćca gwałtowny jako *usilnik*
na łasce jej i przyjacioł bądź, acz chcą którą jemu
33 uczynić.
Dziewka obrządzac się połapić a przez wolej porodzielow
swych się wziąć, posag straci.

36 **O usilnem zgwałceniu dziewki**

Ubicumque et infra. Osilstwem dziewicę alibo którąkole niewiastę
gwałtownie obniecziw, acz wołała, na łasce jej

39 alibo jej przyjacioł bądź.

20

W złodziejstwie przekonany cześć stracił

3 Statuendo et infra. Obwiniony o złodziejstwo alibo o zbojstwo trzymi
razy a sądem przekonany, przeze czci wiekujście
ma zostać.

6 Statuimus et infra. Zabiw klusię [świerzopicę] nieuczone, trzy
grzywny szkodę cirzpiącemu ma zapłacić.

Statuimus et infra. Mając granice a drugiego las rąbiąc,
może pociądzan być, podług jako niżej popisano.

9 Statuimus et infra. Chowając świerzepice nieuczone, ot
święta świętego Wociecha aż do świętego Michała
przeze szkody drugiego paść powinien, jnako zapłaci
12 szkodę cirpiącemu, którą jimi uczyni.

Statuimus et infra. Las alibo dąbrowę mając opodalną, świni
do niej pędzić nie może jano drogą.

15 Quod si aliquis et infra. <...>

Praeterea et infra. Kmieć uciekąc przez winy swego pana
niejenego prawa nie poścignie jano ziemskie.

18 **O lifie żydowskiej.** Porro et infra. Żydowie na listy
pieniędzy pożyczć nie mają, ale na zakład pożyczć
mogą. <...>

21 **Dokonały się przytczne zgrumadne praw krola Kazimirza.**

**Już lepak z pełna wykład jich polski naśladuje,
jako są w sobie słowo od słowa od początku aż do końca w kapitulech
24 przerzeczonych popisana. Poczynają się ustawienia
praw krola Kazimira po polsku, jako stoją słowo hod
słowa z pełna wyłożona, jichże *wszystkich* zgrumadny rozum pirzwiej**

27 **krotko a dosta<te>cznie już jest przelożon i popisan.**

Naprzod o ustawieniu nowem a którą moc ima

Cum omnes et infra. *Gdyż* wszystkie ustawienia i statuta
30 układają rzeczam a dziejam przydającym,
nie przeminęłym, chcemy, aby nasza
ustawienia wszystka, ninie w wiecu wielkiem
33 w Wiślicy uczyniona, nie patrzyły przeminęłych,
ale tylko niniejszych a przydających rzeczy.

21

A tegodla gdy kto pozywa do sądu kogo o dziedzinę
w pieniądzoach zastawioną a ji do sądu wyzowie, tedy acz
3 sąpierz na roku zawitem nie stanie, powod zyszcze
mienionej dziedziny, pieniądze wždy sąprzewi wrociwszy.

**O tem, gdy rzeka albo strumień dzieli między dwiema
6 dziedzina**

Crebra altricatione. Często rozmową między naszymi
poddanymi o granice w dziedzinach jich, by były rozciągniony,
9 wiel<ie> skargi powstają, z jichże strawy się mnożą
a robocie wielkiej się niekdy podkładają niezgadający.

Ale iże rzeki częstokroć między dziedzinami płyną,
12 *są, tegodla acz ktore wsi albo dziedziny się k sobie zbiegają
dzielenim niektorej rzeki albo strumienia, tako iż każda
dziedzina swoj brzeg ima onej rzeki, acz opuściwszy pirzwe
15 łożysko obroci swe szcie albo płynienie przez jinsze mieśca
nie obrocenim ludzkim ale mocą włostną, tedy pirzwe
łożysko, kędy był zbieg wody, za prawe granice ma być
18 imiano et tam iste w jezierze onem z obu wsiu ludzie słusznie
ryby łowić będą. Ale jinako mowimy, będzieli płynienie
rzeki ot włostnego biegu przez oprawienie człowiecze odwrocono,
21 to tedy więc bieg rzeki za granice zawždy ma
imian być. **O tych, ktorzy nie pod janą stoją chorągwią**

Ius militare. *Prawa *ślachatnego. Niektorzy z naszych ślachcicow,
24 gdy na grodziech przeciw nieprzyjacielom bywają
położeni, otrzuciwszy wszystkę sromieźliwość, z namnieszą
drużnością naśladować, ni - pod - czyją chorągwią z naszej
27 wojski stanowią się obykli na ten koniec a k temu końcu,
aby puszek, ćwirdzy alibo wojennej strożej się uwarowali
i obrony, jaż jinszy bracia jich, pod pewnymi chorągwiemi
30 postawieni, podług urzędu między jimi położonego
czynić są obykli. Ale iż skarada jest część, jaż się
z swym pospolstwem nie zgadza, ustawiamy, aby rycerz
33 każdy alibo prosty panosza pod pewną podniesioną chorągwią
na jej stanie stał, iżby w przypadku potrzebnym
bojowania a szymie z nieprzyjacielmi umiał miejsce wziąć
36 pewne ku obronie swej chorągwie. Paknęli tacy dalej
w naszej wojnie będą należeni, przez podkomorzego, pod
którym są, zjimini mają nam być podani a konie
39 jich temu to podkomorzemu za winę mają być przydany.

22

O tych, iż z sądu wychodzą skazani nie dosyć uczyniwszy
Quia victus. Iże przekonany w sądzie zyskałemu, w jem przekonan
3 jest, ma dosyć uczynić a z sądu pirwej nie wynić,
alż dosyć uczyni, w jem jest skazan. Niektorzy ubożstwem
alibo też knąbrnością przywiedzeni odchodzą z sądu
6 skazani za dług, nijenego dosyćuczynienia przeciwnej stronie
nie uczyniwszy. Tegodla chcemy, aby tacy nieposłuszni
z złości swojej użytku ktorego nie otnieśli, niż jako przekonani
9 będą w sądzie, aby w ręce przeciwnikom swoim związani
byli podani. A gdyby w jętstwie będąc uciekli, ot mocy
jich mają być wolni a próżni tym to uczynkiem przez złodziejstwa,
12 toczusz wyjąwszy złodziejstwo.
Ut in rapinis. Aby w drapieżstwu alibo w *cięży* naszego ubożstwa

niekora dzirzana poczestna umierność, obykli są łakomi
15 sędzie i jich urzędnicy, iże gdyż za winy w sądzie
przepadłe niektore ubogie alibo ślachtę ciadzają, natemmieście łup
działą, nijanej łaski z obłupienym czyniąc, na ucięcie tego
18 obyczaju złościwego a jego dalej dzirzeć nie chcąc
i zapowiadając, ustawiamy, aby kiedy który sędzia, wojewoda,
kastellan alibo ktore grodstwo, pan alibo jich urzędnicy,
21 alibo oprawca, alibo jiny ktorykole, za winy sądowe alibo
za jinsze dwinienie naszego ziemianina, bogatego alibo
ubogiego, ślachcica alibo prostego, pociądza alibo pociądzać
24 każe, cięża końmi, bydłem alibo jinszym jimieniem tako wzięta,
nie sprzedając ani dzieląc jej, będzieli letnego czasu,
dwie niedzieli, paknieli zimie, tedy ośm dni, cała przez ciężebnika,
27 to jest tego, kto ją wziął, *ma być chowana, lubo sprawiedliwie
pociądzeni byli, lubo niewinnie drapieżstwo przeciw
jim się stało. A gdy po tych dniach przez tego alibo przez
30 ty, ktorzy ciadzani za dopuszczone winy, nie będzie onym,
ktorzy ciadzali, dosyć uczyniono alibo w tem swojej niewinności
nie ukaza, tedy słuszno bądź ciężebnikom one
33 ciężą rozdać i rozdzielić podług wolnej jich wolej. Paknieliby
tacy sędzie alibo jinszy wyszszej mianowani, swemu łakomstwu
nie odpuszczając, przed przereczonymi czasy między
36 sobą rozdzielili alibo roztrwonili, alibo też oddalili jano
bydlę z przereczonych, szkodę cirpiącemu zwierza zgubione
szacunk, jiz swą przysięgą doświadczy, z winą pięćnadzieścia
39 mają wrocić a zapłacić. A to ustawienie zbawne
prze naszych rządziec drapieżstwo nieumierne, jeż

23

często popełniają, do nich i do <na>miastkow jich podnosimy alibo
rozciągamy. **O pieczęci ocowskiej dzieciom**
3 Quia filii. Iże synowie z oćcy prawotworzeniem alibo wymysłem

prawa jana persona są rzeczeni, ustawiamy, aby
gdy żywi są oćcowie, synowie tylko pieczęci oćcowskiej
6 pozywali a jinszej nosić alibo imieć nikakie nie śmieli.

O sołtysiech a jich służbie na wojnę

Quia onus. Iże brzemie, nawięcej ktore wszystkich tycze,
9 miedzy wielimi rozdzielone lekczej bywa niesiono, tegodla
ustawiamy, aby pospolicie wszyscy sołtysi, tako duchownych
jako i świeckich person, podług jich dostatku na każdą
12 wojnę s nami szli a byli jic i ciągnąć winowaci.

**Kapłani alibo żacy mając dziedzinne jimienie aby szli
na wojnę**

Cum nullus. Gdyż niktej swego prawa ma być schytrzon
a chytrze pozbawion, wiele żakow naszego krolewstwa
imienie oćczyzne trzymając a z tego to imienia pod cieniem
18 żakowskim powinne nam w krolewstwie naszym
służby wojenne odejmać obykli. A tegodla ustawiamy, aby ci
to duchowni żacy naszego krolewstwa, ktoregole by byli
21 stadła, imienie oćczyzne trzymający, z nami jic oczwiście
mieli na każde wojny podług przerweczonego jimienia dostatku,
alibo ta to jimienia bliższej swej braci laickiej mają
24 spuścić a jich się wyrzec. Paknieli nijanego z tego dwojga
dbaliby uczynić, tedy przerweczone jimienie wsz<y>stko przerweczonych
żakow skazalismy naszemu krolewstwu wieczystymi

27 czasy przyłączyć. **O daniu paniam rzecznikow**

Ut dominarum. Aby przebywanie paniam prze krachkość
przyrodzenia od zborow mężczyznych owszejki było rozdzielono,
30 aby ku sądom pozwane się nie cisnęły miedzy tłumy mężczyzne,
ustawiła moc nasza ot niniejszego czasu, aby gdy ktora
pani alibo dziewica, pozowac alibo pozwana będąc, przydzie
33 na rok jej zdany, sędzia na sądzie siedzący urzędnika swego
do gospody onej paniej z przeciwniki jej *ma posłać, przed jimże
rzec swoję alibo przą rzeczy swej rzecznikowi alibo piercy
36 swemu, ktoremu jej będzie lubo, wszystkę poleci.

O przypuszczeniu rzecznikow alibo pierc

Quia cuilibet. Ize kazdemu nawiecsze obronienie nie
39 ma być zapr<z>ano, tegodla ustawiamy, aby w sądziech krolewstwa
naszego każdy człowiek, ktoregole stadła będąc

24

alibo czci, *może i *ima mieć swego przyprawcę, prokuratora
aliboż rzecznika i piercę.

3 O sędziach, w każdej ziemi by ustawieni byli, a o *rokow w rzeczach dziedzicznych, kako długie mają być

Quia ex multiplicitate. Ize z wielości sędzi, jako skuszenie
6 nas nauczyło, w rzeczach jakokole janakich jinako a rozmaicie
częstokroć skazanie bywa wydawano, a tegodla, ch<c>ąc
pewny rok i liczbę ustawić sędzi a przeciwie się przerweczonej rozdnosci,
9 ustawiamy, aby jeden w krakowskiej a drugi w sędomirskiej
ziemiach sędzie naszymi imiami, a tako iż gdy nam
się przygodzi niektorą tych to ziem nawiedzić alibo w granice
12 wjechać, chcemy, aby sędzia i podsędek tej ziemie,
miedzy ktorej granicami mieszkać będziemy, na dworze naszym
rzeczy mieli sędzić a uznawać. Wykładając moc tych to
15 sędzi też mowimy, iż ottychmiast w każdym rzeczach, też
dziedzicznych, rokow mimo trzy niedz<ie>le dać nie mają ani mogą,
ale gdy będzie załoba dziedzinna, sędzia alibo podsędek tę
18 nam ma powiedzieć, jeżże poznanie przed naszą i rycerzow
naszych ob<l>icnością chcemy i skazujemy oprowiać, niżlibycho
niektorą przekazą byli przegabani, a tedy więc sześć a namniej
21 cztery rycerze przez nas naznamionane przyłącząc,
sędzia alibo podsędek pospołu z przerweczonymi rycerzmi o takiej
skardze alibo załobie, alibo rzeczy dziedzicznej, poznania
24 a osądzenia moc mieć mają.

O sędziach wojewodzych

Item ut pallatini. Takie aby wojewody w pewnej liczbie swoich
27 sędzi mieli dosyć, ustawiamy, aby podług czasow dawniejszych
wojewoda krakowski w janem a sędomirski wojewoda
też w janem sędzi dosyć imieli, objaśniając, iż za
30 głowę każdą sędzie kastellanow, to jest panow w grodstwa
ustawionych, każdy tylko w swej kastellaniji moc imają mieć
<sądzenia> i szukania. **O godzinach sądenia a rządzenia sądu**
33 Prima consuetudine. Pirwym obyczajem znać było dzirżano,
iż przez czasow i godzin rozdności i rozdziału sędzie sądy
sądzili, a takoz wiele jich ku sądeniu rzeczy nie jinako
36 przychodzili, niżli aliż po obiedzie napelniwszy a upiwszy się,
a z tego sąd mniej wazon a mglejszy łączniej uciś<ni>on a ku
prawdzie mały alibo radszej nijeden baczenia zrok imian. A tegodla
39 aby pewnych godzin alibo czasow z powiną roztropnością
sądy oprawiany, ustawiamy, aby ottychmiast sędzie

25

we dni rokov ot zarenku aż do dziewiętej godziny lubo do południa
w każdym rzeczach mieli siedzieć a rzeczy rozprawiać. A
3 paknieli pirwego dnia rokov do rzeczonej godziny południa
wszystcy prawujący się odprawić <się nie mogli>, chcemy, aby przez obrażenia
rzech<y> ktorejkoľe dniow nablížszej naśladowujących, siedząc
6 tylko do godziny przerzeczonej, wszyscy prawujący się a każdy
s nich dobrym obyczajem podług urzędu niżej popisanego
odprawieni byli. Aby też łączniej a przez tętowania rzeczy miano
9 rozprawianie, ustawiamy, aby ku miestcu słuchania rzeczy, na
ktorem sędzie sędzić siada, nie podług dostojności person
ani podług wielkości alibo mniejszoci rzeczy, ale podług oczrzedzi
12 się prawujących tylko powod a sąpierz za wezwaniem
przystąpiwszy, przez sędzie wysłuchani a otprawieni *mają
być. **Urząd zwania ku sądu**
15 Urząd takie zwania prawujące się przed sędzie ku prawu

tako ustawiamy być popisany, iż pisarz sądowy pod winą
stracenia swego urzędu nie jinako, niżli podług urzędu
18 pozwow oczrzedzią prawujące się, jż przez woźnego wezwani
mają być, mienić ma, tako iż ktory pirwej <...> mienion ima
być i odprawion, a ktory wtory pozwał, wtory ma pomienion
21 być i otrprawion, a takoz otrzedzią aż do poślednich pochodząc.
Paknięli jana strona, omięszkanim alibo ktorąkole przytczą
przegabana będąc a trzykroć wezwana, się na sądzie
24 siedzącym nie postawi, natemmieście przeciwna druga
strona stojąca ot słuchania rzeczy ma być oddalona a jinszy
sporce, w wtorem mieścu popisani, mają być mienioni a ku
27 sądu wezwani, a mimo to wždy strona, ktora nie stała a trzykroć
zwana, acz przy pośledniej godzinie południa, gdy sędzia
jakoby chciał wstać, wtore trzykroć zawołana nie dbać
30 będzie przystępić, tedy skazana bądź. **O pewnych mieścoch
sądom położonych a o sędziach jich włostnych.**
O tych, cso jinako przystępują ku sądowi. Paknięli
33 kto tego czasu, ktorego sędzie siedzą na prawie, k temu
mieścu, na ktorem siedzą, mimo proszenie pozwu alibo
osobne sędzi otpuszczenie a przykazanie ktorą śmiałością
36 a przezumnością wnić śmiał, przez wszego otpuszczenia
winą, jaż rzeczona pięćnadzieścia, przez sędzie ma
być skaran.
39 Plerumque. Częstokroć mający sądy alibo z przytczej,
alibo z lubości swej wolej, obykli są przymować alibo

26

obierać ku sądzeniu sobie miestca ktorale nie naznamionana
a tegodla, aby każdy swymi krajmi był strzyman a na
3 nich dosyć imiał, ustawiamy, aby w ziemi krakowskiej kastellan
jej, to jest pan krakowski, tylko we trzech mieścech, jako
w Krakowie, w Ondrzejowie a w Wieliczce, miał a powinien

6 był swe sądy czynić, a jnako wszytko, cokole by się stało alibo
osądzono było jindzie, to, jako ot nie swego sędziej skazane,
nijanej ma mieć mocności. A toż o kastellanie sędomirskiem
9 i o drugich być ustawiamy.

O pozwiech a o urządzie woźnych

Quoniam ex modo citationis. Iże z obyczajju pozywania niejana
12 uciążenia i uciśnienia przez nasze sędzie a urzędniki
rzychodzi obyktły, tegodla, tym to uciążaniam
a uciśnieniam przeciwic się chcąc, ustawiamy przez służebniki
15 alibo przez woźne nasze, lubo ot ktorychkole sędzi
dane, tym obyczajem czynić pozew, iż ten to służebnik
z swą obyktłą laską do wsi zstępic ima, a będzieli pan wsi
18 tej o ktore dwinienie jego pozwan mian być, opuściwszy
jego wieśny lud w pokoju a w cichości, w wrota dworu
pana tej wsi swą laską tykając a wołając ma ji pozwać
21 wykładając mimo to, z ktorego sędziej kazania a przeciwko
komu, a o którą rzecz uczynił ten to pozew. **Paknięli**
tej to wsi ludzie i pan byliby pospołu krzywi, chcemy, aby
24 tym to obyczajem dotykając wrot każdego wieśnice alibo
kmięcia wołając uczynił takież <pozew>. Jiż kmięcie nie będałi
krzywi winy swego pana, chcemy a owszejki zapowiedamy, aby
27 przez to pozwanie ktorymkole obyczajem nie uciążani a nie
kołatani, rozumniej na dalsze roki, bo częstokroć nienawiścią
a na potęp pana, a z gniewu obykniono i kmięcie niewinnie kłopotać.

30 **Niewolnie kmięcie pozywając winien.** Paknięli
przeciwko temu przygodzi się kmięcie pozwać, skazujemy,
aby ten, jen pozew wyprawił, winę, jaż rzeczona pięćnadzieścia,
33 zapłacił. A tymże obyczajem chcemy być pozew,
gdzie przez dwinienia alibo długa panowa byliby kmięcie
jego pospolicie alibo niektorzy s nich rozdzielnie winowaci
36 a dwinieni, tako iż też w wrota klekając każdego s nich
pozwać <ma> przestanim każdego wyszszej popisanego uciśnienia.

**O poz[wan]ywanju dworzaniow [ale] z niemniamania
potkały<m>**

27

Praeterea. Mimo to, gdyż w rozmyśleniu zależy matka cnot
 roztropność, przygadza się częstokroć, iż czeladnicy alibo
 3 jinszy kakokole na dworze naszym będący, alibo sądem
 zapowiedzeni, lubo z niemnimania nalezieni, przed naszą
 obliczność alibo naszych sędzi, alibo na mieście rzeczy słuchania
 6 sądowych pozwani bywają, a skargi, o których nie
 myślili, jim ruszają. Tegodla obojej stronie obeźrzeć
 ch<c>ąc, aby przerzeczonym obyczajem pozwani z dobrym rozmyślenim
 9 a z roztropnością na żaloby odpowiedzieli a powodowie
 też by swoich żalob alibo rzeczy nie wyproźnieni, ustawiamy,
 aby kiedy kto na naszym dworze alibo w sądzie naleziony
 12 przed naszą alibo sędziego obliczność pozwani by był obyczajem
 przerzeczonym, tedy powod żalobę alibo rzecz pozwanemu
 na piśmie dać alibo dobrze ma wyłożyć ku jej odpowiedzienu,
 15 jako pirzwej też przerzeczono jest. A będzieli żaloba
 o dziedzinę alibo o wielką pieniędzy summę, jako czterdzieści
 grzywien, pospolity rok, to jest trzech niedziel, przez sędzią
 18 jim dan bądź, ale o mniejszy dług alibo o krzywdę słowną
 do zajutrze rok otłożon ma być.

O woźnych a o winie przeżzenia

21 Flebili. Płaczliwą skargę częstokroćsmy słyszeli, iż woźni
 alibo służebnicy przez ziemię krążąc, ubogie ślachty i wsi
 zakonnych kołając a gabając, wynalazują wymyślone
 24 obyczaje, tako iż gdy ktorej wsi ubodzy ślachcicy alibo kmiecie
 zakonnych jich na lubość tych to służebnikow rozmaitymi
 ktorymikole strawami nie czczą ani omyślają, tedy
 27 ci iści służebnicy ty to ubogie ślachty [ślachty] alibo kmieci
 przez winy a przez przyczyny i przez przykazania sędziej

pozywają, dla gabania a skłopotania to czyniąc, roki jim
30 podług lubości swej wolej dając i ustawiając, a także
ci ubodzy ślachcicy alibo kmiecie, nie mogąc jinako odkupić
kłopotania, częstokroć o pewnej summie pieniędzy się jednają
33 z nimi. A przeto my także kłopotanie a ugabanie skazać chcąc
ustawiamy, aby potem służebnicy pod winą pozbawienia swego
służebnikowstwa i słupienia wszego swego imienia przez
36 osobnego sędziej przykazania ktorego pozwu czynić nie śmieli,
bo jinako przerzeczonej winy i licowego przeżżenia
nie przez zasługi się bojeć mogą.

39 **Za przyjacielem alibo za sługą nie przystępować z tętnanim
ku sądu**

28

Plerumque fit. Częstokroć bywa, iż prze rzeczy przyrodzonych
alibo czeladzinow swoich niektorzy do sądow przyszedwszy,
3 przez bakliwość a uporną jich śmiałość skazanie
a wzięstwo obykli odnosić. Stąd na to chcąc obyźrzeć
ustawiamy, aby ottychmiast każdy ktoregole stadła
6 alibo czci będzie, o rzecz przyrodzonego alibo czeledzina lubo
sługi swego do sądu przyć nie śmiał. Jiż będzieli przeciwko
temu śmiał uczynić, winą pięćnadzieścia naszemu
9 dworu przyłączoną ma być skaran.

Kto się winy dopuścił, ten <ma> cirpieć nie przymując zachoce
Contingit etiam. Przydawa się też, iż gdy niektorzy
12 o niektore nierzędy a o wielgie dwinienia k naszemu
sądu pozwani bywają, mianują pany i ktorekole jich wysze
zachodźcami obrzekając, iżby kaźnią a mocą swych panow
15 i *wszyst[y]kich jich także nierządności i wielga dwinienia
uczynili. Prawda, aczkoli niektórych czasow przeciwko rozumu
było dzirżano a chowano, iż tacy złośtnicy przez także
18 zachodźcow mienienie wyzwalani bywali, a szakoż iże

21 takie mianowanie ma w sobie błąd nieścirzpiety, tegodla
ize proście przeciwiwia się przykazaniu bożskiemu, tegodla
my bacząc, ize grzechy w swoich popełnicieloch a
skutni[o]koch tylko mieścić sobie zyskują, ustawiamy, aby pozwani
o ktorekoli grzeszne uczynki powinni byli odpowiadać
24 mimo ktorekole zachodźcow przerzeczone mianowanie.
Też aczby na to przywilejmi
naszymi alibo naszych namiastkow oćwirdzeni byli i ty przywileje,
27 ilko k temu jako śmiertne a błędne, prozne
czynimy, kazimy, wrzucamy i odzywamy. W dziedzinnych
takie żałobach alibo w jinyh ktorychkole rzeczach
30 przez pozwane w naszym sądzie mianowani zachodźce,
będałi chcieć naszego sądenia się zwiarować, na się
nie chcąc przyjąć tychże żałob, skazalismy, aby tedyż
33 przerzeczeni pozwani, ktoregole stadła będąc alibo
ćci, za przekonane byli imiani.

Aby przez woźnego tylko pozywano

36 Possibilitas. Rozum to ukazuje, iż sędzie ku sprawieniu
swojich sądow mają mieć pewne służebniki lubo
woźne. Tegodla ustawiamy, aby owszejki nijeden sędzia
39 przez którą jinszą personę, niżli przez pewnego
woźnego alibo służebnika, czynił i wyprawiał swoich

29

3 pozwow, wyjąwszy to, gdyby ktory zły uczynek w sądzie alibo
na dworze sądu surowo a nowo uczynił, tedy o taką winę
przez każdego czeladzina <może> być pozowion.

6 Praterrea. Mimo to niegdy na sądziech siadający, niegdy
jich urzędnicy alibo plemiennicy, alibo jich czeladnicy
niektore złościwie robotami a strawami chcąc <uciężyć>
alibo za otkupienie kłopotu w pieniądzoach alibo w jinszych
rzeczach nieco wyciągnąć ot nich żądając, jakokole

9 owszejki nic nie mają winy alibo skargi, przeciwko
jim czynią[c] i wyprawiają pozwy rozmaity. Tegodla
ustawiamy, iż gdyby kto pozwał alibo pozwać wyprawił
12 niekogo przez powoda rządneho, tako pozwanemu
pozywacz alibo wypra<w>ca takiego pozwu winę pięćnadsześcia
zapłacić ma [pozwane], zapowiadając kastellanom
15 i wszystkim sędziom, i podsędkom, aby potem
przez pewnego powoda a wysłowionej rzecz<y> nie dawali ktorych
pozwow.

18 **Kiedy kto wymawia się przez dziedzicow o dziedzinę odpowiedzieć**
Item dum aliquis. Też kiedy kto o dziedzinę pozywan bywa a
częstokroć stojąc w sądzie obrzeka, iż Jan alibo
21 Piotr w stronach dalekich są będący a są społu
dziedzicami tej to dziedziny, jakokole snadź nic prawa
k niej nie mają, a przeto mieni się nie mieć o tę to
24 dziedzinę odpowiedzieć, tegodla ustawiamy, aby taki
Piotr alibo Jan w sądzie obrzeczony a pomieniony, z przykazania
sędziego na niektorem podniesłem mieścu
27 znamieniem alibo przy osadzie, z ktorej jest dziedzina,
o ktorą się rzecz wodzi, przez służebnika po trzykroć
zawołając ku konaniu alibo odejmowaniu rzeczy, na pewny
30 rok i miejsce mian pozwan być. Jiż gdy nie stanie,
tedy jego niebycim alibo niestanim nie przekazając,
ku rozprawieniu alibo ku skazaniu rzeczy przez osądzenie
33 poście ma być.

Experientia. Skuszenie nas nauczyło, iż niegdy stający
ku prawu, jakoby niestający alibo też po prawdzie
36 niestający, nad obyczaj tego mszczenia uciążani bywają
o niestanie, a to w tem, iż kiedy ktorą wieś ciądżają,
gdzie sześć wołow było wziąć, trzydzieści alibo czterdzieści
39 brano, a niżli na mieścu przypędzony, nie na
małą ubogich szkodę obyczajem drapiestwa rozdzielany

i sędzono bywały. **Ciąża o pirzwe niestanie**

Tegodla ustawiamy, aby o pirzwe niestanie służebnik se dwiema parobkoma
 3 sędziego do wsi przystąpiw, jako już przelożono
 jest, gdy pan wsi tylko winien jest, we dwu wołu
 tylko pociądzan ma być. Paknieli kmiecie będą krzywi
 6 a pozwani nie staną, każdy s nich tylko janyim wołem
 bądź pociądzan. **O wtore niestanie:** Toż mowimy
 o wtore niestanie chować, dzirżec i czynić. Ale
 9 **trzecie:** będzieli pan pospołu z kmiećmi niestojący, skazujemy,
 aby niestojący [za trzecim] rzecz upuścił i stracił, ho
 którą był pozwan alibo o którą znan jest być pozwan,
 12 a od niej odpaść ima przez skazanie sądzącego, objeśniając,
 aby rzeczeni wołowie ciężebni lecie dwie
 niedzieli a zimie ośm dni przez wszego skażenia dobrze
 15 przez sędzie byli chowani, chcąc a skazując, aby rzeczeni
 wołowie ciężebni procz wszej winy niestania tylko
 nam a sędzi przydani byli. Skazujemy też i ustawiamy,
 18 iż aczby przerweczonemu służebnikowi przez sędzią naznamionanemu
 na tę to ciążą z czeladzią sędziego
 nie przepuszczona by była przez pana alibo przez wieśnice
 21 wieś być ciądzana podług przerweczonego obrownania
 alibo gdy ta ciąża mająca przez pana alibo przez
 wieśnice we wsi alibo przede wsią, lubo na drodze gwałtem
 24 była wzięta a otbita, tedy knąbr[o]ność jich karząc
 chcemy, aby winę, jaż rzeczona pięćnadzieścia, ci to
 przeciwnicy nam i sędzi zapłacić byli powinni.<..>Paknię
 27 w daniu przerweczonych ciężeb a w dosyćuczynieniu za
 winy przesze byli łściwi a knąbrzni,ta<ko> iż snadź sędzia
 pze jich mocność nie dostaczy jich karać alibo ciądzac,
 30 chcemy i skazujemy, aby winę, jaż rzeczona siedmnadzieścia,

naszej komorze przydając byli skaznieni, to jest
cztyrnadzie grzywnami.

33 **O winie siedmdziesiąt**

Praterea. Mimo to wina, jaż rzeczona siedmdziesiąt,
jaż obyła naszemu skarbu alibo naszej komorze przydana
36 być, ustawiamy, aby tylko we czterzech przytczach
niżej popisanych, a nie więcej, naszej komorze przydana:

pirwa przytcza jest pozewstwo, gdzie obwiniony o pozewstwo
39 podług położenia prawa nie może się oczyścić;
wtora: gwałt alibo łupienie na j<a>wniej drodze, gdy

31

kto nie dostaczy w swem oczyszczeniu; **trzecia przytcza**:
miecza alibo noża w sądzie wyjęcie, to jest kdy kto, mało
3 ważąc nasz sąd, miecz alibo noż śmieje wyjąć;

czwarta: knąbrność alibo przeciwianie, to jest gdy
kto by był skazany a dosyć uczynić alibo dostatecznego rękojemstwa
6 dać a uczynić wzgardziłby, a z sądu swą knąbrnością
by zcedł, przerzeczonego rękojemstwa nie uczyniwszy.

Chcemy, aby winę przerzeczoną w przełożonych czterzech
9 przytczach naszej komorze przydano.

Tylko dwa czeladniki z służebnikiem ciądzać mają

Praeterea quia. Mimo to iże przez częste ubogich ciądzanie
12 częstokroć ubodzy wielkie szkody a uciążenie rozmajite
cirzpią, jako w tem, iż ufy a tłuszczami, nie obyczajem
sądowej mocy, do niektorej wsi ciądzacze przystąpiwszy
15 szkodliwie a częstokroć przez przykazania sędziego i przez
winy pana tej wsi alibo wieśnicow, dopuszczają się wielkiego
śmieją drapieżstwa, tegodla na to chcąc obeźrzeć
18 ustawiamy, aby potem sędzia i podsędek na ciądzanie
nie więcej niżli dwu czaladzinu z służebnikiem

posyłał, aby też przez winy alibo przez przyczyny, alibo nie
21 przekonanych, alibo w sądzie nie wyznanych, sędzia nie śmiał ani
przepuścić ciądzać. Paknieliby sędzia alibo którzy jini którąkole
mocą, alibo radszej włostną przeczumnością a śmiałością ciądzać
24 alibo radszej drapić a drapiestwo czynić śmieliby, ustawiamy
przykazując, aby bydło alibo ktorekole jicn>sze rzeczy dla ciądzania
wzięte sędzia panu wsi alibo wieśnicam tymże, mieniącym
27 się niesprawi<e>dliwie a przeciwko sprawi<e>dliwości być pociądzani,
oddaliwszy wszytkę trudność a przestaniem wszej w tem
trudności, ty to cało a z pełna na rękojemstwo wrocić *mają, rok
30 tym to panu wsi alibo wieśnicam pociądzanym ku ukazaniu
swej <niewinności> namieniwszy. A mimo to aby śmiałość a przeczumność
ciądzaczow
abo ciądzebnikow była wstargniona, ustawiamy, iż gdy
33 przerzeczonym obyczajem przez winy ciądzani[m] jawną uczynią
swą niewinność, kilekole będzie person na przerzeczonym
ciądzaniu, sędzia i podsędek, który nakazał, za każdego s nich
36 winę, jaż rzeczona pięćnadzieścia, wiadomie przepaść ima,
jaż panu wsi ciądzanej ma być zapłacona.

O ciądzaniu sąprza i powoda

39 Actor. Powod srządzi ku prawu sąprza pozwać, a gdy sąpierz
stanie, powoda owszejki nie będąc, skazujemy o niestanie

32

powodowo, jeż jest więcsze niżli sąprzowo, temu sąprzewi
rzecz otrzymać. Paknieliby sąpierz nie dbał stać na roku
3 jemu zdanem[u], powoda stojąc przez się alibo przez posła
swego, skazujemy, aby o takie niestanie sąpierz winą
dwu wołu był skaźnion. **O temże**
6 Licet in pluribus. Aczkole w wielich rzeczach rączość chwalona
bywa, a wszakoż ta jista rączość w sądziech a w rozprawieniu
rzeczy roztropnie niegdy ma być powściąg[ag]niona, tegodla

9 <i> sądzącemu potrzebnio jest wszego się badać, a przeto
ustawiamy, iż kiedy kto o główną dziedziną rzecz pirwe, wtore
i trzecie pozwan będąc, nie stanie knąbrznie na roku jemu
12 zdanem[u], a dla niestania tego to pozwanego powod na trzeciem
roku przez sędzią przykazan będzie i osądzon w prawe
dzirzenie tej to dziedziny mian być *puszcz[n]*on, tedy i ote
15 wszego prawa tej to dziedziny i jej ktoregole przedania
przez sędzino skazanie rzeczony są pierz skazan ma być
i wyrzeczon odpadnąć. Paknieliby była żaloba personna, to
18 jest ciężna, jako jest o długi abo ktorekole rzeczy jinsze
zastawne, a pirwe, wtore i trzecie pozwany wzgardzi alibo omieszka
stać na roku trzeciem jemu zdanem, skazujemy,
21 aby pożyczca po trzeciem roku przez skazanie sędziego miał
pełną moc [mocą prawa] przedania i oddalania mocą prawa
ktorekole rzeczy jemu zastawione, a to tako, iż gdyby
24 rzeczy zastawione a wtem mocą przerweczoną *przedane*
i oddalone mniejszej płatności naleziony by i byłyby czasu
oddalenia, niżli pieniądze pożyczzone, a ten to pożyczca
27 za summę *pieniędzy* przezeń pożyczonych proście a przez
ktorejcole wymowy, jakoby za przerweczoną summę *pieniędzy*
dosyć czyniące, przyjął, sobie a nie jinszemu ten to pożyczca
30 z omieszkania swego ma dziwować. Ale gdy pożyczca
wymowę przyłoży przy rzeczach zastawionych komu
większej abo mniejszej płatności, tedy *przeda-li* za mniejsze
33 *pieni<ą>dze* rzeczy zastawione, dłużnik abo zastawca przez
sędzią ma być skazan pożyczonych *pieniędzy* summę jemu
nappełnić. Paknieli za większą summę *pieniędzy* rzeczy oddalił
36 zastawne, ostatek, csokole zbędzie *nad* summę pożyczoną,
dłużnikowi pożyczca *wrocić bądź* powinien.

O świadczeniu. Praterea.

39 Mimo to aby potwarzam droga była zatworzona, ustawiamy,
eż gdyby ktole dobrej sławętności sąc o ktorekole

gwałty był pozwany, powód powinien bądź, cso wiedzie, doświa[s]dczyć,
 a jinko sapiierz telko włostną przysięgą ma się moc
 3 oczyścić. Też gdyby ktorzy byli teje osady alibo powiatu
 a o złodziejstwo ktorychkole rzeczy niektery drugiego w sąd by
 chciał pozwać, ustawiamy, aby do roka tylko obwinionego za złodziejstwa
 6 miał moc pozwać. Paknieliby po roku tę skargę
 ruszyć chciał, cso tedy powiedzie, roztropnie przez podobne świadki
 winien bądź doświadczyć.
 9 Finem litibus et infra. Koniec kłopotom ułożyć żądając ustawiamy,
 iż gdy niektery pożyczca alibo mieszczanin sukna
 alibo jinsze rzeczy kupne abo krampe ktoremu ziemieninowi
 12 na borg da albo w zajem pożyczczy mimo list zastawny, w jem
 by jawno było o długie, mieszczanin żałując o dług swój doświadczy
 przez świadki, iż taki targ s nim uczynił, a doświadczyw
 15 sądownie otrzyma. A jinko, to jest nie doświadczy-li powód,
 tedy sapiierz nie znający długu przez włostną przysięgę
 uczynioną ot gabania ma być prozn uczynion. **Na ślachetność**
 18 Nobilitas. Ślachetności pokolenia z porodzielow jich początek
 zawždy wi<o>da, jichże pochod przyrodzeni s rodzaju
 jich wiernym świadectwem doświadczać są obykli. A tako
 21 rzecze się kto być ślachcicem alibo oświeconym być
 a jinszym ślachcicom tego mu nie znającym rzecze się być
 rownym, na doświadczenie swego rodzaju ślachatności ma
 24 wieść sześć ślachatnych mężow z swego pokolenia urodzonych,
 jiz przysięgając rzekną, iżby on był brat jich a z domu
 i z pokolenia jich oóczynego i macierzyznego urodzony. **Na rany**
 27 Accepimus. Słyszeliśmy, iż Piotr pościgając Jana barzo
 na ulicy urani, a to gdy Jan w sąd przywiodł, Piotr
 jakokole wyznałby się Jana urenić, ale mienił się to za początkiem
 30 Janowym uczynić, jiz Piotra pirwej uranił, a to Piotr
 mienił się doświadczyć. My w takiej przytczy skazalismy

tego to Jana świadectwo przypuścić o to, iż na ulicy
33 Piotr[a], gdy Jan<a> pościgał, uraził, gdyż rzeczony Piotr nie
żywota otejmując, ale krzywdę jemu przed tym uczynioną
mszcząc, Jana poznan jest uranić.

36 **O kradzieży miodow w dziedzinie**

Item Petrus. Też Piotr przyciągnął Jana ku sądu rzeknąc,
aby pszczoły alibo dzień jego czasu nocnego złodziejskie do swego
39 domu wynosił, a to wydał się doświadczyć chcieć. Ale Jan
zaprzął to uczynić i mówił włostny swój miod, jako słuszało,

34

do swojego domu się donieść. Zatym Piotr częstokroć przez
sędzią spytany, mógł-li-by przez ty, cso widzieliby pszczoły alibo
3 dzień Piotrowy przez Jana wzięte być i do domu jego
doniesione, umysł swój doświadczyć, gdyż Piotr odpowiedział,
iż takich świadkow s widzenia, to jest cso by widzieli, nikakie
6 by mieć nie mógł, my takie ustawiając skazujemy <w> takie
rzeczy przysięgę Janowi włożyć, le acz przedtym był dobrego
słowa, na oczyszczenie mieniaćemu, eż włostny swój miod
9 był nosił. **O gwałt domowy**
Praeterea. Mimo to Piotr przeciwko Janowi położył skarżąc,
iż mu cztery rany zadał, ale Jan wyznał się to uczynić
12 tegodla, iż ręką bronną dom jego nagabwał a w tem to jemu
mac alibo siostrę, żonę alibo dziewczkę uranił; jaż reń, jakokole
by była przez służebnika obeźrzana i widziana, wydał się
15 doświadczyć. Gdyż ten to służebnik przez sędzią spytany
zaprzął się przerzeczoną ranę widzieć i obeźrzeć, ale iż po zaprzeniu
tego to służebnika ten to Jan przerzeczoną ranę,
18 macierzy jego zadaną, przez jinsze podobne świadki, jż przerzeczoną
ranę widzieli i obeźrzeli, mienił się doświadczyć, my
takie i w podobnej przytczy skazalismy tego to Jana ku powiedzeniu
21 przerzeczonych świadkow dopuścić. **O temże**

Querelam. Skargę Piotr położył na Jana, eżby ji urenił, ale
Jan ustawicznie mienił, eżby się Piotr sam urenił, a to wydawał
24 się urzędnie doświadczyć. Ale my w takiej przytczy myśliliśmy
rozciągnąć iż mieni-li Jan, iż we zwadzie a w rozcirku
Piotr się sam urenił, tedy Janowo świadectwo ma być przypuszczono.
27 Paknięli procz wszej zwady i rozcirku Piotr by był uranion,
tedy, jako jest obyczaj, Piotrową przysięgę przykazujemy
być przypuszczoną. **O wodzeniu świadkow a gdy który jest**
30 **klęty między jimi**
Per experientiam. Przez skuszenie nawyklismy, eże skazanie
klątwy świadkom, již mają powiedzeni być, złościwie
33 częstokroć obytko być obrzekano, s jegoż obrzeczienia mnoży się
prawdy uciśnienie, a przeto przy tem to *uciśnieniu takosmy
musili ustawić, iż gdykole którym świadkom powiodącym
36 obłożono było obrzeczienie klątwy, wiodący ty to świadki przez
swej rzeczy obrenienia jinsze świadki, acz może je mieć, mianowania
i powiedzenia pełną a wolną moc ma mieć. Paknięliby
39 nie mógł jinszych świadkow mianować alibo mieć mimo
ty, jim obłożono obrzeczienie skazania klątewnego, chcemy,

35

aby ten, ot kogo wyszła klątwa, dobrym obyczajem, to jest z dostateczną
przysiężną alibo rękojemską pewnością, o staniu ku prawu
3 alibo zadosyćuczynieniu ze wszytką uczciwością był upomienion
a proszon, iżby tym to świadkom klętym ku uczynieniu tylko
świadectwa a ku wspomozeniu prawdzie, aby prawda nie uciśniona,
6 dał rozdrzeszenie. Paknięliby ten, kto klnie, przerzeczony
obyczajem proszon będąc ku uczynieniu świadectwa zaprzalby
dać rozdrzeszenia, gdyż tako požądający łaski i rozdrzeszenia
9 jilko ku Bogu sążeni są rozdrzeszeni, chcemy a skazujemy,
aby ottađ przez wszej rzeczy uranienia świadectwa

tych to przez sędzią przyjęty były a jich świadectwo abo
12 świadectwa moc pełną imiała.
Conradus. Kunrad domu zyskował od Domienika a ku doświadczeniu
swego umysłu Kunrad sześć świadkow podług sędziego
15 przykazania powiodł, jichże pirwy świadek Jakub, stryj
tegoż Kunrada [wtory Piotr, trzeci Stanisław] a jednac alibo
składacz przyjacielski, przod w jej rzeczy mianowany, jegoż Domienik,
18 gdy świadki podług obyczaju w sądzie mieniony, zamieszkał
jest odezwać alibo wesprzeć o takie przyrodzeństwo.
Ale potem przy przysięganiu świadkow przerzeczony
21 Domienik świadectwo przerzeczonego Jakuba dla przerzeczonego
przyrodzeństwa mocno a ustawnie ćwirdził być niegodne,
a takoz mowił się tę to rzecz mieć otrzymać. My
24 takie bacząc, iż przyjacielszczy jednacze alibo pośrodując
składacze mogą być a obykli być rodzicy, wyrzekamy w takiej
przytczy świadectwo przerzeczonego Jakuba stryja, za Kunradem
27 uczynione, być godziętne. **O dawnościach**
Cum praescriptio. Gdyż dawność prze gnuśstwo alibo leniwstwo
panow jest ustawiono, skazalismy a ustawili, iż gdy
30 kto wierzy a mnima i mieni się imieć niektore prawo
ku niektorej dziedzinie, acz przez trzy lata i przez trzy miesiące
czasu pokojnego a zgody zdzirży i ścirzpi dzirzewcę dzirżeć
33 dziedzinę spokojnie a cisze, tako iż jemu, jakokole oblicznemu
a jego obliczność i dostateczność mogąc mieć, nie
ruszy jemu ktorej o to skargi alibo żałoby, ottychmiast ode
36 wszego prawa i przedania tej to dziedziny osądzamy ji być odpadłego.
Ale będzieli kto w zastawie dzirzał którą dziedzinę, ustawilismy,
iż gdy nie stanie alibo nie będzie zastawce, każdy jego
39 przyrodzony alibo bliższy przed naszym sędzią, acz jego obliczność
mieć może, alibo wždy w osadzie tej to dziedziny

zastawionej, uczynić ma nie namiej jana w rok świadectwo,
alibo w wiecu pospolitem, iż rzeczona dziedzina
3 w telkich pieniądzech, jako jest alibo była jistnie, jest zastawiona.
Czyniąc takie świadectwo rzeczony zastawca alibo bliższy
jego, jako już przerzeczono jest, przez trzydzieści lat wykupienia
6 a wyzwolenia przerzeczoną dziedzinę pełną a wyzwoleną
moc ma mieć. Paknieliby nie dbał alibo zamieszkał przez
ustawiczną pięćnaście lat przerzeczonego czynić świadectwa,
9 od wszego prawa dziedziny tako zastawionej czuć
się ma być odpadłym. Ale będzieli niewiasta mężata, jaż
ku ktorej dziedzinie mieni i mowi się dla posagu alibo którymkole
12 obyczajem prawo mieć, tedy w dziesięć lat nie będzieli
dbać alibo zamieszka-li o tę istą dziedzinę gabania uczynić,
tako iż przez przerzeczony czas ścirzpi spokojnie
15 dzirżewcę dzirżać, otąd skazujemy, iż ta to niewiasta
od wszego prawa dziedziny tej też się znać a wiedzieć
<ma> być odpadłą. Paknieliby była wdowa a także by rzekła i ćwirdziła
18 niekaka dziedzinę, jaż by niekto dzirżał, dla posagu
alibo którymkole jinym prawem k sobie słuszać, a będzieli
przez sześć lat czasu pokoju a zgody cirzpieć alibo cirzpiąla
21 tego to dzirżewcę tę to dziedzinę spokojnie dzirżać,
skazujemy ottychmiast temuż dzirżewcy dla dawności
ku tej to dziedzinie pełne prawo mieć *tako nabyte,
24 a niewiasta wiedz się alibo czuj ot wszego prawa być odpadłą.
Chcemy, aby przerzeczone dawności czasu pokoja a zgody
miały a zyskowały sobie mieście, ale czasu walki alibo niezgod
27 nikakie sobie mieśca zyskować nie mają. Ale tedy
więc musi o pomocy podobnej jim obeźrzeć alibo omyślić
podług niezgod alibo walek położenia. Ale jętym przez
30 Tatory [i dla jich] nijanej chcemy bieżeć dawność<i>.
Franciscus.
Franciszek położył skargę przeciwko Grzegorzewi,
33 iż na jego dziedzinie postawił płoty a między tymi płoty

wszystki użytki, co je uczynił i uczynić mógł, jest pobrał.
Ale Grzegorz odpowiedział, iż ten to Franciszek w tejsze
36 wsi we dnie i w nocy jest i był pospołu z Grzegorzem przez
dwie lecie a milczał ani kiedy go upomiał janyim słowem
o płoty przerzeczone. My takie bacząc gnuśstwo alibo lenistwo
39 Franciszkowo wyrzekamy a objaśniamy w tej przytczy
temu Franciszkowi zawadzić dwu latu rzeczoną dawność.

37

O sirocej dawności

Franciscus neptem. Franciszek wnukiew swoją Łucyją, będącą
3 w leciech młodych sirotę, s jimieniem stojącym za sto
grzywien ku trzymaniu i chowaniu wziął na swą pieczę; a w pościu czasa ją, gdyż
jeszcze była *przed* laty alibo *młodsza* lat,
6 tylko se dwiemadziestoma grzywien ją za mąż wydał. Potem
stojąc s mężem też Łucyja o jimienie ostateczne swoje, wyszsze
nad przerzeczone dwadzieścia grzywien, Franciszkowi wujewi
9 swemu rusza skargę żalobną. Ale Franciszek odpowiedział,
<ize> dawnego czasu po małżeństwie przyjętem przez cztery lata
nigdy nie był upomienion o rzeczy alibo o jimienie przerzeczone.
12 My takie takim przytczam opatrzeć chcąc wykładamy
i ustawiamy, iż przerzeczona Łucyja, gdyż s mężem stała
przez trzy lata i przez trzy miesiące, w tem ku prawu
15 nie pozywając, lubo była więtsza laty, lubo mniesz, potem
nie może czynić ani ma o ktorekole jimienie ostateczne,
zawadzając jej trzech lat i trzech miesięcy milczeniem i dawnością.

18 O dawności niedopłacenia pieniędzy dziedzicznych

Franciscus. Franciszek sprzedał Grzegorzewi dziedzinę za sto
grzywien, za jaż Grzegorz sześć[a]dziesiąt natemieście
21 zapłacił, ostateczne pieniądze na pewne roki ślubując zapłacić,
a takż ten jisty Grzegorz przez cztery lata spokojnie
a cicho, nie uczyniwszy zapłaty pełnej, dzirzał przerzeczoną

24 dziedzinę i imiał. Potem blizu końca czwartego lata ten
to Grzegorz ostateczne pieniądze wydawa się dać i zapłacić
Franciszkowi przedaw[s]cy, ale Franciszek kona i szuka, aby
27 mógł rozsypać ten targ, gdyż przez tako wieliki czas nie było
się jemu wszystko z pełna stało zapłacenie. A tegodla my
wykładamy i ustawi<amy>, dla *cichego* i spokojnego dzirzenia
30 przez trzy lata imianego i przez trzy miesiące, przerzeczone
*niestanie wiekuistą twardość imieć, przekazając
tako wielkiego czasu milczeniem i dawnością.

33 **O dawności nieupominania pożyczania alibo wzajmu**

Franciscus Gregorio. Franciszek Grzegorzewi pożyczył dwadzieścia
ćwirthni pszenice, jichże częściej upomieniony
36 nie otdał. Grzegorz pytał jest Franciszka, kiedy jemu przerzeczoną
pszenicę pożyczył. Odpowiedział: Cztery lata minęła
temu być. My Franciszkowi włożyliśmy milczenie dla
39 zbieżenia tako wielkiego czasu. **O pamiętnem**

38

Licet pro redimenda. Jakokole prze odkupienie ubogich gabania
dawno płaca, rzeczona pospolicie trzynaćcie alibo przysąd,
3 jeż obyczona jest sędzi, sądzącemu którą rzecz, być dana,
byłaby oddalona, podniesiona i zgaszona, gdyż ta jista płaca
wymyślona okrasą *pod jinszym jimieniem*, jeż rzeczono
6 pamiętne, uznana jest być otnowiona, jaż widzi się przewyszczać
przerzeczoną płacą, a przeto przy tem równość
włożyć żądając ustawiliśmy, aby w rzeczach dziedzicznych
9 alibo w przytczach w tako wielgich sędzia dla rzeczonej
płacej przysąd dalej czterzech groszy nie śmiał wyciągać
ani wziąć, a we mpniejszych rzeczach tylko a nie więcej
12 jeno dwa grosza wyciągnięcia moc imiej. **O sądziech**
Quamvis negotia. Jakokole rzeczy umorzene a dokonane przeciwko
przyrodzeniu trudno mają być otmieniony, a

15 wszakoż nalazują się niejini, již okrasami wymyślonymi miartwe
a dokonane rzeczy robią się wzdruszyć, to jest iż jakokole
niektora bracia między sobą albo siostry z bratem byliby
18 w jimieniu oóczyznem ot siebie rozłączeni i rozdzieleni, a wszakoż
gdy się przygodzi, iż niektory s nich w rzeczy dziedzinnej
weźmie przeciwko sobie skazanie konieczne, potem drugi
21 s nich przystąpiw ku obliczności sędziego wywodzi się wzgardzonym
a ku tej to rzeczy jako tego, jegoż się tykało, być nie
wezwanego, żądając tegodla spisać to skazanie i otmienić,
24 a takož takie skazanie przez taką prośbę obyšlo być
wzłomiono, tegodla my chcąc, aby w takich rzeczach pewny
koniec imian, ustawiamy, aby gdzie bracia albo siostra z bratem
27 są ot siebie w jimieniu oóczyznem rozdzieleni, przygodzi-li
się jenemu s nich w dziedzinnej rzeczy przeciwko sobie
skazanie sądowe wziąć, drugiemu s nich potem owszejki
30 zapow<iedzia>na bądź moc poćwirdzania albo naganienia takie
skazanie, ale o część dziedziny tylko k niemu słuszającą ruszyć
rzecz w prawie pełną [tylko] <ma> mieć moc. Paknięli tacy bracia
33 albo brat z siostrą nie byliby w jimieniu oóczyznem między
sobą rozdzieleni a ot siebie rozłączeni, będąli jilko
k latom dostatecznych lat albo sprawnego wieku a mając
36 pełną roztropność, chcemy, aby na dziedzinie, o którą się skarga
dzieje albo ruszona być w nadzieji jest, przez służebnika,
jako w jinszem ustawieniu wykłada się, rok pozwania
39 przez wywołanie jawnie był wzjawion pozywając, iż
byłliby kto, jen by miał albo mógł mieć ktore prawo

39

w dziedzinie albo ku dziedzinie rzeczonej, albo się jego rzeczy w
tem kakole dotknęłoby, aby dnia tedy naznamionanego przyszedł
3 a stał ku ukazaniu a bronieniu prawa swego. Jinako acz po takim
pозwie tego, jegoż się rzecz tykała, nie stojąc, skazanie dokonawające

o tę to dziedzinę wyrzekniono będzie, każdemu
6 potem przydącemu a chcącemu to jiste skazanie łajać, naganić
a wzdruszyć alibo otnowić bądź moc zapowiedziana. Ale
takie to skazanie ustawiamy wiekujistą mocność mieć
9 i odzirzeć. **O uszkodzeniu**
Nagod villanus. Nagod wieśnica położył skargę przeciwko
sąsiadom swoim, kako gdyż koń czasu nocnego był jemu
12 ukradzion, ten to Nagod s nastojnością upomionął a prosił tych
to swoich sąsiadów wieśnic, aby śladem tego to złodzieja
ku zasięnbyciu tego to konia gonić jemu pomogli, ale
15 wieśnice pościgać złodzieja otmowili są, a takoz Nagod
przerzeczonego konia stracił. My takie w takiej przytczy wykładamy
przerzeczone wieśnice ku zapłaceniu przerzeczonego
18 konia przerzeczonemu Nagodowi być skazane. **O szkodzie danej**
Nicolaus. Mikołaj położył skargę o Macieju, iż jakole konia
zdrowego jemu na pewną drogę jako przyjacielowi był pożyczyl,
21 a szakoż ten to Maciej tego istygo konia jemu wrocił chromego.
Maciej odpowiedział dobrą wiarą tego to konia jako
włostnego się chować i na niem jeździć ni wie, skąd jemu
24 uraz przyszedł. A my w takiej przytczy wykładamy przerzeczonego
konia przez dwie niedzieli spokojnie a przez robienia Maciejowi
chować; jż koń *on przez czas przerzeczony nie wzmożeli,
27 tedy o tego konia, jako będzie moc, przyjacielski się sjechać ma.
O szkodzie popasienia. Ut quilibet. Aby każdy bliższego
swego przez uszkodzenia pilen był schować, ustawiamy, gdyby
30 kto nasienia świerzepicami, końmi alibo ktorymkole bydłem
wielkim popasł, aby za każde klusię alibo skocię kwartę pieniędzy
cirzpiącemu szkodę ten, czyje by były świerzepice, konie albo
33 skot, zapłacić miał. Item ad evitandum. Też ku wiarowaniu
wszego swarzenia alibo cetania ustawilismy, aby do bliższego kastellanijej
alibo grodstwa dworu, lubo bądź krolewski, lubo ktoregole
36 sędziej, ty to świerzepice cirzpiący szkodę dopędzenia
moc imiał, le tako, iż też pode świadcztwem sąsiedzskim

w domu włostnem szkodę cirzpiący przez noc, gdyby daleko
39 był dwor, chować może, ale za jutra do nabliszego dworu grodstwa
świerzepice alibo bydło przerzeczone ima dopędzić.

40

Dawność ukazowania na rany rok

Petrus conquaestus. Piotr skarżył jest, iż Jan cztery palce w ręce
3 jemu mieczem uciął, jegoż Jan się uczynić zaprzął. Ale
iże ten to Piotr za to palcow ucięcie po roku minęłym dosyćuczynienia
żądał, my takiej w takiej przytczy tego to Piotra
6 samotrzecia skazalismy przysiąc, jako przerzeczone czterzech palcow
ucięcie miał ot Jana. **O rzecz<y> przeszłej skazanim**
Petrus agebat. Piotr żałował przeciwko Janowi sędzi, iże w
9 rzeczy, jąż przed nim imiał, niesprawiedliwe a nierownie
skazanie przeciwko jemu jawno wydał a ot tego skazania, kiedy
je uczynił, tego to sędzi nie naganił. My takie skazanie sędziej,
12 jeż nie było którym odwołanim abo naganieniem zawieszono,
wykładamy poszłe być w rzecz osądzoną, przerzeczonego
Piotra w winie przerzeczonej a winowatej skazując, sędziam
15 jindzie wyrzeknionej. **O temże**
Falco. <Fałek> o dziedzinę żałował przeciwko Hermanowi, ale Herman
obłożywszy długiego czasu dawność jest ją, jako miał, doświadczył
18 i sędzia tego to Hermana ot tego gabania prozno uczynił
włożyw milczenie Fałkowi. Potem przydę Mikołaj, młodszy
brat Fałkow, wzdruszył a wznowił tę to żalobę. My chcąc
21 koniec kłopotom włożyć objaśnilismy tego to Mikołaja,
brata młodszego przerzeczonego Fałka, nie mieć być słuchanego
a skazanie sędzino rzekliemy poszłe być w rzecz osądzoną.
24 Franciscus. Franciszek, Fałek i Herman, trzej bracia mając
jeden młyn, Herman, trzeci brat, o niektore młylna[na]rzowy
dowinienia przed sędzią danym alibo obranym, obyczajem
27 dobrym rzeczonego młynarza sędzić przykazał. Potem

Falek, drugi brat, przydąc skarży na Hermana, iżby jego
młynarza sądził i skazał. My takie bacząc, iż słusza każdemu
30 sprawnie pościgać swej krzywdy, wykładamy przerzeczonego
Hermana sprawiedliwie a dobrze sędzić młynarza przerzeczonego.

O puścinach. Abusiva. Przewrotnym obyczajem znać
33 było chowano, iż kiedy ktorzy kmiecie z tego świata, żywota,
przez płodu schodzą, jich wszystko imienie ruszające i
nieruszające, puścina rzeczone, obykli są obłapiać sobie
36 panowie. Stąd my ten to przewrotny obyczaj ganiąc ustawiamy,
aby z jimienia tych to umierających, acz tyle
w niem będzie naleziono, kielich za półtory grzywny, jen
39 by dan cyrekwi parochijnej, sprawion był, a ostatek jimienia
ku blizszym przyrodzonym alibo rodzicom przestanim wszego przekazu
spa<ś>ć ima.

41

O mężobojstwie. Licet antiquitus. Jakokoli
z starości było dzirzano, iż kmieć drugiego kmiecia zabijąc,
3 zapłaciw trzy grzywny groszow od winy mężobojstwa praw
bywał, a wszakoż taka płaca nie czyniła dosyć ku powinnemu skaraniu.
Tegodla my ustawiamy, aby kmieć zabijąc kmiecia
6 za winę mężobojstwa kastellaniji, to jest państwu, w tkorem mężobojstwo
uczynił, alibo temu, komu prawo skaże, cztery grzywny,
a przyrodzonym alibo przyjacielom blizszym sześć grzywien
9 zapłacił. Jiż mężobojca nie będzieli w zapłaceniu, to jest
nie będzieli moc zapłacić, ufacon będąc męką główną
ma być skaran.
12 Item si plures. Też acz wiele jich, abo [cz]trzej abo czterzej, s mężobojstwa
czyjego byliby obwinieni, jakokole z stara dawna przez
poprzysiężenie winiącego wszystka wina mężobojstwa mszczona
15 bywała, a wszakoż my taką przysięgę wściągając ustawiamy,
aby jeden tylko przez poprzysiężenie sąprzowo o mężobojstwo

był skaran i skazan, ale towarzysze tego to obwinionego s mężobojstwa
18 i s ran przez dobre a podobne świadki mają się
wywieść a nie wywiodali się, tedy mają być karani.
Item quacumque morte. Też którakole śmiercią przygodną
21 a niedomimałą przygodzi się komu z tego żywota się, jako
to z drzewa spadwszy abo w wodzie utonawszy, abo którymkole
jinszym obyczajem, ustawiamy, aby o takiego człeka tako zszłego
24 nijena skarga nie byłaby ruszana. Item dum ignoratur.
Też gdy nie wiedzieć kto mężobojstwo uczynił, ustawiamy,
aby grodzstwo o to nie ruszało ktorej skargi, ale przyrodzeni
27 a bliszy winn<e>go nalazwszy, rzecz, kiedy mogą a moc będą,
pościgać mają podług ułożenia prawnego. Et ut violenta.
Aby *gwałtowna śmiałość powściagniona, ustawiamy, iż gdy
30 ślachcic rownego sobie ślachcica zabije, aby za głowę sześćdziesiąt,
za ucięcie ktoregole zstawu alibo członku trzydzieści,
a za prostą renę pięćnaście grzywien zapłacić powinien był.
33 Laurentius. Wawrzyniec skarży
na Marcina, iż macierz jemu zabił. Odpowiedział Marcin,
iż Wawrzyniec nie był z prawego łoża abo s małżeństwa
36 porodzony, przeto iż ji mienił być synem powłocznej niewiasty.
My w takiej przytczy i rownej jej skazujemy
głowę macierzą Wawrzyńcowi być zapłaconą i odz<i>rzoną.
39 Sunt nonnulli. Jest jich wi<e>le, jiz przez głuposc pokarm
długiego czasu krotkiej godziny strawiwszy, bierzają sobie

42

prz<y>czynę procz włostnych stron mieszkania a tako się powłaczając
cudzego drapić się nie boją. A tegodla tacy ot każdej
3 przyczyny zbiegania aby bojaźnią męki byliby ociągnieni,
ustawiamy, aby tako zbiegający a drapieźstwa czyniący wszego
jimienia jich, cso by je mieli, tym to uczynkiem byli pozbawieni.
6 A przygodziłoby się takie zbiegi a powłoczce naszej łasce

nawrócić, chcemy wzdry, aby między swymi równymi jako
przezeczciami imiami.

9 Consuetudine. Obyczajem złościwym służebnikow dz<i>rżano
było, iż gdy kogo na drodze zabitego naleźli, szaty, w jich był
zabit, prawem jich, csoż oni krwawione mianują, s niego
12 złupiali. A gdyż unędzonym nie ma być przydano unędzenie,
tym to służebnikom na potem zapowiedamy ktorychkole zabitych
oblupiać alibo zwłoczyć, ale tylko w jenem groszu dosyć
15 mają mieć za robotę, jenże jim dać każemy przez tego,
jen je do ktorego zabitego obrzędził przywabić, aliż o to mężobojstwo
rzecz owszejki będzie dokonana.

18 **O prawie, w ktorem kto powiedzieć ima sprawnie. Pokłada też
dwa członki polskiego prawa**

Cum actor. Gdyż powod powiatu sąprzowego zewszędy ma
21 naśladować, chcemy, aby acz kto w sądzie niemieckiego prawa
przeciwno <sąprzewi> swą wiodł alibo położył żalobę, sąpierz tam
jiste o drugą rzecz takąż alibo równą w rozprzą żalować nie
24 *będzie moc, ale swą sporę abo rzecz przed sędzią podobnym,
gdy będzie chciał, pościgać będzie.

O pożezcach pirwy członek polski

27 Ex lege imperiali. Z prawa cesarskiego jasną światłością
nam świadomo jest, iż zażeżce i pożeżce domow, gumien
abo ktoregole dobra śmiercią ukrutną a niemiłościwą
30 mają być męczeni, jiz będąc nalezieni, by też do cyrekwie
uciekli, pomocy nijenej z tego otrzymać nie mają dla
potępionego grzechu ukrutności. Obykli są tacy wszyscy,
33 aby ręku zwiarowali się sprawiedliwości chcących je męczyć,
częstokroć w mieściech i we wsiach niemieckich przebywać,
aby żaloby przeciwko jim położonej otbyli przez
36 obronę niemieckiego prawa, a takoz częstokroć takich
złostnikow grzechy ostają nie pomszczone. Tegodla s naszych
rycerzow niższej rady ustawiamy, aby obwinieni z grzechu
39 zażżenia abo pożżenia też nalezieni w we wsiach abo w mieściech

niemieckich z prawa jich ciagnieni byli a w prawie

43

3 polskiem, ale *przed* sędzią, podobnym, powinni *będą odpowiedzieć,
skazani być i mszczeni męką podobną podług wielkości grzechu
a jego doświ<a>dczenia.

O usilstwie wtory członek polski

6 Revera. Zaprawdę nie tylko ot złego, ale i ot każdego podobieństwa
złego każdemu potrzebno jest się wzdziżyć żywiącemu
pod prawem, przez jeź wściągniona by złych śmiałość, aby
sprawiedliwych niewinność przepieczna była. Owa niektorzy,
9 ku smrodności ciało swoje częstokroć pociągając a łaskliwy
żywot wiodąc, Boga się nie bojąc ani czasnej męki się lękając,
dziewice dziewstwa zbawiają a niewiasty gwałtem pokalają,
12 a kiedy ugabani ot nich bywają, tedy *czesnie* prawem niemieckim
chcą się bronić, aby łacniej dwinionego grzechu
rzeczy otbyli. Widziało się naszym ślachcicom w *wiecu wielgiem*,
15 csoż i my ustawiamy wiekuiście dziżyć, aby tacy usilnicy
dziewic alibo niewiast, aczby zawołały wrychle, prawem
polskim *przed* sędzią podobnym powinni byli odpowiedzieć
18 i *być* pomszczeni podług grzechu podobności. **O temże**
Cum secundum. Gdyż podług oćcow świętych skazania prawo
skazuje ty stracić moc przywileja, jż nie pożywają
21 w niem pożyczonej sobie mocy, wiele jest naszych ślachcicow
prawo niemieckie mając w wielu jich wsiach s naszej abo s naszych
przodkow łaski jim uczynionej, a wszakoż prawo niemieckie
24 opuściwszy tylko podług prawa polskiego się [p]r<z>ądzą
w rzeczach niektorych. Ustawiamy, iż gdyby ktore wsi nie pożywały
prawa niemieckiego, dalej przez prawo niemieckie
27 przeciwko sobie żałującym nie będą się moc otejmować.
Przeto chcemy, aby gdzie grzech zstał się, onym prawem, ktorego
ona wieś pożywałaby, *ma być sądzon alibo dokonan.

30 **O przywilejoch a twardości jich.** Statuimus. Ustawiamy
też, gdy kto przeciwko swemu przywilejowi w kakiejkole
rzeczy pozwan będzie a ukazując swój przywilej w sądzie straci
33 ot niego kopę, acz ten powod pozywający przez sędzie przykazany
nie będzie chcieć przysiąc, jako nie wiedział <saprza> być przywilejowanego
a przywilej mieć, tedy powinien będzie wrocić
36 ten to powod saprzowi tę kopę. Ale jinako być chcemy,
gdyby przysiągł się nie wiedzieć saprza być przywilej<o>wanego
alibo przywilej mającego. **O kmiecioch, kile jich może wynić**
39 **ze wsi.** Cum ex separatione. Gdyż s rozłączenia poddanych
jimienie panow częstokroć opuściewa nie jiną przyczyną

44

podobliwą, na to doradzając widziało się naszym rycerzom tej
szkodzie nieleniwo się przeciwić. A przeto naszą wolą jest ustawiono,
3 aby nie więcej kmieci alibo przebywaczow s jenej wsi
pospołu mogło do drugiej wsi wynić, niżli jeden abo dwa, procz
wolej pana honej wsi, w jej bydłą, niżli w tych przytczach niżej
6 popisanych: **pirwa**, kiedy pan wsi gwałtem osili dziewczkę abo
żonę swego kmiecia; **wtora**, kiedy o dwinienie alibo winę dziedzicową
tam jiste wieśnice jich jimienia byliby słupieni, pociądzeni
9 albo sjimani; **trzecia**, kiedy klną kmiecie o winę swego pana.
W tych przytczach nie tylko dwa, trzej alibo czterzej kmiecie wynić
mogą, ale i wszyscy tam przebywający otić mogą, gdzie
12 jim będzie lubo. **O tych, co nie mają lat**
Simili<t>er. Takież dzieciom do dwunacicie lat wychowanym gdy
czasu młodości przez kogokole krzywda jim była uczyniona
15 alibo oćcu jich tedy umarłemu, mogą ho on gwałt uczyniony,
o który czynić nie mogły prze niedostatek lat, pościgać, ani
przeciwko jim gabającego abo krzywdzącego dla dawności wymowienie
18 może być obłożono, alizby już po lecich w nich dokonanych
a w czas podobny czynić zamieszkały o krzywdy jim niegdy uczynione,

tedy zawadzi jim obrzezanie dawności przez zrudę przereczoną.

21 **Ślachatnych pomoc.** Ut viri famosi. Aby mężowie sławętni
a sprawiedliwie przysięgający niektorą osobną czią u nas
miedzy jinszymi naszymi wiernymi byli pocieszeni, ustawiamy
24 s naszych rycerzow wolej, iż gdyby który rycerz abo który jinszy
mąż ślachatny, jemuż która wina złodziejska nigdy nie była w sądzie
ruszona, z grzechu złodziejskiego alibo łotrowskiego był obwinion,
27 słuszne bądź jemu dla dobrego domp[m]niamania o niem u sąsiadow
imianego włostną przysięgą ot takiego obwinienia się oczyścić.

O głupiem braniu rzeczy cudzych. Aegidius. Jidzik położył
30 skargę, kako gdy na drodze był usnął, Fałek nadłidę wziął jemu
tako śpiącemu miecz i tobołę, w jejże były trzy skoćce groszow,
a aczkole jemu miecz i tobołę wrocił, ale trzech skoćcow jemu
33 nie wrocił, sobie je w użytek mając. Ale Fałek jakokole o tobołę
i o miecz się wyznał i to wrocił był, a wszakoż trzech skot zaprzął.
A my bacząc, iżby nikt nie miał cudzych rzeczy brać przez
36 dzięki pana jich, przereczonego Idzika w takiej przytczy skazalismy
być ku przysiędze dopuszczzonego. **O ukąszeniu psiem**
Item Aegidius. Też Idzik skarżył jest, iż pies Fałkow z potuknienia
39 alibo poszczwania jego tako ji uranił alibo uraził i ujadł,
iż s onego ukąszenia ukazował i mienił się chramać. Fałek

45

potukania alibo poszczwania psa zaprzął. Ale iż Idzik tego nie mógł
doświadczyć, my w takim przygodzeniu wykładamy, iż Fałko przez włostną
3 przysięgę ma się wywieść. **O przyczynie uranienia**
Querelam. Skargę położył Idzik przeciwko Fałkowi, iż gdy wieczor
w domu jego została się była swada, Fałek przyszedłw świecę zgasił.
6 Jaż gdy była zgasła, Idzik nie wie ani wiedzieć może, przez kogo w onej
zwadzie był urenion. Ale Fałek jakokole świece zagaszenie
wyznał, ale się Idzika uranić zaprzął. A my o to przereczonego Idzika

9 powoda przysięgę wzięwszy, iż <w> przerwczonem zgaszeniu świece
nie wie, przez kogo by był urenion, prze<rze>czonego Fałka, jen świece
zgasząc ranie dał przyczynę, w raniesmy usądzili być skazanego.

12 **Gdy cso zginie we czrzedzie.** Praeterea. Mimo to na wieśnego
pastyrza położył Idzik, iż owcę do czrrody wpędzoną a strzeżeniu
pastyrzowemu poleconą, se czrrody nie miał zasię tej to owce.

15 Ale pastyrz mienił się tę to owcę pospołu z drugimi do wsi
przypędzić. My takie w przygodzie takiej skazaliśmy pastyrzowi
przysięc, jako owcę do wsi przypędził. **O kostkach**

18 Ut noxius. Aby szkodna jigra kostek odrzucona była, przez
jąż częstokroć sprawiedliwi oćcowie winą synow s jimienia
bywają pędzeni a przywiedzeni przez dosłużenie jich ku

21 wielgiemu ubożstwu, ustawiamy, iż gdyby czyj syn, obojga porodziela
zdrowa będąc, przejigrałby niekakich pieniędzy wielkość,
przerwczonego jigracza porodziciele nie będą winowaci

24 temu objigraczewi za jich syna ku dosyćuczynieniu alibo zapłaceniu
pieniędzy przejigranych. A także mowimy o Żydziech, gdyby
pożyczyli pieniądze takiemu synowi, porodzielmi jego będącymi

27 jeszcze zdrowymi, pożyczenie nie ma być ważno ani ku ktoremu
dosyćuczynieniu Żydom rzeczeni porodziciele mają być
przypędzeni. Takież też mowimy o każdym targu uczynionem

30 z synem, aby nie był wažen, gdyż jest w oćcowej mocy <...> abo panowania
ktorej rzeczy, ani podania ktorego jimienia. **O temże**

Ad pracludendum. Ku zatworzeniu jigraczom kostek złościwej
33 chytrósci, již obykli pijane a ku gniewa poruszeniu niefortuna
jigry przywiedzione na brog alibo na pożyczki jigrajac

36 z pieniędzy, z koni, a niegdy i z dziedzin obłupić, kłopotac a szkodliwie
oddalić, již tako obigrani a ku ubożstwu przywiedzeni

częstokroć w grzechy gorsze upadają, prze ktore pomsta sądowa
podług jich dwinienia przez nas obykła na takie być

39 podniesiona, a przeto na uwiarowanie tego złego, aby też
naszy ślachcicy jimieniem oplwitując, na rycerstwo się

wydawszy, ku obronie królestwa mocniej czujni byli, ustawiamy,
 aby nijeden ottychmiast ziemienin nasz z cudzoziemcem ktoregokole
 3 stadła w naszym królestwie kostek nie jirał na pożyczki
 alibo na brog, jano tylko za pieniądze gotowe. Paknieliby kto
 przeciwko temu ustawieniu niedbale uczynił, tym prawem
 6 nieważno bądźz pozyskanie, ani ku ktorej zapłacie alibo dosyćuczynieniu
 przekonany powinien będzie przekonawcy, ani rękojmia
 dany przekonawcy będzie moc być za dług upominan.
 9 Paknieliby kto przeciwko temu przyszedw ustawieniu, po
 tem ustawieniu swego dłużebnika alibo jego rękojmią <o> pieniądze
 tako pozyskane przykro upominał alibo skaradymi
 12 słowy przeklinał, ilkokroć by przeklinał alibo łajał o dług
 przereczony, tylkokroć jemu za sromotę winę, jaż rzeczona
 pięćnadzieścia, zapłacić ma a naszemu sądu mimo to
 15 takąż winę pięćnadzieścia zapłacić. **O jidących na wojnę**
 Expedit rei publicae. Użyteczno jest pospolitemu dobremu,
 aby poddani naszy spokojnie żyli a aby nikomu szkodzili, a
 18 we cnotach się posilali. Niektorzy opuszczając to, jako
 prawa przestępce, gdy przez ziemie swoje jidą na wojnę,
 jakoby nieprzyjaciele ruszając się, szkody wielkie ubożstwu, też
 21 większe niżli nieprzyjacielom, zadawać nie opuszczają, przez
 jeż ziemie nasze barzo opuściewają. Chcąc takie tej szkodzie
 potrzebną pomoc opatrzyć ustawiamy, aby, jilkokroć na wojnę
 24 przez ziemie nasze ście będzie, nijeden w wsi stanow nie
 *czyni, ale na polu, ani drapieżstwa w koniech, w drobie, w bydle
 abo w jinszych się nie dopuszczaj, ale tylko pokarm umierny
 27 wziąć ma swoim koniem a stany z drew czynić narąbionych
 abo wziętych w lesiech, ab<o> w chrościech, nie godzących się ku budowaniu,
 aby tako przez to budowania cała ostała i na potem
 30 mogła być budowana. Paknieliby kto *jako przezumpny* tego ustawienia

przestępca przeciwno uczynił, tedy panu
onej wsi alibo komu szkoda się stała, zapłacić ma podług
33 jego przysięgi o rzeczy tak wzięte uczynionej z winą pięćnadsześcia,
a nadto wždy jinsza takaż wina za przestąpienie
ustawienia nam się dostać ma. **O dzialech synow z oćcy**
36 **swoimi.** Ex communi usu. Z obyczaju pospolitego w krolewstwie
naszem trzymają, iż gdy umrze mać, wszego
imienia dzieci oćca jich biorzą połowicę a przeto częstokroć
39 przygadza się jim laty młodymi <w> część<i> utracić jimienie
ot oćca wzięte, a potem prze niewdzięczność

47

oćcu uczynioną jim przez oćca nie pomagać ku ubożstwu
schodzącym, a takōż z takiego otdzielenia strona oboja czuje
3 nieużytek i otnosi. Widziało się jest nam i naszej ślachcie,
aby gdy macierz umrze, synowie nie prosili jimienia, przychodzącego
z strony oćcowej, ktorej części ot oćca pirzwej,
6 niżli wtorą swadźbę ślubi, to jest żonę pojmie, niżliby
tedy jako swej poczciwości rozproszca jimienie a dziedziny
ony pospolite źle rozpraszał. **O tych, jż złodziejstwa, zbojstwa**
9 **alibo jine krzywdy uczyniwsz, są zbiegli z krolewstwa a potem**
łaskę wrocenia naleźli
Saepius contingit. Częstokroć się przygadza, iż niektorzy
12 z ślachatnego rodu pochodząc jako strawce swej czci
i sławętności, złodziejstwa abo łotrowstwa poczyniwszy, bywają
zbiegi krolewstwa naszego dobrowolną jich wolą, a
15 takōż przyczynę mając więcej złego czynić się nie lękają,
za jeż wpadają w gniew naszej mirziączki. Potem żałością
przywiedzeni z dopuszczonych złodziejstw i jinszych
18 uczynkow łaski p<r>osić obykli, a takōż naszej miłości znowu
bywają naprawieni. Chcemy, aby aczkole nasz gniew jest
jim otpuszczon i pomsta, ale wždy za kradziejstwa i szkody

21 uczynione powinni [mają] *być prawem odpowiedzieć i dosyć
uczynić podług skazania przez sędzią poleconego. A mimo
to wždy przezeczciwego takiego mmimamy ani jinszym
24 ślachcicom, <jiz> nigdy zbiegmi nie byli, w sławętności a w
powyszszeniu czci tacy mogą być przyrownani. **O temże**
Statuimus illud. Też ustawiamy i mowimy onego być przezeczciwego,
27 jiz tajemnie złościąc przebywaczom krolewstwa
naszego złodzieje a zbiegi chowa a dzieli s nimi prodrapiene
a źle nabyte rzeczy. Tacy nie będą się moc mowić
30 dobrymi, gdyż są nierowni dobrym mężom dompnimani.
O lifie żydowskiej. Cum in usurarum. Gdyż
w lifnej przepaści jest nienasycona żądza, niektorzy
33 wyciąganiu pieniędzy końca nie kładąc, łakomie z uciążeniem
*szkod wyciągają pieniądze, sromoty w oczu nie mając,
tegodla ustawiła naszych rycerzow moc, aby Żydowie, wiery
36 naszej wierni nieprzyjaciele, chrześcijanom pieniędzy swych
pożyczając nie więcej za każdy tydzień wziąć mieli, niżli
tylko jeną kwartę, to jest połgroszek, z dziękowanim. A gdyby
39 Żydowie, jiz przez nowe zdrady w lifę ot lify na zastawę
pożyczają pieniądze, *ścirzpią prze dwie lecie swego dłużnika,

48

o lifę przyrosłą i o jistny dług do sądu nie pozrywając, tedy tym
to uczynkiem lifę przyrosłą dalej po dwu latu stracić mają
3 a tylko na jiscinie a na lifie w przerzeczony czas już pompnożonej
mają dosyć imieć ani przez ten to list zastawny <mogą zastawcę> skut<ecz>nie
upominać, ani zastawca stać powinien bądź, ani jim dzirzeć
6 swej zastawy[e] abo ślubu. **O dąb porąbiony**
Quidam de ipsorum. Niektorzy s jich śmiałości wiele mmimając
abo doufając wchodzą w lasy abo w gaje cudze przez
9 wolej pana jich a dęby wyrąbują lepsze, winy nijenej się naśladować
mmimając dla tego. Ustawiamy, iż gdyby kto dąb porąbił

w jimieniu drugiego przez panowej wole, jż się godzi na oś,
12 alibo s mniejszych dębów *lubo* jinszych dREW woz *napelni, winę,
jaż rzeczona sietm' grzywien, to jest pięć groszy przez dwu
kwartniku, temu zapłaci[ć], w czyjem jimieniu wyciął był. O tem
15 szyrzej przed niżej o ciąży, gdziesmy też to ustawili.

O ranach nocnych a o braniu cudzego żyta w nocy

Et licet. Jakokole duchownego prawa ustawienie szkodniki
18 rolne barzo w zawiści ima a wszakoż nienałompni
ot złego nie bywają otwabieni, aliż przydan będzie skręt na
szyje jich a czasnym karanim ukrutnie będą umęczeni. A przeto
21 ustawiamy, gdyby ktorego ślachcica, mieszczanina abo jinszego
człowieka prostego alibo służebnego, czeladnicy żyto w nocy
kmiece alibo ktorychkole pobrali, słuszno bądź panu tego żyta
24 abo jego sługam, alibo przyjacielom, oejmować je, konie
bierzących [je] alibo jinsze rzeczy wolno sobie wziąć. Aczby kogo
tedy zabił, przez pomsty chcemy go przeminać, a pana tego,
27 s jegoż domu wyszli są tacy polni szkodnicy, w winy, rzeczone
pięćnadzieścia, skazujemy nam przepaść; a gdyby uraził, uranił
alibo zabił oejmacza żyta abo obrońcę, zapłaci reny urażonemu
30 abo głowę dzieciom abo przyjacielom s winami przepisanyymi,
to jest przed popisanyymi. **O sromoceniu słowy czyjem**
Quoniam omnis. Iże wszystka szaradność słow a skarada
33 mowa ku swaru ludzi pobudzając, u csnotliwych ludzi
dostojnie ma być wiarowana, a jinako niżli bojaźnią męki
niegdy drudzy ot takich przestają, przeto <chcemy>, gdyby ktole
36 języku swego nie wściągając, acz ślachcic ślachcicowi,
rowny rownemu a czestnik czestnikowi łajałby, mieniać
ji kurwim synem, acz tym natemieście nie otzowie alibo
39 nie zaprzy, cso mowił, ani doświadczy jego być takim,
jako ji obrzekł, za sromocenie tego, jegoż tako sesromocił,

3 mowimy, gdyby mać jego kurwą mianował a nie otezwał ani doświadczył,
cso mówił, w takąż winę skazujemy ji być upadłym.

*Alibo otzywając ma rzec tako: To, csośm mówił, sełgałem
jako pies. **O ranach ślachatnych od ślachcica zadanych**

6 <I>n percussionibus. Ślachcic ślachcicowi ranę zada-li do krwie wylania,
rany doświadczone jemu zapłaci z winą pięćnadzieścia.

O ranach kmiących. Ut poenarum. Aby win rozność a sprawne
9 rozdzielenie imiano, gdyby kmięć uranion z wylanim

krwie alibo gdy ji zbiją nieurządnie a usilnie, ze wszystkich win
za rany abo zbiecie skazanych dwie części bolącemu a trzecią część

12 sądowi, gdzie się rzecz wodzi, dać przykazujemy. **O bracskim zabicu**

Et licet. A jakole prawo tako Nowego jako Starego Zakonu bratogłowstwo
i jinsze ukrutne grzechy ciężko mści abo potępia,

15 a wszakoż niektorzy, jako nieprzyjaciele włostnej krwie i czci

zakonej pomsty mniej się bojąc bratogłowstwo czynią, brata,
siostrę alibo bliszego zabijają, aby s jego śmirci jimienia dziedzinnego

18 pozyskali, chcemy takie, aby sjad zysk imięć żądali, stąd

szkodami byli unędzeni a pomszczeni, w czym zgrzeszyli. A przeto
wszystcy z krolewstwa a ślachcicy krolewstwa naszego bracią,

21 siostry i blizne przyrodzone zabijając, nie mające płodu alibo mające,
w dziedzinnem jimieniu nijenego przystępu nie odzirzą,

i owszem skazujemy je i jich syny zbawiamy wszej sprawnej takich

24 części dziedzinn a w tem jimieniu alibo dziedzinnach jinszy przyrodzeni

alibo dalszy w rodzaju odzirzą namiastność, a ony w obciążenie

grzechu jich a prze wielgość jego wszystkie bratogłowce

27 alibo oćcogłow[s]ce przezeczciwe skazujemy a niegodziętne ku

ktorej czci powyszszenu. **O szczepiach przy prowadzeniu kmięci**

Statuimus. Ustawiamy, iż gdyby ktore szczepy wszczepione

30 a juże przyjęte wykopany, aczby też były włostne tegoż wykopacza,

połowicę tych to szczepow ostawić na ziemi lubo na siedlisku

każdy winowat bądź pod winą sześci grzywien.

33 Też acz kto gwałtem płaszcz alibo którąkole jinszą rzecz włostną

swą mocą komukole prawa nie prosząc weźmie, z winą rzeczoną

sześć grzywien wrocić musi tak oddalone a gwałtem
36 rzeczy wzięte. Item cum aliquis. Ktokole orząc a posiejąc role
czyje gwałtem, nasienia tych to rol pozbyć ma abo ostradać
ma z winą pięćnadzieścia. **O gwałcie**
39 Cum alicui. Kiedy komu cztery woły gwałtem wzięty będą a
o takim gwałcie świadectwo uczyni, chcemy, aby za taki

50

gwałt <i> wołow i robot omieszkanie, za każdy tydzień cztery skoćce
szkodę i krzywdę cierzpiącemu z winą pięćnadzieścia a sądowi
3 drugą pięćnadzieścia za winy dosyć uczynić był powinien.
O sienie abo o kopie gwałtem wziętej. Item cum pro curru. Też za woz
siana gwałtem wziętego trzy grosze s winą pięćnadzieścia
6 temu to krzywdę i szkodę cierzpiącemu a sądowi też pięćnadzieścia
zapłacić powinien ma być. Też za kopę jarzyny
alibo oziminy skazalismy *jenę *ćwirtnią, gdy ją bierzą
9 na woz, tedy gwałt, ale gdy w brzemionach, złodziejstwo w tem
być wykładamy. A także ku wzięciu siana to rozciągamy, to jest
rozumniejemy o wzięciu kopy siana. Item pro una. Też za jeną
12 kopę ktoregole zarna wziętą winę sądowi trzy grzywny
a cierzpiącemu szkodę pięćnadzieścia. Paknieliby czasu nocnego
wzięta była, skazujemy być chaśbę. Item famulus.
15 Też parobek, jizrzeczon po polsku gołomęka a po niemiecku
usznacht, jen sąsiadowi pana swego uczyni którą szkodę abo
krzywdę, pan jego zań ma dosyć uczynić. Też gdy ubogi człowiek
18 o gwałt bogatego pozywa, przeze świadki bogaty się ma
i musi wywieść, jinako podług gwałtu dostojności podobną
winą ma być skaran bogaty się nie oczyściw. **O naganieniu**
21 **skazania.** Cum aliquis. Kiedy kto nagani abo otzowie skazania
pana krakowskiego, cso rzeczono jest pospolicie narzeczenie
alibo naganienie, łupieżę gronostajowe, to jest takie kozuchy,
24 ale panu sędomirskiemu a lublińskiemu łasiczne, a każdemu

województwie łasicze, sędziom krakowskiemu i sędziomirskiemu
kunie, podśędkom lisie, podkomorzam po sześci
27 grzywien, komornikom tych wszystkich po sześci skot, sędziom
kastellańskim albo pańskim po poł grzywny, każdemu
pisarzowi ziemskiemu łupieże lisie, jinszym kastellanom, sędziomirskiego
30 a lubelskiego wyjąwszy, po sześci grzywnam przez
wszego przeciwnika a pirwej niżli do ktorego słuchania,
to jest sądu, przypuszczon będzie, dać i dosyć uczynić ma
33 i powinien bądź. **O płaceniu przegrających się synow**
Filius nondum. Syn jeszcze nie oddzielony, będąc pod mocą
oćcowską, ani ot braciej rozdzielony albo otdzielony,
36 acz gałki jigrząc albo kostki albo ktorakole jina ji-
grę szkodną strojąc niecso straci, takie wszystko i każde
stracone chcemy i skazujemy, aby na jego część było policzono.
39 Mimo to skazując, aby *tacy *jigracze <...>, aczby o pieniądze
alibo o konie, alibo o ktorekole rzeczy jinsze zyskane spolne

51

rękojmie ułożyli, o jich upominaniu i pozywaniu o to pamięć uczynili,
mimo wszystko rękojemstwo alibo zastawę owszejki [gy]nijeno
3 prawo *przerzeczonego *jigracza ma być jim nabyte, ale tylko wszystkie
jigry imięc pożyczamy i chcemy dla krotofile a dla wesela
[imieć] abo nauczenia. **O ranach w jigrze przygodzących**
6 Nicolaus. Mikołaj przeciwko Andrzejowi położył, iżby ji uranił.
Andrzej wyznał się jest Mikołaja być uranić, ale rzeknąc, iż
to uczynił niechcąc w jigrze a weseląc się jako towarzysz z towarzyszem
9 a przyjaciel z przyjacielem. My usłyszawszy Andrzejowo wyznanie
a bacząc, eż jigrza nie miałaby się ściągnąć ku ktoremu
urazeniu alibo urazu, tego to Andrzeja w takiej przytczy skazalismy
12 Mikołajewi ku dosyćuczynieniu.
Militi pro una. Włodyce za jenę renę alibo więcej
jich ot kmiecia zadanych winę pięćdziesiąt zbitemu a sądowi

15 drugą pięćdziesiąt; paknieli będzie kijowa a krwawa, tedy
jako i za mieczową renę wykładamy dosyć być uczyniono. Ale
gdy ślachcicowi zadana będzie, tedy sześćdziesiąt grzywien, ścirćiałce
18 abo skartabellowi trzydzieści grzywien, ślachcicowi uczynionemu
z sołtysa <abo kmiecia> pięćnaście grzywien za głowę, ślachcie
za renę dziesięć grzywien, ścirćiałce pięć grzywien, sołtysowi
21 abo kmieciowi uczynionemu ślachcicem trzy grzywny ustawiamy
za rany być zapłacone.

Nicolaus. Mikołaj pożyczył Maciejewi dziesięć grzywien, a za ty
24 Wawrzyńca dał jemu rękojmią, a po kilku dni ten to Maciej
dłużnik Mikołajowi pożyczcy procz Wawrzyńca rękojmie zapłacił
ty pieniądze, jako winowat był. A gdy pojdzie temu czas przerwczony.
27 Mikołaj pożyczca pozowie Wawrzyńca rękojmią o przerwczone
pieniądze ku prawu. Ale iże ten to w sądzie stojąc mienił
przerwczone pieniądze przez przerwczonego Macieja dłużnika
30 jiscistego były być zapłacone, my skazujemy w takiej przytczy,
aby doświadczone było zapłacenie.

Statuimus. Ustawiamy, aby gdy mąż umrze, żona przy dziedzinie
33 i przy wienie, i przy wszej wyprawie a przyprawie w pieniądzoach,
w pierłach, w drogiem kamieniu i w odzieniu będącem
miała ostać, a ona kiedy umrze, tedy na dzieci, acz je będzie miała,
36 przerwczone wszystko ma spaść. Jaż niewiasta mając dzieci
acz jinszego męża weźmie alibo wziąć będzie chciała, skazujemy,
aby tylko na tyż dzieci wszystko jimienie oćczyzne z[e] pełna
39 z drugą częścią jich dotykającą ktoregole dobra macierzystego,
w ktorychkole rzeczach będącego, przez wszego przeciwienia spadło,

52

a ona s ostałą drugą swego tego jimienia częścią męża sobie wieźmi
podług swej wolej.

3 Item statuimus. Też ustawiamy, gdy niektora panna mężu bywa oddawana,
posag alibo danina pieniędzmi gotowymi oprawiony

dosyć czyni, kdy *przed* przyjaciółmi będzie dan, ale jimienie dziedzinne
6 *przed* krolewską wielmożnością ma być podano i naznamionano.

O gwałcie na gościńcu uczynionem. Martinus. Marcin skarży
na Mikołaja, iż w dzień targowy na jawnej drodze, to jest na gościńcu,
9 z toboły wziął mu ośm' skot gwałtem, a Mikołaj odpowiedział,
iżby *ji* niepowinnie potwarzał, ani tych pieniędzy stracił, ani
mu wzięty są, chcąc się sześciami świadki z tego oczyścić. My takie w takiej
12 przytczy skazujemy dwiemanaćcioma świadki dobrymi, a
nie mpniej, takie oczyszczenie uczynić. **O nalezieniu rzeczy ktorej**
Item Martinus. Też Marcin położył przeciwko Mikołajowi, iż gdy
15 role włostne orał, bursa jemu upadła, w ktorej było ośm' skot, a Mikołaj
nadszedw nalazł tę to bursę z tąż ośmią skot a upomienion
będąc o nie wrocić nie dbał. Ale Mikołaj zaprzął się przereczonej
18 bursy należć ani pieniędzy imieć. My takie w takiej przytczy przykazalismy
temu Mikołajowi przez włostną się przysięgę [się] oczyścić,
jako nie nalazł ani miał pieniędzy przereczonych. **Za drzewo owocne**
21 **pokup.** Statuimus. Ustawiamy, aby za każde drzewo owocne
alibo jabłeczne porąbione dwanaćcie groszy tylko z winą pięćnadzieścia
szkodę cizpiącemu zapłacono. **O wystawieniu sługi przeciw**
24 **panu.** Praeterea. Kiedy pan przeciwko włodarzewi alibo *ji*<n>szemu słudze
swemu o niektore rzeczy alibo krzywdy swe ma cso rzeczy, tedy
ten włodarz alibo sługa panu swemu nie dawając przysięgi ma się
27 sześciami świadki oczyścić. **O wojtowstwie, aby <ślachcić> nie [był w] <miał> sobie**
rownego
wojtem. Cum officium. Gdyż urząd sołtyski zawždy
służebny jest a na wolą panow swoich stać abo czynić sprawnie
30 powinien jest, nie jest słusznie, aby większe a mocniejsze osoby
niżli panowie tych wsi w ktora sołtystwa byli przyjęci. Przeto
widziało się naszym rycerzom, aby nijeden ślachcic abo jiny ktorykole
33 oświecony kupić miał abo nabyć sobie sołtystwa w ktorej
wsi procz wolej pana onej wsi abo dzirzewce, abo patrona
jej, a kupienie alibo targ przeciwko temu ustawieniu *uczyniony*[m]
36 skazujemy być wzdruszony i prozny. **O dzieleniu przed przyjaciółmi**

a jego dawności. Cum omnes. Gdyż wszego
roztyrku a niezgody jest macierz pospolitość, w jejże też
39 bracia alibo rodzeni będąc ku mirziącce alibo kłopotom niemałym
częstokroć się poruszają, jichże ku uwiarowaniu, aby ludzie

53

tacy nie wpadali we szkodę żywota obojogo, obykli są przeto wiela
ludzi żyć a stać w włostnych domiech od[sz]dzielonych z części jimienia
3 abo dziedzin, jeż jich się dotykają, uczyniwszy rozdzielenie
miedzy sobą pośrodkując<y>mi przyjacielmi, acz kakole ku księdzu
znajmość tego dzielenia nie będzie przywiedziona. Ale iże częstokroć
6 przygadza się, iże s niektórych żywota robotnego a przyźrzenia
dobrego <...> niedbali, z mudni a w roztropności rozpuszczeni domow
swojich a jimienia dziedzinnego oprawiać nie dbający, domy
9 oprawione alibo też naprawione a dziedziny ku użytkom przywiedzione
prawem sobie chcą odzirzeć, bracią alibo przyjaciele
jich ku sądom pociągając, a takōż każdy oćciec czeladny dotkniony
12 bojaźnią tą ot oprawienia jimienia wściąga się a ot
domow też budowania. Przeto aby dobrze robiący a opiekadlni
niektor[z]y użytek z tego wzięli a leniwe ot gnuśstwa a leniwestwa
15 takie bychom ociągnęli a wzbudzili, ustawiamy naszą
mocą, aby ktorzykole bracia, abo przyjaciele przyrodzeni abo dalecy,
[w] rodzaju obojga, ot siebie rozdzieleni a oddzieleni będąc a w
18 tem dziale abo rozdzieleniu stali przez trzy lata i przez trzy miesiące
w milczeniu, ku sądu nie pozywając, niżliby przyczyna
sprawna była obrzeczona, prze którą by jim dawność nie szkodziła,
21 ot żądania abo zyskowania części dziedziny brata swego
abo przyjaciela przez dawność sprawną obłożoną tacy będą
otdaleni i otbici. **Dawność o złodziejstwa**
24 Cum furta. Gdyż złodziejstwa i łotrowstwa prze wielgość
grzecha a prze żądanie alibo lękanie męki za grzech dopuszczony
ułożonej, przez złoŝtniki a złoŝciwe ludzi niegdy a częstokroć
27 skryta bywają, tako iż znajmość grzecha wkrotce

nie może być wzjawiona ani doświadczona, a także drugdy
złodziejstwa ostają nie pomszczona, a gdy przeciwko jim żaloba
30 bywa położona, przez obrzeczanie letnej dawności chcą się
obronić, na gańbę takie grzechu tego ustawiamy, *aby gdy kto
o złodziejstwo albo o łotrowstwo w sądzie będzie obwinion,
33 jestli s nim w jonej wsi albo osadzie, gdzie s nim słucha bożej służby,
tedy obrzeczanie letnej dawności pochodzi, to jest ma moc,
a <ma> miejsce przeciwko powodowi żalującemu o złodziejstwo.
36 Paknieli powod a sapierz są ot siebie daleko rozdni, tedy nie
jinsza dawność obrzeczona powoda żalującego o złodziejstwo odpęda
niż tylko trzechletna, a ma<ją> dziwować swemu lenistwu
39 [bo gdy] wszyscy gnuśni a leniwi, <jiz> w pościganiu swej szkody
mało czuć są obykli. **O zawieszonych do lat roztropności, kiedy
dawności mają pożywać**

54

Si cuiusquam. Gdy czyje dzieci albo dziecienni przed sprawnymi
laty do sądow ciągnieni bywają o dziedziną rzecz a prze
3 niedostatek lat z powodem rzeczy społu w sądzie wieść a na nią jemu
odpowiedzieć nie mogą, a przeto s wyrzeknienia sędziego
ta to rzeczy spora aliz do lat podobnych onych dzieci bywa przeciagniona
6 albo otłożona <...>. A gdy ty dzieci sprawnych lat dosięgną,
acz też rzecz jim otnowiona będzie, obrzeczania dawności
ty to dzieci <czyniącym> ze sobą onych lat, których byli przemirzeni albo
9 zawieszeni ot prawa, odzirzeć nie będą moc, ale tylko pożywać
będą onych dni dawności, acz która była u nich albo u jich oćcow
przeszła, niżli napirwej ku sądu o tę rzecz byli wyzwani.
12 **O leciech bieżących w dawność.** Cum realis. Gdyż jistny rozdział
person mian jest, między którymi niektóre persony wolne,
jako są męzskie, a niektóre, jako niewieście, mniej wolnie
15 mogą żalować a czynić w sądzie o rzeczy a dziedziny jim winowate
alibo zastawione, tegodla ustawiamy, aby mężom

a mężczyznom dawność trzech lat tylko stała. Ale przez krechkość
18 przyrodzenia wdowom sześć lat w dawność dany bądźcie
a niewiastom mężatym, gdyż nie mają samych siebie wolnej
mocy przez mężów ich, dziesięć lat bieżać mają w dawność jim.

21 **Dawność o głowę.** Ut calumpniis. Aby potwarzam
złych ludzi wszystka droga była przegrodzona, bo obykli niektórzy
barzo kłopotliwi potwarzają mężów niewinnych z grzechu
24 mężobójstwa przed wielim lat dopuszczonego żałośliwie obwiniać,
jakoż mężobójstwa doświadczanie alibo wodzenie
przez starość uczynku łącznie nie może być imię, a przeto
27 ustawiamy, acz kto o grzechu mężobójstwa chce czynić
alibo kogo obwinąć, chcąc winę głowy sobie zyskać a otrzymać,
pierwej niżli trzy lata wyminą ote dnia grzechu
30 dopuszczonego, to w sąd przywieść ma. Jinako, gdy trzy
lata miną, proszącemu a czyniącemu o głowę przekazi
obrzeczenie dawności trzech lat. **O skazaniu i oprawieniu**
33 **jinym sądem.** Cum in causarum. Gdyż w potocznej rzeczy
sądowych u sprawiedliwych sędzi nie ma zyskować zawiść
alibo łaska przeważać, alibo myć sprawiedliwość
36 wywrócić, ale nosząc wagę w rękę równym stopniem
alibo stopniem ważymy sprawiedliwie skazanie każdemu
mają uczynić, *aby* w pomyśleniu i w *w*rzeknieniu skazania,
39 samego Boga mając przed oczyma, by nie jako rozproszce
swojej czci a prześladowacze jej przeciwko ich samopnieniu

55

i sprawiedliwości przez łaskę albo przez dary co czynili stronie
drugiej na uciążenie, tegoż ustawiamy, iż gdyby który potem
3 sędzia urzędny albo polecony, bożą miłość opuściwszy, skazowałby
przeciwko której stronie, <stronie> jinszej ją skazując o niektorą
rzecz dziedzinną alibo jiną pewną w sąd wwiezioną,
6 a przeto strona skazana do wyższego była oteżwała, ale iż obyczaj

jest w sądzie polskiem, iż sędzia, ot kogo otzywają a co
jego <s>kazanie przez stronę bywa wspierano, pirwej nie chce ani
9 ma swego bronić skazania, aliż pirwej przez stronę otezwała
trzy grzywny alibo kunie łupieże, to jest kozuch, jemu będą dany,
aby rowność w winach imiana, też ten to sędzia, będzieli przemożon
12 przez stronę potępioną, to jest przezeń skazaną, zasię
jej łupieże alibo trzy grzywny wzięte s winą pięćnadzieścia,
oblaw się czyrwonością, to jest ze sromem, wrocić ima, iż do wyszszego
15 sędziej ot fałszywego wyrzeknienia jest otwołała.

Sędzia kiedy nie może być naganion

Adicientes. Przydawając też ustawiamy, aby *przed* naszą
18 oblicznością alibo *przed* naszym starostą, alibo kiedy roki
wielgie dzirzą, gdy wojewoda i rycerze oczwiście są, [a na] sędzia
sądząc aby nie mógł być ze złego sądu naganion, gdyż nie on
21 sam, ale więcej jich sędzi przerzeczonych.

Wstecz. Adicientes. *Przydawając, iż kiedy o wyrzeknieniu
wątpiąc do sędziego bierzają wstecz a on pamięta-li,
24 kako sądził, natemieście powiedzieć alibo otłóżyć bądź
powinien. **O świadkoch przeciwko sędzi**

Statuimus. Ustawiamy też, iż gdyby prawujący się rzekł
27 *przed* oblicznością alibo procz obliczności naszych rycerzow
sędzią w swojej rzeczy niesprawiedliwie a źle *jidąc*
skazanie złe uczynić, sędzia przez swoje towarzysze, jż
30 s nim na tem sądzie siedzieli, doświadczyć <ma>, iże sprawiedliwie
a sprawnie sądził. Paknieli ten, jen naganil skazanie jego,
będzie chciał doś[t]wiadczyć fałszywości, kakoby sędzia niesprawiedliwie,
33 jako przerzeczono jest, skazanie uczynil, to doświadczyć
ma przez sześć świadkow takiej czci i stadła, jakiej
sędzia znan jest być. Też ten naganiący skazanie sędziego,
36 jako przerzeczono jest, nikakie pirwej słuchan ma być, aliż
sędzi trzy grzywny alibo łupieże kunie da, jeż ten to sędzia
sobie roztropnie odzirzy, acz swe skazanie doświadczy być
39 sprawiedliwe. O takich winach w przeminełych kapitułach dostatecznie

jest wysłowno, które podseǳkowi albo seǳiam

56

kastellanow ma zapłacić naganiący, gdy swe sądy ukażą być
sprawiedliwe *alibo niżli przeciwko jim słuchan będzie.

- 3 Ubi curiae. Gdzie dworowie krolewscy są
dalecy, cięża wzięta do dwora kastellanowego alibo wojewodzinego
słusznie może być dognana a woźne wojewody ustawiają
6 a za nie też winę ot ran alibo główną sobie bierzą.

O monecie jonej a o tem, aby jeno prawo we wszem krolewstwie imiano

- Cum sub uno. Gdyż *pod* jenym księżciem tenże lud rozmajitego
9 alibo rozdnego prawa pożywać nie ma, aby nie był
jako dziw rozmajite głowy mając, użyteczno jest pospolitemu
dobremu, aby jenym i jenakim prawem tako w Krakowie
12 jako i w Polsce sądzono. Też gdy jeden książdz, jeno prawo i jena
moneta we wszem krolewstwie ma być imiana, jaż by była
wiekuista a dobra w ważności, aby przez to więcej była ważniejsza.

15 **O służbie ślachtet wojennej, aby podług swego dostatku służyli**

- Sed quia. Ale iż *harnaszowej* ślachtet alibo ubranej część
krolewska i wszego krolewstwa zależy obrona, powinien jest
18 każdy ślachtet podług dostateczności swego jimienia a dochodow
ku pospolitemu dobremu pewnymi bronnymi ludźmi
służyć, gdyby jeno jich jimienie w wolności, jeż i tako z prawa
21 ślachtetnego jest wolne, przez wszego gabania było zachowano.

O dawności wykupienia dziedziny przedanej bliskością

- De cetero. Przeciwko kupięcemu dziedzinę bliszy przyrodzeni
24 przez trzy lata i przez trzy miesiące czynić
mogą, ale potem jim dawność przekazi.

- Cum pater. Opiekadlnik dzieci dziedziny jich przedać alibo
27 graniczyć, alibo też stracić nie może ani też dzieci
lat nie mające odpowiadać mają, jeno w przytaczach
niżej popisanych.

30 <M>ultotiens. <...>

Tutor. Opiekadlnik dzieci, kiedy k latom przydą, s jinszego liczby
czynić nie ma, jeno z czynszow a z świerzepic nieuczonych.

57

O posażeniu dziewczek wydawanych za mąż. Statuimus. Ustawiamy, iż
gdy który naszych ślarchcicow dziewczkę swoją za mąż da a posag
3 podobny namieni, a wtem umrze, tedy brat rodzony abo brat
stryjeczny, nie będzieli rodzonego, byłaliby dziewczka wojewodza a jimienie
wielgie, sto grzywien dać ma po niej; ale gdzie by było
6 małe jimienie a dziewczek wiele, alibo jena dziedzina, tedy obszacowanie
będzie, zacz stoi, a część słuszająca każdej sistrze przez brata
rodzonego alibo przez stryjecznego, nie będzieli rodzonego, jimieniem
9 posagu pieniędzmi ma być zapłacona. A także czujemy o dziewczkach
ślarchcicow niższych wojewody, aby je za żywota dali mężom, posag
jim podobny także naznamionawszy. Jiż gdyby z tego świata seszli,
12 tedy bracia rodzeni alibo stryjeczni *każdej* sistrze czterdzieści grzywien
zapłacić mają i powinni mają być, acz wielka będą jimienia,
jako przerzeczono. Ale będąli mała jimienia, tedy będzie obszacowanie,
15 jako wyszszej rzeczono, a część dostająca się każdej sistrze
pzeniędzmi ma być namieniona. A bratow rodzonych alibo
stryjecznych nie będzieli, każdy, jen z tego pokolenia bliższy będzie, poki
18 siostry nie będą małżeństwu słączony, dziedziny ty, lubo bliskością, lubo
ktorymkole jinym obyczajem k nim słuszające, mają mieć i też osiągnąć
obyczajem przerzeczonym. Wykładamy też, iż oćciec za żywota
21 swego dziewczkam swoim, *jeż by po niem żywy ostały*, może jimienie kupione alibo
też
z krolewskiej dani odzirżane polecić, ale
brat części pieniędzmi siostram spłaci a sam dziedzinę odzirży. Dziewki
24 też za żywota porodzielow swoich za mąż wydane bratu
stryjecz[e]nemu abo też rodzonemu o swoj posag nijenej skargi
ruszyć nie mogą, bo dosyć mają mieć na tem, cso jim porodziciele

27 jich, żywi będąc, za posag jim podobny są udzielili, przydawając
też, aby, gdy bracia semrą alibo nie będą, dziewki w dziedzinach
nikako bliskości mieć nie *mogą albo nie *mają ani jich być namiestniczkami,
30 ale dosyć *mają mieć na posagu jim danem,
jako wyszszej się mieni, a bliższy jich nie dawszy też jim posagu
w t[e]y dziedzin[e] *wstąpią, wyjąwszy to, co rzeczono jest wyszszej
33 o dziedzinach kupnych abo też wysłużonych, iż dziewki w takie wstąpią,
to jest prawo k nim mieć mają, ale blisza bracia jim pieniądze
za nie dadzą a sami dziedziny takie odzirzą. Też zapowiedamy
36 owszejki, aby dziewki w dziedzinach, co *jest puścina rzeczony, nie
wstępowały ani namiestniczkami były. A gdzie by niektorzy przez płodu
seszli, bliszy jich odzirzą dziedziny a jim w nich będą namiestniki.
39 Statuimus. Ustawiamy też, iż ktorykole
dziewicę, ktorejcole czci abo stadła by była, przez wolej

58

porodzicielow jej ułapił a ją gwałtem usilił, to jest dziewstwa zbawił,
żywot jego bądź na miłości tak osilonej dziewki i przyjacioł
3 jej. Ale dziewka przez wolej porodzicielow drapieżcy przyzwoląc
abo się wziąć przyczyniac ot drapieżce, aczby jemu potem
małżeństwem była oddana, wždy posag stracić ma tako, iż
6 porodziciele alibo przyjaciele jej nie powinni jej będą wyposażyć.

O usilnem zgwałceniu dziewki alibo niewiasty

Quicumque. Ktorykole dziewce alibo niewieście oddanej, alibo wdowie
9 na drodze, na polu, w lesie, we wsi alibo w domu gwałt uczyni
osilstwem obnieczcząc a dziewica abo niewiasta gwałciwego
osilstwa uchodząc, do wsi bliższej przyszedwszy alibo we wsi będąc,
12 ku wieśnicam wołać będzie płacząc alibo łkając <...>, iżby jej krzywda
była uczyniona a znamiona osilstwa na niej jawna
będą widziana, a zatym przysięże, iż tako było, na naszej łaszczce
15 i przyjacioł jej ten to osilnik ma być, a to acz o jej wołaniu
przerzeczeni wieśnice będą świadczyć. Paknięli dziewica alibo

niewiasta o niekakiem usiłstwie obwini kogo potwarzliwie
18 a na niej znamiona osilstwa nie będą widziana, jako jest rzeczono,
tedy ten, jego obwiniła, z sześciami swego stadła ludźmi siebie
oczyści, a ta potwarznica męką dostojną, ktoregole by też
21 stadła albo powyszczenia była, ma być pomszczona. **W złodziejstwie
przekonany cześć stracił.** Statuendo. Ustawiając
wykładamy, iż gdyby kto o złodziejstwo albo łup<ie>stwo w sądzie
24 był przekonany trzykroć albo rzecz ukradł lubo gwałtem otjętą
wrociliby, ten przezeczciwy ostań na wieki ani jemu jawny
mają być porty ktorych czci, nijenych też darow w odzieniu
27 abo w jinszych rzeczach ot nas owszejki poścignie. Paknieli obwinionemu
o złodziejstwo a nie przekonanemu przykazano będzie
z pewną liczbą świadkow oczyszczenie a ten acz w jenego świadku
30 świadczstwie nie dostaczy, dlatego przezeczciwy nikakiejnie
będzie mian, ale cierzpiącemu szkodę dosyć ma uczynić.
O zabiciu koni, świerzepic albo bydła. Statuimus insuper.
33 Ustawiamy też, iż zabijąc klusię nieuczzone czyjekole, trzy grzywny
zapłacić ma, ale źrzebca zabiw trzy grzywny także; a
gdzie świerzepica ot razu abo ot urażenia, lubo winą czyją
36 porzuci, półtory grzywny, a za źrzebca dwu latu pięć grzywien
zapłacić ma uszkodzający szkodę cierzpiącemu. Ale gdzie
trzeciego, czwartego, piątego albo szostego lata źrzebca zabije,
39 podług jako cierzpiący szk<o>dę oszacowanie tego to źrzebca
zabitego poprzysięże, ma jemu dosyć uczynić.

59

O porąbieniu lasow a o ciądzaniu l<e>śnem

Statuimus etiam. Ustawiamy też, <iż> ktorykole z drugim granice
3 mając, przestępując je drwa albo ktorekole szczebrzuchy wyrąbi,
ten, jego las będzie, rąbiącego pirwej siekierą <i płaszczem> pociądza, wtore
siekierą, płaszczem i suknią, a trzecie wołmi abo ko[n]ńmi, lubo
6 jenym koniem pociądzać może przez winy. Ale pociądza-li kogo

we dwu wołu alibo koniu, jenego sobie odzirzy a drugiego wołu alibo
konia na rękojemstwo puścić ma a znamię abo ciosn na drzewie,
9 gdzie pociądzał, wyciąć ima. Ale kiedy kto w gaju cudzem
jeden abo dwa dęby wyrąbi, za każdy ośm' skot, paknieli trzy
porąbi, grzywnę temu, w czyjem gaju <szkodę> uczynił, a sądowi drugą
12 grzywnę zapłaci, ale gdy tylko gałęzi otnie, cztery skońce
zapłacić musi. A też chcemy dzirzano być o dębiech leśnych albo
w lesiech wodnych, to jest przy Warcie alibo przy ktorzychkole
15 wodach ciekących, urosłych a porąbionych alibo obrąbionych, ale
o dębiech dąbrownych: za każdego s nich porąbiąc ji pięć skot
zapłaci. Paknieli otrośli alibo gałęzie tylko obrąbi, pociądzan
18 tylko ma być. Ale kiedy kto drzewo se pszczołami porąbi, tedy
cirzpiącemu szkodę grzywnę a sądowi drugą grzywnę zapłacić ma.
Paknieli przez pszczoł drzewo porąbi dziane, tedy
21 szkodę cirzpiącemu poł grzywny a sądowi przekonany zapłacić
cić musi i bądź przyciśniony.

O pasieniu świerzepic ot świętego Wociecha

24 Statuimus. Ustawiamy, aby każdy mając świerzepice abo
kobyły nieuczne ot wijilijej świętego Wociecha aż do święta
świętego Michała *pod* strożą paść imiał, a jinako oszacowanie
27 szkody przekonany w sądzie szkodę uczyniący panu,
jego pastwę popaśł, dosyć uczynić ma być przypędzon i z
winą sądowi zapłaconą, a ten szkodę cirzpiący też tych świerzepic
30 w dom włostny pędzić nie śmiej.

O świniach do lasa pędzonych przez cudze jimienie

Statuimus. Ustawiamy, iż kiedy kto, mając las alibo dąbrowę
33 ot siebie daleką, wieprze swoje abo świnnie przez
jimienie cudze pośrednie poganiać a pędzić będzie chciał
do tego to lasa alibo dąbrowy, aby tego nie mógł uczynić,
36 jeno tylko drogą wiodącą do lasa alibo do dąbrowy k niemu
słuszającej. A toż mowimy we wszem a przeze wszystko chowano
być o tem, jiz by swym świniam alibo wieprzom za
39 myto najął las bukwią alibo żołędziem opłwitujący, gdzie

Jimienie cudze pośrzoduje albo jest pośrzodne między

60

lasem najętym albo dąbrową. Ale też ten, przez czyje Jimienie
świnie pana tej to dąbrowy albo lasa, lubo też najemnika
3 jej, poganiany albo pędzony będą, z obojej strony drogi na trzydzieści
łokiet żołądz swój pirzwej ma pobrać albo popaść, aby
tako przerzeczony pan albo najemnik dąbrowy lubo lasa przerzeczone
6 swe świnie albo wieprze procz swojej szkody albo urazu
mogł pędzić. **O zbiegłych z ziemie a o prawie ziemskiego wojewody**
Quod si aliquis. Ustawiamy, iż gdyby kto przed nami albo
9 przed starostą naszym z ktorego złego uczynku był obwinion
a ku ukazaniu swojej niewinności przed nami abo przed naszym
starostą nie byłby przypuszczon, a dlatego przygodzi się jemu
12 chcieć zbieżeć, aby jemu zbiestwo jego ku sromocie nie było
winowano, ma przed w Bodze uczczonymi panmi, biskupem poznańskim
alibo proboszczem, <naszymi> w Bodze oćcy oświadczyć, iż my
15 abo starosta nasz ku wywiedzeniu a oczyszczeniu jegosmy nie przypuścili.
Ale wojewoda tego to biegającego chować może
przez sześć niedziel z obyczaju dawnego, a przez ten czas ten to
18 wojewoda u nas albo u naszych namiastkow, lubo u naszych starost
sprawiedliwości jemu szukaj. A nie będzieli moc odzirzeć,
eż przypuszczon ku sprawieniu albo ku ukazaniu swojej niewinności
21 o to, ocz by był obwinion, tedy rzeczony wojewoda tego
to zbiega na granice przepiecznie na swem glejcie ma dowieść
a ten tako przewidziony do roka ot czasu swego wyścia z ziemie
24 krolewstwu <i> ziemieninom szkody czynić nie ma, a jego żona w Jimieniu
swem spokojnie mieszkać ma przez przerzeczony rok.
Jiż rok gdy minie, to jest po roku minętem, acz przerzeczony
27 zbieg we dnie albo w nocy szkody ziemieninom ktore uczyni,
przeto nie ma być mniiman przezeczciwy ani na śmierć osądzony,
ale jętego mają go nam dać albo naszym namiastkom,

30 alibo starostam naszej ziemie, ani przez to wpadnie w nasze
obrażenie gniewu naszego. Paknieliby się sądowi ukazać nie
chciał <i> uciekając alibo biegając ziemieninom szkody czynił, tedy
33 jimienie jego nieruszające komorze naszej wiek<u>jiście ma
przyłączono być a ruszające między nami a rycerzmi naszymi
na poły ma być rozdzielono. A gdy przez kogole jęt będzie,
36 na łaszczce naszej ma być a między jimaczmi jego a przyjacielmi
jętego nijena prze jego jęcie ma się wstrysnąć mirziączka
ani nieprzyjaźni tajemnych abo *jawnyk dlatego mają śmieć
39 ruszyć. Ale żona jego na wienie swem ostanie alibo je sprzedać
moc wolnie ma mieć.

61

O kmiecioch w nocy zbi<e>głych a o prawie jich

Praeterea. Mimo to wykładając ustawiamy, iż lubo ot nas, lubo
3 ot ktoregole jinego pana nam poddanego kmieć nocnego
czasu zbiegiem gdy otidzie, tedy rzeczy, ktorekole w domu
ostawi uciekając, pan wsi sobie miej moc odzirzeć a nadto
6 pan, który jego kmiecicia przymie uciekającego, pirwemu
panu, ot ktorego uciekł, winę, jaż <rzeczona> pięćnadzieścia, ma zapłacić,
kmiecicia wrociwszy jemu s rzeczami wszys[ty]tkimi,
9 jeż k niemu przyniośł, a to gdy uciekł nijeną winą pańską
przechodzącą, o jich winach niżej popisano. A winy, prze ktore
ot pana swego uciec słusza tako kmieciewi, są ty: kiedy pan
12 kląt jest prze swe dównienie a kmiecie tegodla pozbawieni
są kościelnego pogrzebu; też kiedy pan wsi na ktoremkole mieścucu
swoję wieśniankę usilstwem zgwałci, bo jako o tem
15 jawno będzie, nie tylko porodziciele osilonej niewiasty, ale
też i wszyscy wieśnice, gdzie się ten uczynek *stanie*, ktoregole
czasu wyścia wolną moc mają mieć, ani osilca taki lubo
18 wieśny pan jich wścięgnąć śmieć alibo w czym skłopotać; toż
słusza kmieciom uczynić, kiedy o winę pana swego ciąża byłaby

21 jim wzięta, iż mogliby przez wszej przekazy uciec a otić
otić ma ot swego pana, aliż dom dobry ostawi<w>szy i dwor dobrze
ogrodziwszy, a tylko w Boże Narodzenie podług obyczaju
24 dotychmiast chowanego. A miałby przedtym wolą kilo
lat, tyleż lat panu swemu służyć ma, ot niego nie wychodząc,
jile lat wolą się weselił, a to kiedy w prawie polskiem siedzi
27 kmieć. Ale kiedy kmieć prawem niemieckim jest osadzon,
ten nie może ktorym obyczajem wynić, aliż tyle lat czynsz
zapłaci, jile lat miał wolej, ani tedy jemu to słusza uczynić,
30 aliż tako bogatego w miasto siebie kmiecia ustanowi alibo
ostawi, alibo role swoje z[e] pełna poorane, wykopane i posiane
oziminą i jarzyną ostawi, a tu więc dopiro wynić ma być
33 przepuszczon. **O lifie żydowskiej**
Porro. Ale gdy żydowskiej złości w tem się zawždy [w temże]
umysł obarta, aby chrześcijany nie tylko w wierze, jilko
36 też w bogactwie zawždy poniżyła a skaziła, słusza ustawić,
aby żadny Żyd dalej ktoremu chrześcijaninowi, w krolewstwie
naszem mieszkającemu, dalej swych pieniędzy na listy zastawne
39 nie pożyczal ani borgował, ale tylko na zakład dostateczny pożyczyc
może podług obyczaju dawno schowanego.

62

O dani<n>ach a testamenciech, aby wiekuistą moc miały
Hoc statuto. Tym ustawieniem wiekuistą moc imającym
3 wykładamy skazując, aby daniny nieporuszne a mocne
stać miały, ani jim to wadzić ma, iżby przywilej na nie
nie był wydan, gdyby tylko śmiercią dawce alibo jego, czyja
6 danina była, poćwirdziły się, a nawięcej tym, ktorzy s nami
alibo s naszymi namiastki będący na wojnie, mężnie bojując
zabici, danina ma wziąć moc wiekuistą. **Rubryka.**
9 Tu już koniec jest praw krola Kazimirowych, s obojich

ksiąg zbranych, a co więcej zbywa nadto kapituł abo
praw, ty są alibo w tych już zgarniona, alibo przez ty
12 opraciona, a dalej nie mają być przeciwko tym dzirzana.
Ale by nic dawności nie było zapamiętano alibo nie wiedzano,
i ty takie ustawienia tu podpiszę a potem po nich kroła
15 Włodzisławowy, iże o przeminętych kroła Kazimirowych
pamięć czynią, ale poświadczając napełniają, też tu ku
końcu popisany są, jako słowo ot słowa w sobie wznia.
18 Sequitur liber secundus pro Magna Polonia, continens
statuta regis Casimiri residua.
Zbytna kapituła alibo ustawienia praw kroła Kazimirowych
21 ze wtorych ksiąg Polszczanom *alibo* <w Wielkiej Polscze będącym panom>
osobnie w polskiej ziemi
popisanych mimo ta, co już z pirwymi słączona a popisana
mocno dzirżec stoją, tu prze jich wiedzenie, aby dawności
24 nic nie zapamiętano, jako przerweczone jest, polski popisana,
ty opuściwszy, co s nich przebrowszy między dzirżętymi
są położona i z pirwymi janko mocnie mają
27 być dzirżana.
In nomine Domini. Amen. Przystęp ku prawom a ustawieniu
jich Polszczanom alibo w Wielkiej Polscze będącym panom,
30 przełożywszy ustawienie <...> imienia bożego, a wyklada się tako,
jako na początku tych ksiąg stoi po polsku wyłożono.

63

**Aby kiedy krol w którą ziemię
polską jedzie, sędzia jej natemie-
3 ście sędzić k niemu na dwor przyjechał**
Quoniam dum. Iże gdy oblicze nasze
ot tych person, s jich sąd się składa,
6 bywa widziano, sędzia się ukazuje ku
czynieniu sprawiedliwości tym rączsz[n]y

a wdzirzą się ot potwarzy prawujący,
9 tegodla ustawiamy, iż
gdy nasza krolewska wielmożność
w ziemię kaliską alibo poznańską
12 *wjeździ, sędzia natemieście lubo
kaliski, lubo poznański bądź, ma
przyjechać a wnić na nasz dwor, a sędzić poznawając o wszystkich
15 rzeczach, też dziedzinnych, ale przy naszej obliczności alibo
też procz nas s naszego osobnego przykazania, ajinako, gdy
procz ziemie będziemy, tedy o dziedziny pospolite roki, jako dotychmiast
18 chowano jest, mają być dzirżany i chowany.

O prawie pisarskiem. Statuimus. Ustawiamy,
aby pisarze sądowi ot tego, jen wiedzie świadki, jeż
21 popiszą, sześcią groszmi, ale kiedy zawite roki piszą, półtorem
groszem byli nadani i napłaceni. **O podkomorzem i o woźnem**
Item statuimus. Też ustawiamy, aby woźny
24 ot janego wiodącego świadki cztyrzy skoćce, a ho winę, jaż
ręczona sietmdziesiąt, wołu w zakładzie pociądać *ma, a kiedy
o wierdunkową winę, tedy średniego wołu, to jest juńca, ale
27 kiedy o granicz<e>nie dziedziny, jestli jenego dnia się dokonało granicz<e>nie,
tedy suknią alibo poł grzywny wziąć *mają. Będzieli
więcej dni granicz<e>nie, trzy grzywny weźmi podkomorze,
30 dwie siekirze, dwie motyce alibo dwa rydła, a nie więcej,
by też dwie alibo trzy dziedziny między dwiema graniczyl.

O słozeniu woźnego. Item si officialis. Też gdyby urzędnik,
33 jen rzeczon woźny, jinako rotę przysięgi mowił świadkom,
niżli jest skazano, a o to by był przekonan prawem, jiny
w miasto jego ma być ustawion a on ot swego urzędu na
36 wieki słożon. **Nie ma kto potępion być, aliż sądem skazany**
Item statuimus. Też ustawiamy, aby o rzeczach grzesznych
procz obwiniącego alibo powoda, na ktorego zależy, my alibo
39 nasz<y> namiastkowie i starosty naszy sędzić nie *mamy ani poznawać,
ani ktorego człowieka potępić, aliż sądem przekonanego

alibo wolnie wyznanego.

64

Plerumque positum est in primo libro de citationibus et strepitu iuris.

Praeterea statuimus. **O wyjęciu miecza alibo korda w sądzie. Już**

3 **popisano stoi to kapitulum pirwej pod rubryką o winie
sietm'nadzieścia. O temże tym szyrzej**

Insuper. Nadto ustawiamy, iż gdyby któle przed nami kord

6 wyjął alibo miecz, ale reny nikomu nie zadał, na naszej miłości
ma być, ale ureni-li kogo, przez miłości ma skaran być.

A także mowimy, kiedyby przed starostą naszym to się zstało.

9 Ale kiedy przed księdzem arcybiskupem ten uczynek się przygodził,
to jest iżby miecz alibo kord kto wyciągnął, lubo

urenił kogo, lubo nie urenił, winę sietmnadzieścia zapłacić ma

12 temu to księdzu arcybiskupowi, a by kto skarada słowa

przed nim komu mowił, winę temu to księdzu arcybiskupowi,

jaż rzeczona pięćnadzieścia, zapłacić ma. Ale gdy na dworze

15 naszym alibo ktorego ślachcica kto niecso ukradnie,

pod stracenie ucha bądź poddan, a gdzie przed ślachcicem kto

miecz abo kord wyciągnie i ureni kogo, na łasce ślachcicowej

18 jego ręka bądź. Paknięli *ranę <nie> zada, nożem ręka jego może

być przekłota. **O tem, kto może dać służebnika ku pozwaniu**

Decrevimus declarando. Ustawilismy wykładając, iż my

21 alibo starosta nasz, alibo wojewoda, sędzia alibo podsędek

i urzędnik, jen rzeczony woźny, mają moc dać służebnika

ku pozwaniu, le tako, aby ktorzy mają prawo, aby nie pozywani,

24 jeno przez listy nasze <albo naszego starosty, ci przez listy nasze> tylko mają być
pozwani. Ale przy

naszem dworze alibo w sądzie naszym wielgiem może woźny

na kazanie nasze alibo naszego starosty, lubo sędziej, przez

27 lista pozwać w gospodzie alibo na targu. Ale procz naszego

dworu alibo sądu naszego gdy kto pozwan ma być, nie w domu

30 ślacheica, ale u włodarza alibo sołtysa wywołanie pozewne
ma uczynić *przed* powodem alibo jego posłem, temu,
przeciwko komu rzecz się ma wieść, przyczynę pozwania
i przez kogo pozwan jest wyłożywszy a namieniwszy
33 jemu pewny rok ku staniu. A gdyby pozwany stać nie
dbał alibo wzgardził pirwe i wtore, ośm' skot za winę
sądowi ma zapłacić, a na trzecim roku nie stanieli, rzecz
36 straci a ot żaloby odpadnie z winą sześć grzywien po
polsku rzeczoną.
Perpetuo. Wiekuiście zapowiedamy, aby naszym czelednicy
39 abo jinszy, již na naszym dworze pozwani są alibo
przed nami, alibo naszym sądem zapowiedziani a niedomnimanie

65

nalezieni, nie mieli odpowiadać, ale będąc pozwani
rządnie, gdy będą położony przeciwko jim żaloby, *przed* nami
3 abo sędziami naszymi odpowiedzą, pożyczyszy jim rozmyślenia
na położone żaloby podobnego. To też kapitulum już było położono
w onem kapitule Praeterea, o pozwanych w niemprnimaczki, a jest
6 część jego.
Praeterea. Ustawiamy a wywołanim wiekujistym chować każemy,
iż ktokole przedaną dziedzinę w ośm' lat, chcąc w niej nie-
9 ktore prawo imieć, w sąd nie przywiedzie otwoływając, alibo
dziedzinę zastawioną we trzydzieści lat nie odkupi sam alibo przez
swe przyrodzone, którym to przysłusza z obyczaju osobnego, dziedziny
12 tako przedane alibo też zastawione po przeminieniu
tych lat, jeż chcemy bieżec ot lata narodzenia bożego tysiąc
trzysta i czterdzieści siodmego od niedziele rzeczonej Laetare, przy
15 tych, którym są przedany alibo też zastawiony, na wieki ostaną
tym uczynkiem. To też kapitulum ku pirwej części oprawiono
jest przez kapitulum Franciscus, wtore o dawnościach,
18 a wyłożono jilko ku wtorej części szyrzej w kapitule Cum praescriptio,

- wyszej o dawnościach, a także zostało jako niepotrzebne
a między innymi innymi nie położono.
- 21 Statuimus insuper. Ustawiamy też, aby cierpiący szkodę
przez złodziejstwo albo zbrojstwo w bydło albo w drobiazgi i w rzeczach
małych tylko przez rok pozwać ku sądowi, kogo chce, moc
24 miał; ale[bo] o świerżepicy albo konie gwałtem albo złodziejskie
wzięte do dwóch lat ma moc mieć pozwania, ale po leczeniach
przerzeczonych dalej czynić nie ma być przypuszczony. To kapitulum
27 opracowano jest wyszej przez ono Cum furta, pod rubryką
Z złodziejstwa albo łotrówstwa obwiniony, a także tu
już niepotrzebnie stoi.
- 30 Insuper statuimus et infra. To też już wyszej położono pod rubryką
Sędzia gdzie naganiony być nie może.
Adicientes. To też już położono pod rubryką Wstecz.
- 33 Statuimus insuper. To też stoi wyszej opisano pod
rubryką O świadkach przeciwko sędzi. **O rękojmiach**
Praeterea statuimus. Też ustawiamy, iż każdy rękojmią,
36 gdy ten zaprzy, za którego ręczono by było, byłby dłużny w wielkości
dwudziestu grzywien, tedy sam, a gdy czterdzieści
grzywien, samowtor, ale w większej wielkości pieniędzy
39 samotrzeć dłużny ten, za który obręczono było, rękojmią i dwa
druga świadki potwierdzą własnymi przysięgami. To

66

- kapitulum dobre jest a przeto może stać <...> w pierwszych księgach
położonych o kapitule> Nicolaus, pod rubryką O rękojemstwie.
- 3 **O rękojemstwie a o niedaniu cięższej przez rękojmią.** Item statuimus.
Ustawiamy, aby nikt rękojmią konia albo
woła zastawił za tego, za którego ręczył w sądzie; a zastawi-li,
6 ku odłożeniu szkód jścić nie będzie winowat, niżliby to
s jego poszło przyzwolenia.
Statuimus. Ustawiamy, aby kilkokrotnie w sądzie o rzeczy

9 złościwe, grzechowe alibo ktorekole jine, wielgie alibo małe,
kto będąc pozwan pana swego abo towarzysza pomieni, iżby
to uczynił jego kaźnią, a on przyszedw do sądu zajdzie ji
12 rzeknąc ji to uczynić swym kazanim, pozwany wolen ma
otić a przeciwko zachodźcy żałoba taka ma być obrocona;
abo jinako pozwany natemieście odpowiedzieć bądź powinien.
15 To ustawienie juże słożono jest i oprawi<o>no przez ono kapitulum
Contingit et infra, wyszszej *pod* rubryką O pozwiech, jeno
tylko o dłużnych rzeczach a cso się sromoty grzechowej nie tyczą,
18 może być dzirżano.

Haec statuta. To kapitulum stoi na końcu słowo ot sł<wa>.

O woleństwie służby ślachacskiej w krolewstwie

21 Declaramus etiam. Wykładamy też i ustawiamy, iż rycerze
a ślachta ziemie naszej polskiej nam i naszym namiastkom
w ziemi a w krolewstwie polskiem służyć mają w harnaszu,
24 jako nalepiej mogą, ale z granic krolewstwa nie
powinni służyć nam, aliż jim podobne dosyćuczynienie
przez nas będzie uczyniono alibo też aliżby przez nas byli
27 proszeni k temu i żądani.

Statuimus et infra. To też już stoi wyszszej *pod* rubryką
o posażeniu dziewek. **O dzieleniu oćca**

30 Statuimus. Ustawiamy, aby kiedy ociec po śmirci swej
żony miedz<y> synmi uczyni rozdzielenie jimienia, jegoż
synom otmowić nie może, a przez nas alibo starostę naszego
33 ten dział poćwirdzon nie będzie, wždy po śmirci
oćcowej synowie nie *mogą jego wzdruszyć obyczajem
ktorymkole, ale oćcowę część między sobą rozdziela tym
36 obyczajem, słowie jako i macierzyne. Paknieli ociec uczyniwszy
taki dział, jako już rzeczono jest, jinszą żonę
pojmie a syny s niej przymie, to jest mieć będzie, synowie
39 pirwiej macierze alibo pirwego oddania ku części
oćcowej nie będą moc przyć, ale będzie ta część synow

wtorego oddania. Ale o dziewczkach, kiedy je kto będzie miał albo
 jich otumrze, stani się, jako i pirwej jest ustawi<o>no. A gdy dwa
 3 albo trzech bracia rozdział między sobą uczynią, acz jeden s nich
 umrze, ani bracia ostała w żywocie, ani synowie brata jich umarłego
 mają śmieć *ani będą moc* wzdruszyć ten to dział,
 6 acz kakole jich dzielenie ani przez nas, ani przez naszego starostę
 było počwirdzono. To ustawienie o pirwą sztukę jest już
 słożono wyszszej przez kapitulum De comuni, pod rubryką O dzieleniu synow
 9 z oćcem, a takież już prozno stoi i w jinszych sztukach.
 Quamvis occidens. Aczkole zabijający człowieka podług
 zakonnego ustawienia miałby być główną pomstą ściet,
 12 skaran, my srogość tę obelżając ustawiamy, aby zabijający
 ślacheica trzydzieści grzywien porodzielom, dzieciem albo
 przyjacielom zabitego zapłacić miał. A uciaw rękę, nogę albo
 15 nos, pięćnaćcie grzywien, ale uciaw wielgi palec, ośm'
 grzywien, a za każdy jinszy palec, uciaw ji, trzy grzywny
 groszow temu ociętemu zapłacić ma a za każde urażenie przerzeczonych
 18 członkow wina, jaż rzeczona pięćnadzieścia, ma być
 zapłacona. Paknięli ktokole bądź kmiecia zabije, sześć grzywien
 zapłacić ma, jichże trzy żenie albo dzieciem, sąli, a
 21 ostateczne trzy panu, jego kmieć był, mają być z pełna zapłacony.
 A będzieli głównik, a ten, cso zabit, dwu panu [miał],
 tedy rzeczone trzy grzywny ostateczne między jima mają być
 24 rozdzielony. Ale raniąc tylko kmiecia, temu to rannemu
 za renę poł grzywny, a panu jego, będzieli *renny* i ten, cso
 urenił, se wsi je<ne>go pana, jen<ę> grzywnę całą sam raniący
 27 za winę ma zapłacić. Paknięli raniący a reniony dwu panu
 będą, między jima ta jista bita wina lubo grzywna ma być
 rozdzielona. To ustawienie juże słożono jest a opraviono
 30 wyszszej przez ono kapitulum Licet antiquitus, pod rubryką O
 mężobojstwie stojąc, i potem przez ono Ut violentorum,

tam iste, a przeto już stoi prozno w sobie.

33 Item statuimus. To też stoi z pełna już wyszszej położono pod rubryką O uniesieniu dziewczki.

Quicumque. To też stoi z pełna położono wyszszej pod rubryką

36 O usilnem zgwałceniu dziewczki.

Statuendo declaramus. To też już stoi wyszszej pod rubryką O złodziejstwie przekonany cześć stracił.

39 Praeterea statuimus. Mimo to ustawiamy, iż kiedyby kto ze wsi jenedo pana w drugiego pana wsi <złodziejstwo uczynił> w jezierce,

68

w stawie albo w ciekącej wodzie, w sienie i w życie na polu, prawem przekonany szkodę cierzpiącemu ma dosyć uczynić a panu,

3 czyj człowiek złodziejstwo uczynił, grzywnę groszow winy

ma zapłacić. Ale popasąc albo sirzpem poźnac trawę w sirzpie abo w płaszczu mają być pociądzani, a rąbiąc

6 drwa w cudzem jimieniu tylko w siekirze mają być pociądzani a ciąża przerzeczona, acz ciądzacz nie ma prawa jej chować, ma być do włostnego sędziej doniesiona.

9 To też ustawienie owszejki już przestało, bo już o tem wszystkim jinako wyszszej jest ustawi<o>no w kapitule Ad evitandam, O popasieniu, też w kapitule Quidam et infra, O dębie

12 porąbionem; też w kapitule Si aliquis et infra, item Pro curru faeni, item Pro copa, et sic de aliis, też w kapitule Statuimus, o drzewie owocnem i w drugim: Statuimus,

15 O rąbieniu leśnem, i w drugim Statuimus, O pasieniu świerzepic, i w drugim O pasieniu świni, w jich wszystkich o tem się dotczye jinako ustawienie wysłowniejsze.

18 Usurarum voraginem.

Lifną przepaść, jaż jimienie wyczyrzypawa, uśmierzyć żądając ustawiamy też, aby Żydzi w naszych mieściech nie

21 więcej przez tydzień za lifę brali, niżli po jenemu groszu

ot każdej grzywny. To ustawienie oprawiono jest wyszszej
przez kapitulum Cum in usurarum, a także tu ostało
24 niepotrzebne.
Flebili et infra. Płaczliwą częstokroć skargę przyjęliśmy, iż
służebnicy przez ziemię krążąc ubogie ślachcice a wsi
27 zakonnych trudzenia a gabania tylko dla pozywają a wymyślone
obyczajne kłopotania nalazują, i dalej. To z pełna
ustawienie położono jest wyszszej pod rubryką O pozwiech,
30 a poczyna się tymże słowem Flebili.
Item statuimus. Ustawiamy, <iż> jilkokroć ktorym, ktore<go>le
stadła będąc, zwadzić się przygodzi a sługa alibo pacholek
33 pana swego wspomagając, dobyw miecza alibo
korda kogo ureni, o to nijenego gniewu ot urażonego
alibo jego przyjacioł nikako nie ma mieć; ale pan jego
36 będzieli winien, o ranę pozwan ma być a prawem ugaban tylko.
Statuimus insuper. Ustawiamy też, iż zabiw klusię
nieuczzone alibo świerzepicę, i niżej. To kapitulum
39 wyszszej położono jest z pełna a także tu zbywa.
Statuimus. To też już położono wyszszej O rąbieniu

69

w lesiech abo w gajoch a ciądzaniu tego.
Statuimus, quod quilibet habens iumenta etc. To kapitulum już
3 stoi wyszszej Opasieniu świerzepic ot świętego Wociecha.
De scrophis autem. O świniach układamy, iż ktokole świnnie
włostne do cudzego lasa na żołądź wypędzi, ten, czyj by był las,
6 pirwą razą weźmie jenego wieprza, wtorym razem <dwa wieprza pobić ma a trzecim
razem>, najdzieli,
może wszystkie świnnie zająć a pędzić do naszego domu
bliszego jemu, s nami ty to świnnie na poły rozdzielić,
9 le tako, aby gdziekole przerzeczone wieprze w swoich granicach
*obje, tam znamię na drzewie *ma wyrąbiw uczynić.

12 A rzecze strona przeciwna, iżby nie tam były wieprze pobity,
gdzie znamię uczynił abo na drzewie wyciął, lubo poznamionował,
tedy kto ty wieprze pobił, ma poćwirdzić włostną
przysięgą, iż tam są pobity.

15 Statuimus et infra. To też już wyszszej popisano *pod* rubryką
o świniach przez cudze jimienie do lasa pędzonych.
Cum dicit Scriptura et infra. Gdyż mowi Pismo, iż syn nie
18 poniesie złości oćcowej ani też zasię, ustawiamy, aby
oćciec za złego syna a takżeż zasię syn prze oćca nie cirzpiął.
A toż o braciej rodzonej i ktorychkole jinszych przyrodzonych
21 wykładamy mieć dzirzeć, niżliby ociec z winy synowej
alibo syn z oćcowej, alibo brat z winy bratowej uczestniący
w grzesze ganiebnem był wydan, alibo będąc obwinion
24 nie mogłby się oczyścić, bo więc tedy podług dostojności
winy obrachowany ucirzpi. Ale jiściec popełniający
grzech podług wielgości jego tylko ma być skaran
27 na jimieniu ruszającym alibo na części dziedziny, jaż k niemu
słusza, nam i naszej komorze przypisanej alibo jaż ma
być nam przypisana. **O winie sietmnadzieścia**

30 Statuimus. Ustawiamy, iż kiedyby kto na dom ślachcica
przeszedw zabił ji *przed* jego dziećmi, winę sietmnadzieścia
zapłacić ma; a też też winę każdy ślachcic, csokole
33 jich tedy s nim będzie, dając pomoc ku zabiciu ślachcica
przerzeczonego, to jest sietmdziesiąt, <sądowi> [zapłacić ma],
ale winę, jaż rzeczona pięćdziesiąt, dzieciem zabitego zapłacić
36 bądź przyciśnion. Sietmdziesiąt ta wina rzeczona
niemiłościwa, jaż jest cztyrnaćcie grzywien przez
miłości, a przeto tako długo ma być ciądzan, jen zabił
39 ślachcica, kako długo ta wina nie będzie zapłacona. Też
w przytczach niżej popisanych tę winę upadnie, ktokole

porąbi trzy granice narąbione, to jest ciosny rzeczono. Też
ktokole pszczoły i s miodem wydrze a o to będzie z prawym doświadczeniem
3 przekonan. Też ktokole trzy kopce alibo gorki granicz<n>e
rozsypie. Też kiedy kto trzy drzewa se pszczołami porąbi. Też
ktokole złodziejski alibo gwałtem wywiedzie trzy albo więcej
6 świerzepic alibo klusiąt nieucznych. Też ktorykole świrzepice
czyje reni alibo zabije konie nieuczzone. Też ktorykole o pożegę
będzie przekonan. Ktorykole też na czyją wieś gwałtem przyjedzie
9 alibo przydzie a zabije abo ureni ukrutnie kogo w niej.
Ktorykole też o gwałt a zboj na jawniej wolnej drodze uczyniony
będzie przekonan. A ostatecznie kiedy kto nipoczystne [sz] ktore
12 uczyni, jako to niewiastę obnieczi alibo dziewczkę połapi;
w każdym tych przyczyn przerzeczonych członku dwiniony winę
sietmdziesiąt naszej komorze zapłacić ma być przyciśnion.
15 To też prawo a ustawienie jest już wyszszej oprawiono
w kapitule Praeterea, pod rubryką O niestaniu, a w drugich sztukach
przez kapitulum Statuimus, O uniesieniu dziewczek i przez kapitulum
18 Quicumque, O gwałtowem usilstwie dziewic, i przez kapitulum
Statuimus, O zabiciu świerzepich koni, i przez jinsze takie,
a przeto już stoi tuta prozne darempnie, jeno przeto, aby wždy
21 starość wiedziana. To też mowi<my> wyszszej w kapitulum Ut noxius,
pod rubryką Ojigraczach, a takoz to zbywa tuta.
Quod si aliquis. To kapitulum już stoi wyszszej popisano O zbie<goch>
24 z ziemie i O prawie ziemskiego wojewody pospolnego.
Praeterea declarando. To też już wyszszej popisano O kmieciach
w nocy zbiegających.
27 Cum sub uno. To też już stoi wyszszej O monecie a o prawie
jenem we wszem krolewstwie.
Sed quia. To też już stoi wyszszej pod rubryką O służbie ślachty
30 wojennej. **O winę panowę kmieć nie ma cirpieć**
Ex iure divino etc. Z prawa bożego dzirzą, iż złość jenego
drugiemu nie ma szkodzić. Ustawieniem tym dzirżano ma
33 być, aby prze winę panowę, ślacheicowę abo za rękojemne

upewnienie, to jest za rękojemstwo swego pana, kmić nie
*ma być pociądzan. Ale winowatli ślachcic abo kto jiny,
36 ten sam zapłać z swego jimienia. To też kapitulum juże
zbytne jest przez kapitulum Quoniam ex modo, wyszszej popisano
pod rubryką O pozwiech, prokuratorzech i o służebnikach, a tamo
39 i wina położona.
Quia ex facilitate. Iże s łączności zapisania alibo zastawy na

71

wielgie szkody ludzie przychodzą, sprawnie dzirzano ma być, iż gdy
kto obręczy za przyjaciela swego pewną pieniędzy summę lubo wielgość
3 do niektorego mieszczanina alibo do jinego kogokole, ktore<go>le
stadła alibo czci będzie, tego nie zapłacąc na roku przyszłem, rękojmia
tegodla nie ma do gospody w załogę wjechać alibo ktore
6 szkody czynić niezapłaconemu we skazę. Ale jestli mały dług,
ma mu dan być zakład i przedan bądź; paknieli wielgi jest dług,
tedy jimienie dłużnikowo stojące za dług a w ważności długu
9 ma być przyjęte przez onego rękojmią i dano temu, komu
dług dać winowat. To kapitulum przeciwne jest onemu Item statuimus,
pod rubryką O rękojemstwie a O niedaniu ciężej przez
12 rękojmią w tych wtorych księgach popisanemu, a takoz jeno
drugie składa a skaża, a przeto w pirwych księgach nie położono,
alizby było wyłożono.
15 Porro cum Iudaica. To kapitulum już wyszszej położono jest
pod rubryką, aby Żydzi pieniędzy na listy zastawne nie dawali,
a takoz tu prozno stoi.
18 Item cum omnibus et infra. Też gdyż wszystkim gwałt jest ot wszystkich
praw zapowiedan, potrzebno jest krolewskiej wielmożności
zapowiedzieć, aby jidący z wojny przez drogi do domow swoich
21 alibo też sprawując swe rzeczy lubo bądźcie książęta, ślachcicy
alibo jinszego stadła ktorejcole czci ludzie bądźcie, sobie strawy
na mieścoch osobnych nie *mają brać ani ktorego gwałtu czynić.

24 Też niechających sprzedać nie mają przypędzać alibo przyciskać,
ale każdy swej rzeczy pożywaj dobrowolnie ku lubości swej wolej.
Verum quia. Ale iże wojenne jazdy s nieumiernej ślachty
27 abo nierządnej więcej włostne ziemie niżli *obce* obykły są
z drapiestwa niesprawnie opuszczają alibo puste czynić, przeto
ku wspomozeniu tego słusza ustawić, aby jidący na wojnę w swoich
30 włostnych ziemiach nie więcej ku strawie sobie i koniom
brali, jeno umierny pokarm koniom alibo pożywienie
swe. przez ktorego jinako ście nie mogłoby być imiano. To
33 też kapitulum owszejki zbywa, bo je jest już położono w kapitule
Expedit rei publicae, *pod* rubryką O jidących na wojnę.

O doświadczeniu ślachtetności przez sześć świadkow

36 Statuimus, si quis. Ustawiamy, kiedyby kto obwinion był, aby
nie miał prawa ślachtetnego, ten dwu starszu swego rodu
po oćcu a drugu dwu drugiego rodu po macierzy, a trzeciu dwu
39 trzeciego rodu pospolite dobre ma wieść obyczajem obykłym
ku odzirzeniu swego prawa ślachtetnego, již przysięgą, iż brat

72

z jich szczyta a siestrzeniec jest, a jest ślachcic. To kapitulum
stoi wyszszej już wszystko zgarniono *pod* kapitulum Nobilitatis
3 stirps, *pod* rubryką O doświadczeniu ślachtetności, a także
tu nazbyt stoi.

Etiam statuimus. Też ustawiamy, kiedy który ze ślachcicow
6 z tego świata sidzie mając syny i dziewczki, tedy bracia swe
siostry mają dać mężom, posag jim naznamionawszy obyczajem
pospolitym. Paknieliby synow nie miał, ale dziewczki, tedy
9 dziewczkam [s] wszystkie dziedziny i jimienie spadnie oćczyzne; a będąli
chcieć bracia stryjeczna je odzirzeć, tedy ślachcicy *pod*ług
sąmpnienia jich przerzeczone dziedziny słożą alibo oszacują, a
12 ode dnia oszacowania już rzeczona bracia stryjeczna *siostram*
w rok gotowymi pieniędzmi *pod*ług oszacowania zapłacić mają.

15 A zamieszkajali przez czas jeno roku zapłacić, tedy dziewki
dziedziny wiekuiście odzirzą. To też wyszszej już pod jinszymi
kapituły tejże materyjej zgarnęło się, a takóž tu mało czyni.

O zyskaniu roku wielgiemu długowi

18 Cum in gravi. Gdy w wielgiem długu, jako jest sześćdziesiąt,
sto, dwieście abo więcszych pieniędzy, swary się częstokroć
wzruszają, gdy tako wielki dług krotkiego czasu omyślón być
21 a w nieopatzeniu alibo nagle zapłacon nie może być, s miłości
ustawiono być osądzamy, aby ósm'naćcie niedziel rok wpoliczono
chowán alibo ustawion był ku zapłaceniu, za pirwy rok sześć
24 niedziel, za wtory druga sześć niedziel a za trzeci trzecia a poślednia
sześć niedziel. Ten też rok, kiedy kto w ziemi nie jest alibo
procz ziemie jest a pozywają go, za rok zawity jemu ku sądu
27 się postawić wykładamy, a jinako potem sędzia ku skazaniu
ma poć, nie przekazając niestanim tako pozwanego.

Tu koniec wtorych ksiąg praw krola Kazimirowych a zbytnich
30 ustawień, przebrawszy godziętne ku drugim w pirwych
księgach przyłączone, jež janako s nimi mocnie mają
być dzirżany, ale nie ty zbytnie, bo ustawienie jest, iż w janem
33 krolewstwie jano prawo i jena ma być moneta, aczkole
przy nich, ale nie przeciw jim, mogą być jine obyczaje.

Rubryka

36 **Ustawienie przez oświeconego księdza pana Włodzisława, krola
polskiego i nawyszszego księdza litewskiego etc., w Krakowie, pod laty
narodzenia bożego tysiąc czterset dwudziestego, na Wielką
39 Noc wywołane.
Przeciwno wymyślenym niemocam wiarując się sąda.**

73

Perversa.

Przewrotny

3 obyczaj

w odkładaniu
rokow
6 wieca
pospolitego
9 i
małych
rokow
12 ot naszych
poddanych
do
15 tej
doby chowan
był,
18 s jegoż
przysięgi
i
21 krzywoprzysięstwa
wschodziły
a
24 niemocy
wymyślone
przywodzony.
27
. .
Jemuż chcąc się przeciwic ze zgodnego przyzwolenia
30 prelatow i rycer<z>ow naszych taki urząd
w odkładaniu przerzeczonych rokow chcemy
ot naszych poddanych być chowany, aby przerzeczone
33 przysięgi i krzywoprzysięstwa fałszywa
były ocięta. A naprzod ustawiamy, aby
roki wieca pospolitego albo wielkiego tako
36 w sądziech ziem naszych na potem odkładany
ustawiamy, aby pirwy rok przez prostą

niemoc, ale wtory przez prawą niemoc
39 przez mienienia spowiedzi a przywodzenia
kapłana były odkładany, o jąż niemoc

74

na trzeciem roku stanąli abo stanieli, przysięgę dotknioną
uczynią, jako tedy prawą niemocą był [albo był] albo byli niemocen
3 albo niemocni. Paknięli w tej niemocy albo niemocny
ktokole z przyczyny trwać będzie, tedy trzecie będzie moc otłóżyć
a przysięże, iż jako sległ w tę to niemoc, jeszcze do tej doby
6 nie wzmógł; ale wždy na czwartem wiecu wielgiem lubo pospolitem
albo stać ma, albo prokuratora pewnego posłać nie ma opuścić,
a jin<a>ko rzecz straci. Dein<de> volumus et cetera.
9 Toż o rocech częstnych, to jest małych, chcemy być chowano, iż
pirwy i wtory rok przez prostą niemoc poddani naszym mogli
otłóżyć, ale trzeci rok przez pomie<nie>nia spowiedzi i kapłana prawą
12 niemocą będą moc i mają mieć moc przedłużyć, a na czwartem
przysięgę cielną, to jest przez dotknięcie, ma uczynić, jako niewymyślnie
tedy był niemocen, [bo wždy ten to ma stać na czwartem
15 roku] a[bo] jinako rzecz straci. Ale to o sąprzu lubo o tem, cso
pozwan, rozumieć chcemy, bo powod w wiecu pospolitem lubo wielgiem
jinako otłóżyć nie może, jeno naprzod przez prawą niemoc,
18 a na rocech małych jenąc przez prostą niemoc. **Rubryka.**
Ustawienia przez oświeconego księdza pana Włodzisława, krola polskiego
nawyszszego, księdza litewskiego a przez prełaty i rycerze wszego
21 krolewstwa polskiego ułożona, są ty to niżej popisana a w Warce
lata narodzenia bożego tysiąc czterset trzydzieści i czwartego, w
wijiliją świętych Szymuna i Judy apostołów, na sejmie wielgiem
24 wszego krolewstwa wydane i wz[a]jawione. **O posagu i o wienie żony
po śmierci mężowej.** Ad abolendam. Ku otłózeniu szkodnego
nałogu, jenże dotychmiast między naszymi poddanymi tylko
27 z pożywania albo obyczaju chowan był, iż żona po śmierci męża na

stolcu wdowskim przeciwko niaktoremu ustawieniu, jeż się poczyna
tako Statuimus, ostanąc, po mężu wszystko jimienie
30 trzymała, a przeto niektora jimienia dzieciem albo bliższym
przez nietbałość a złe tych wdow przyglądanie a opiekanie kaziła się
a opuściewała. Stąd takim obeźrzeć chcąc na potem ustawiamy,
33 aby żona, gdy mąż umrze, tylko przy posagu a wienie ostała, ale
insze imienie, na jem posagu albo wiana nie ma, dzieciem albo bliższym
powinna była zstąpić i spuścić. **O dzieleniu macierze z dziećmi**
36 **po śmirci męża.** Licet etiam. Jakokole też z stara dawna przez
przodki nasze w niaktorem kapitule, rzezonem Statuimus etc.,
jest wysłowiono, iże żona, kiedy mąż umrze etc., przy wszystkim
39 dobrze albo jimieniu wyprawnem, to jest cso zależy w kamieniu,
w pierłach, we śrzebrze, <w odzieniu>, w pieniądżach miałyby ostać, ale iże

75

niemałe szkody przez to dzieciem obyły były przychadzać, tegodla
s rady a z przyzwolenia prełatow i rycer<z>ow naszych owszejki
3 ustawiamy, aby żona, kiedy mąż umrze, tylko przy tem oprawieniu,
cso jest domowne albo w rzeczach zależy w domownych, ostała,
wyjąwszy skarb, jako są pieniądze, śrzebro, konie wielgie, wszystka
6 harnasz albo broń i stada świerzepic, jeż wszystko dzieciem
ma się dostać, wykładając nadto, aby taka niewiasta przy
wszem bydle i przy wszystkich jinszych ktorychkole rzeczach, ktore
9 by jej w wienie były, pospołu i z ko[n]ńmi woźniki, jimiż czasu
męża swego ważana by<ła>, ostała, wyjąwszy odzienie i konie małe w
ważności trzech grzywien męża umerłego, jeż w rowną część
12 paniej z dziećmi spaść mają skutecznie. **Ociec za żywota**
żenie i dzieciem opiekadlnika może dać
Orphanitati. Siroctwu dzieci pod państwem naszym doradzić
15 łaskawie żądając, jeż niegdy przez oćce do lat
roztropności nie będąc wychowane, z przygody śmierci ostają,
a takoz częstokroć przez niaktore w sądziech dla oćca bywają

18 gabany, již lat i roztropności nie mając, odpowiedzieć
w prawie na rzecz nie mogą ani mają, jakokole o lata jim
było obeźrzano, jako to parobkom do pięcinaćcie a dziewczkam
21 do dwunaćcie lat wlicznie, aby w ten to czas nie powinny
były odpowiadać, a wszakoż jinszymi rozmajitymi ociążeni<a>mi
częstokroć uciśnienie cirzpią. Odychmiast ustawiamy,
24 aby ociec żywąc mógł dzieciem swoim i żenie, aczby chciała,
ustawić pewne opiekadniki, ktore by chciał a o których więcej
dowierza, aż do lat wyszszej rzeczonych, ani tych to opiekadnikow
27 po śmierci ustawiającego b<l>izszy ot opiekania będą moc oddalić.
In quadam etc. W niektozem ustawieniu namiastka
naszego, to jest w kapitule Ex comuni usu, ustawiono było, aby
30 kiedy macierz umrze dzieciem a ociec jinszą żonę pojąć chce,
dzieci ot oćca miały żędać części. A tegodla bacząc w tem
to ustawieniu, iż prze niewdzięczność przez dzieci oćcu uczynioną
33 a prze poniżenie stadła, iż oćciec bacząc wyszsze, cso
jemu synowie przez wzięcie jimienia uczynili jim nie
tbał ani chciał dopomoc, kiedy je na jimieniu schodzić widział,
36 a takoz miedzy oboją stroną mierziaczka a gniew pochodzi,
jimże nieużytnościom przeciwić się ch<c>ąc ustawiamy,
aby ociec mając syny, po śmierci żony wtorą pojąw, nie
39 powinien był, niżliby dobrowolnie chciał, przerzeczonym swoim
synom części dać dziedzinnej, gdy nie jest rozproszca

76

jimienia, ale aż do śmierci swej w jimieniu swem dziedzinem
ktoremkole ma panować i mieszkać, dawszy tylko przerzeczonym
3 synom swym, chćali a majali rozum, posag albo ktorakole część
macierzystą, jaż po macierzy jich dla pojęcia podźwignął i wziął.
Declarantes statuimus. Objawiając ustawiamy, aczby się przygodziło
6 oćcewi se wtorą żoną synow nie mieć, ale dziewczki, a gdy
z pirwą miał syny, tedy umrzeli ociec synow albo dzieci przerzeczonych,

9 część druga nie dostanie się dziewczkom wtorej żony, ale synowie
albo syn pirwej albo wtorej ktorej kole żony, jż ostali, siostry
swoje podług obyczaju ziemie za mąż wydadzą, dawszy jim pieniędzmi
posag podobny, wyjąwszy tylko dobro macierzyste, acz je przerzeczone
12 siostry imiały, jeż jim ma ostać. Ale kiedy dzieci pirwej
żony część swoją równą, ot oca jim dobrowolnie rozdzielaniem wiekuistym
daną, imają, tedy część wtorej żony synom albo dziewczkom ma się
15 dostać spełnie a se wszego.

Ut via dubiis et infra. Aby droga wątpieniu była przekazona, niegdy
się przygadza dziewczki po śmierci oca swego z bracią rodzoną
18 ostać w jimieniu, a ty obyikli są stryjowie albo bliższy przyjaciele
jimieniem opiekania chować na ten koniec, to jest konieczny
umysł, iżby je ktorym kole wymowami albo umowami z dziedzin
21 wypchnęli, chcąc jim pieniądze, gdyby szły za mąż, namienić
a dać. A my takim s naszej łaski żądając obyźrzeć, na potem
ustawiamy, iż gdyby mężowie jich, wzięwszy tako pieniądze
24 ot stryjow, przyjacioł albo jich opiekadlnikow po de ślubem niewzięcia
części na nie słuszających, kaknikole lubo przez rękojemskie
uprzezpieczenie, lubo ktorym kole jinszym obyczajem taki ślub między
27 je wnidzie albo by był ućwirdzon, to skazujemy być wzdruszone
a prozne, niż wżdy przerzeczone dziewczki wrocić się mają k jich
dziedzinnym częściam mimo śluby albo wymowy ktore kole, a dobrowolnie
30 przerzeczone dziewczki ku jimieniu swemu przystępić jako
i pirwej moc mają imieć.

Astutiae et infra. Chytrości a łściwości przewrotnych ludzi, jż wszystko
33 w *gorszą obracać a wykładać się nie lękają, drogę przekazić
żądając, jż jimieniem opiekania niektorą albo niektore
dziewcki prawem bliskości z dobrem dziedzinnym, w jeż po
36 oócoch wstąpiły, imając już dorosłe a ku wydaniu podobne chowają,
nie chcąc jich za mąż dać na ten koniecznie umysł, eżby
jimienie jich mogli dłużej dzirzeć, ustawiamy, aby takie dziewice
39 tako, jako przerzeczone jest, dorosłe, mogły mężę sobie
wziąć procz tego stryja albo opiekadlnika wolej i przyzwolenia,

ale wždy s radą jinszych stryjow albo wujow, ani przeto jimienia
 jich będą moc być pozbawiony albo schytrzony dla niektorego ustawienia
 3 naszego namiastka, jeż się poczyna tako: Item statuimus,
 quicumque virginem, jako wyszszej o uniesieniu dziewice popisano, jeż
 podług tego chcemy być rozumiano.
 6 Praescriptio. Dawność dzirzenia albo dziedziny w pieniądzech zastawionej,
 jakokole w niektórych ziemiach naszych do pięcinaćcie
 lat chowana, jiz gdy przeminęły, tedy to dzirzenie albo jimienie
 9 przez pożyczkę pieniędzy obytko było na wieki być otrzymano,
 widziało się nam i naszej ślachcie, iż tako krotka dawność nie przez
 grzechu była schowana albo dzirzana. A przeto s niniejszego czasu
 12 ustawiamy, aby w przereczonych zastawach dawność trzydzieści
 lat miała być chowana, w jichże tr<w>ających zastawca będzie <moc> lubo
 <...> przed sądem w księgach sądowych swoje zastawę otnowić.
 15 Ad pracludendam. Ku przekażeniu drogi potwarzam przez nas
 obeżrzano jest, iż gdyby ktokole chciał <kogokole> o dziedzinę ninie zastawioną
 pozwać mieniać, eżby ją dzirżawca niesprawiedliwie
 18 w zastawie imiał i dzirżał, jaż snadź sprawnie ima i dzirży,
 dzirżawca ku doświadczeniu przez świadki, ale nie powod, ma
 być dopuszczon, a nawięcej gdzie oboja strona listowego a sprawnego
 21 na takie dzirżenie nie ma świadeczstwa, tedy w takiej przytczy
 dzirżewce o świadeczstwo ma być dopuszczono.
 De limitibus. O granicach naszych ziemianow tako umyślilismy
 24 obeżrzeć, iż gdyby się przygodziło ktoremu o granice kłopotacemu
 doświadczyć a ukazać dwa albo trzy kopce albo takie znamienite
 znaki, jako na polu ujazdy, ale w lesiech ciosny albo znamiona
 27 na krzyż, jako jest obyczaj, wyrąbiona, tedy podkomorze nasz
 tego, jen lepsze znamiona a znamienitsze albo kopce ukaże, skazując
 pod uciążeniem swego sąmpnienia, powinien będzie a ma przypuścić
 30 ku świadczeniu. Ale gdzie oboja strona znamion z<na>mianitszych

miedzy dziedzinami nie ma, tedy powod ku doświadczeniu
granic ze świadki, jako jest obyczaj, ma być przypuszczon.

- 33 Ex consuetudine et infra. Z obyczaju i z prawa starego dzirzą, iż przedaw
dziedzinę kupca jej przez trzy lata i przez trzy miesiące
ot gabania każdego ma zastępić. Ale iże częstokroć
36 się przygadza, iż sąsiedzi onej przedanej dziedziny, jichże granice
też się dotykają tej dziedziny, w przerzeczone trzy lata
i w trzy miesiące kupca gabać opuszczą, aliż przedawca a zastępca
39 dawności zastąpienia otbędzie, jaż dawność gdy minie,
dopiro kupca o granice kłopotać się nie lękają, acz kakole przy

78

- przedawaniu oblicznie byli, a tegodla ottychmiast chcemy i ustawiamy,
aby kiedy ktora dziedzina kupcewi jej, to jest temu, jen ją
3 kupił, przez przedawcę będzie ukazowana albo wywodzona, sąsiedzi tej
to dziedziny przez przedawcę jej służebnikiem byli pozwani, aby byli
oczwiście przy jej ukazowaniu; již nie będąli chcieć przyć przez
6 służebnika tako pozwani a we trzy lata i w trzy miesiące dzirżawcy
o granice rzeczy nie ruszą, tedy dzirżewca potem ku doświadczeniu
na kupienie ze świadki ma być dopuszczon.
- 9 Et quia barones et infra. Ale iże rycerze ziem naszych w sądziech wiec
pospolitych lubo wielgich personę naszą znamionują, przed jimiż
rzeczy dziedzinne i jine większe wodzą się a rozprawiają a skazania
12 przez nie uczyniona moc mają wiekuistą, jako<by> przed oblicznością
naszą się stała, przed ktorymiż też wzdawania wielkiego imienia
się dzieją, jeż skazania i wzdawania, i jinsze rzeczy, przez nie osądzone
15 a dokończone, w osobnych księgach popisują, a przeto, gdyż większe
rzeczy wyszszej mają być ważony i pilniej a przezpieczniej chowany,
chcemy, aby przerzeczone księgi wielkiego wieca i dzieje pod zamkiem
18 trzech kluczow ottychmiast chowany, ktorych kluczow sędzia jeden
a drugi podsędek, a trzeci ziemski pisarz mają mieć i chować ani
słusza jenemu przez drugich przerzeczonny zamek otworzyć. Ale iże z

21 popisow dziej przerwczonych i ze ksiąg niektorzy listow mieć i wyciągnąć
czasu podobnego żądają, tegodla obyżrzano ma być, aby sędzia
miał przez służebnika jawno, kiedy potrzebiznę będzie widział, kazać wołać,
24 iże w takim powiecie, mieścca a dnia takiego, księgi albo popisy ku
wydawaniu listow albo rokow jich mieć żądającym będą wyłożony.
De terminis autem. Ale o rokoch małych, strawam a kłopotom naszych
27 ubogich ślachcicow lutując się, takosmy umyślili obeżrzeć, aby
przerwczoni rokowie mali nie więcejkroć niżli jeną w miesiąc w każdym
powiecie imiani, na jichże komornicy sędzi i *podśędkow* i
30 drudzy komornicy wojewodzi i *podkomorzniczy* wybrani przez nie jim
mają być przyłączeni, przez ktorych sędziego i *podśędziego* komornicy
nie mają mieć mocy sądenia. Też komornicy albo urzędnicy tako
33 posadzeni nie mają niżliby włostne swe rzeczy mowić ani ku mowieniu
rzeczy z sądu się wznosić. A dobre i radne się widzi, aby sędzia i *podśędek*
na małych rokoch, kiedy mogą, siedzieli, jako w Wielkiej Polsce jest obyćko.
36 *Officiales* autem. Urzędnicy abo komornikowie, lubo sędzie małych
rokow, nie mają ot rzeczy *większych, jeż aliż do trzydzieści grzywien
i niżej licząc sędzić będą, za pamiętne, cso jinszym jimieniem
39 przysąd rzeczono, więcej niżli dwa grosza wziąć, ale ot większych rzeczy,
jeż mimo trzydzieści grzywien się ściągają, czt<y>rzy grosze, a pisarz grosz
jeden wzięcia mają moc mieć.

79

Provisum est. Obyżrzano jest też, aby za każdą žalobę przed sądem położoną,
aczby też więcej person było, ot ktorych się žaloba dzieje, nie więcej
3 niżli jeno pamiętne wyciągano.

Relatum est. Powiedziano jest nam, iż starosty ziem naszych pospolicie
rzeczy ktorekole, jeż k nim też nie słuchają ani uznany są przysłuchać,
6 sądzą, skazują a rozprawiają. Chcąc jim położyć umiar sądenia ustawiamy,
aby starosty ziem naszych jinszych rzeczy mimo członki niżej popisane
nikakie sędzić nie mieli: gwałt albo fatanie dziewic albo niewiast,
9 zbijanie na gościńcu albo na jawnej drodze albo uczyniony gwałt, pożega

a ognia wypuszczenie, nagabanie gwałtowne czyjego przebytku, ale
jinszych rzeczy mimo ty członki nie mają mieć mocy sądenia.

12 Terrestres notarii. Ziemszczy pisarze we wszystkich ziemiach krolewstwa
naszego, jako w Wielgiej Polszcze, w Siradzu, w Łęczycy, w Kujawach
a w dobrzyńskiej ot zapisow jenako brać mają swa prawa, podług jako
15 pisarze krakowskiej i sędomirskiej ziem bierzą: za każde wpisanie
aż do końca rzeczy jeden grosz, abo na początku rzeczy poł grosza a na
końcu drugie poł grosza.

18 Iudaica perfidia. Żydowskie przewiarstwo, gdyż chrześcijanom zawždy
jest przeciwne i nieprzyjacielne, iż nie tylko na wierze albo na cieie, ale
i na *podeptanie jimienia i na *potępienie chrześcijaństwa zawždy
21 umysł ma, a jakokole w ustawieniu niektorego kapituła, cso się poczyna
tako: Porro etc., jest jim zapowiedziano, aby dawać ludziem <...> pieniądze
nie mieli na listy a na zapisy, ale tylko na zakłady, a wszakoż oni tego
24 nie dbając, pieniądze na listy a na zapisy dawać nie przestawali. Tegodla
chcąc poddanym naszym łaskawie *podpomoc*, jako z chrześcijańskiego
zakonu powinnismy i musimy, na potem zapowiedamy, aby
27 Żydowie na listy a zapisy pieniędzy nie pożyczali, ale tylko na zakłady,
jako wyszszej w tem to kapitule jest wyrzeczono. Tegodla, aczby który
z Żydow potem takie listy albo zapisy ukazał albo na nie pieniądze dał,
30 takie zapisy i listy ot niniejszego czasu niejonej mają być mocy
albo godności, ani bierząc pieniędzy *takie ku zapłaceniu jich ma być obwiązany.
Si aliquis nobilis. Gdy niektory ślachcic albo mieniać się z ślachatnego
33 rodzaju porodzonego rzeczce, eżby niektory jemu nierowny
będąc w urodzeniu łająca słowa zadał, a sąpierz tego jemu zaprzy,
taki włostną przysięgą się ot gabania jego prozno *uczyni*.

36 Cmetho vero. Kmieć nie będzie moc ktoremu ślachcicowi albo
za ślachcica się *mającego ślachatności naganić, niżliby *snadź*
ten to kmiotowic słyssał, iżby prze drugiego ślachcica pirwej jemu
39 było naganiono a on się z takiego przyganienia nie wywiodł. Ale to
chcemy rozumieć o onych ślachcicoch, którzy na wojnę służą a pod

prawem ziemskim są a nie o tych, którzy w mieściech bydłą a piwo szynkuja,
albo snadź zbiegi są, w ziemi nics nie mając, gdyż tacy mają
3 się wyczyścić.

Quia libertas. Iże wola przez mędrce k temu jest naleziona, aby
lasy a puszcze, gdzie małe użytki przychodzą, były wykopany a aby w
6 szystsze użytki były obrocony, a przeto gdy który kmieć na lesie, gdzie
by posadzona wieś miała być, wolą przymie, nie będzie moc z onej
swej rolej, aliz ją wykopa, *sobie ruszyć, ale wykopawszy może uczynić
9 [uczyniwszy], cso ziemskie prawo albo onej dziedziny požąda a wyciąga
przy jego ruszaniu, to jest wyściu.

Cum autem scultetus. Kiedy sołtys albo kmieć s rolej lubo z dziedziny
12 swej przez winy pana swego zbieży, taki zbieżca
kmieć ma przez pana w sądzie gajonem a w więczem trzykroć
a nadwięcej czwarte upomienion być, aby na swą dziedzinę się wrocił.

15 Jiż acz się nie wroci tako powabiony, tedy pan onej wsi oświadczeniem
będzie moc jego dziedzinę przez jinszego osadzić mimo
onego nietbałość. A będzieli ten zbieg a nietbalca grozy czynił

18 posiadzącym rolą kakiekole, pan, pod którym bydli, upomieniony będąc,
prawo polskie s nim požądającym ma uczynić, a jinako ten
pan, pod którym jest, przeciw temu czyniac, winę pięćnadszascia

21 przepadnie tylkokroć, jilkokroć uczyni przeciwko temu ustawieniu naszemu.
Inutile scultetum. Nieużytecznego sołtysa na dziedzynie
pan imając albo knąbrznego, może jemu przykazać sołtystwo

24 swoje przedać. Jiż nie będzieli moc kupca imieć, tedy on dziedzic
s rzeczonym sołtysem mają przystępić i muszą ku sądu ziemskiemu
i wziąć a wybrać dwie personie roztropne, nijenej stronie niepodeżrzane,

27 jeż godziętność takiego sołtysowstwa, to jest zacz
stoi, na jeną summę oszacowawszy, temu to panu albo dziedzicowi,
powiedzą zapłacić a takoz pan zapłaciwszy ono złożenie pieniężne,

30 sołtysowstwo sobie odzirzy.

Primaeva constitutione. Pirwiejszym ustawieniem w kapitule
rzczoneu Statuimus i dalej znano jest być chowano, iże kiedy

33   ktory kmiecia albo kogole w swoim lesie zastanie, tedy ji za
    pirwe pociądzanie tylko w siekirze pociądzą, jako wyszszej w tem
    kapitulie jest popisano. Ale iże rozmaite są lasy, między którymi
36   są niektóre, w [drugich] <których są> *drzewa* wielgiej ważności a drogiego
    myta, jako jest cis i drugie drzewa droga, jeź bacząc,
    iże zakłady albo ciężba mają przewyszzyć w ważności swej
39   rzeczy ty, o ktore pociądzano, widziało się nam i naszym rycerzom,
    iż gdyby <ktokole> wszedw w las <drugiego> ciąć takie drzewa albo jim rowna

81

    porąbił, może być przez dziedzica tego lasa jęt a na rękojemstwo
    proszącym dan. Bo nie jest zgodno ani się widzi dostateczno za tako
3   znamienitą szkodę lekki zakład wziąć albo iżby tylko w pociądzaniu
    był skaran. A także o gajoch, gdzie mało jest lasow, ma być
    rozumiano i chowano.
6   Mellificia. Barci na puszczach albo w jimieniu jinszego pana kmiecie
    trzymając albo prawem dziedzinnym mając a *pod* jinszym bydłac,
    dań s miodu mają dać. Jiż gdyby w zapłaceniu tej to dani byli
9   zmudni albo płacić by odmawiali, tedy rzeczony pan może je o
    czynsz swoj sędzić i ciądzać, a pan, *pod* którym by siedzieli, nie ma jich
    otejmować, ale proszącemu sprawiedliwość s nimi ma uczynić,
12   jako o <po>spolitem młynarzu też w księgach ziemskich wyszszej jest obyżrzano.
    Nonnullae. Niejeny przeciwności albo mirziączki między naszymi
    ślachcicy wschodzą na łowiskach tegodla, iż niektorzy
15   żwierz goniony przez psy drugiego wziąć <się> nie sromają. A przeto
    acz kto na potem jelenia, łosia albo wieprza przez psy drugiego
    gonionego albo jętego, gwałtem albo tajemnie przede psy
18   drugiego weźmie albo ufaci a sobie weźmie, taki za żwierza
    albo za mięso trzy grzywny a za winę drugie trzy grzywny onemu,
    czyj żwierz jest, zapłacić bądź powinien i przyciśnion.
21   Frequenter. Czěstokroć obyšlo się przygadzać, iże ślachcicy
    albo też pospolici ludzie w dobry las albo w gaj rzeczony zapusta

czyjkole umyślnie wszedwszy, albo z przytcej, <albo> pożarem zażgą a o
24 to przez pana wsi tej dziedziny bywają obwinieni. Tacy nie
jinszym niżli prawem polskim jako pożeżce mają być sądzeni,
a jakokole jich czci przez to nie bywa uciągniono, wždy przewiciężeni,
27 będzieli kmiotowic a ma skąd zapłacić, żywot dziesięcią
grzywnami ma odkupić, jako i za głowę kmiecia obyклы
są dany być dziesięć grzywien.
30 Cum autem lepores. Ale iż zające łowiący obyклы są ubogim
ludziem przezmiernie szkody czynić a przekazy, dobre jich
a żyto podeptając, tegodla zapowiedamy, ot święta świę-
33 tego Wociecha aż do grumadzenia wszego żyta ozimiego z pol
i jarego na jimieniu jinszego procz wolej jego łović a gonić
zających aby nie śmiał, albo cirzpiącemu szkodę trzy grzywny
36 przepaść za winę ma się wiedzieć. **O niewolnych zbiegoch**
In lege. W prawie cesarskiem stoi, aby słudzy niewolni i służebnice
nie mogli być s ręką panow swych wywoleni, aliżby przez
39 nie wolno puszczeni byli a woleństwu zwroceni byli. Ale iże częstokroć
tacy niewolni, ręką panow swoich uciekając

82

a wierować się chcąc, u obcych ziemian i u sąsiadow, gdy uciekają,
nocowani bywają i chowani, a takoz takim obyczajem,
3 pany swe opuściwszy a jich otbywszy, ku włost<n>ości się wracają,
s jich ubieżenia panowie niemałe szkody przymują, a jakoby
dziedzicstwo stracili, bo sługi ni<e>wolne pan, chce gdzie, posadzić
6 może, dziedzinę nową przez nie zakładając a podnosząc, a tegodla
gdyby tacy u kogo potem nocowani byli a chowani, ten to
ma je wstrzymać a w dworze krolewskim bliższem oświadczyć
9 a powiedzieć, iż takie ma wściągnione a chowa. Paknięli ten uczynić
to opuści a pan sługi onego przeze świadki doświadczy przeciwko
jemu, iż on niewolne chował, tedy panu, czyj był, ma ji

12 zapłacić z winą pięćnadzieścia. **O bractwach w łokciach i mi<a>rach**
Ad pracludendum. Ku przekazaniu drogi bractwom, jeż rzemieślnicy
miast dzirzą, ustawiamy, aby wojewoda i starosta
15 s jinszymi czestniki ziemie onej każdego lata w pewny dzień miary
tako żytne jako sukienne i jinszych rzeczy ziemskich, jeż na targi
przez kmiecie przywożony bywają, i jinszych rzeczy, jeż w krolewstwie naszym
18 należą się, mieli myto ustawiać, przykazować i oprawiać
podług obyczaju dawno chowanego, aby przy tych to miarach i mycie
zdrada nie dopuszczana. A paknieli przeciwko temu naszemu ustawieniu
21 dalej czynić bractwa w ktorychkole mieściech naszych między rzemieślniki
naleziono i wyszukano, tedy ci rzemieślnicy, między którymi
by takie było bractwo naleziono, winę sietm'nadzieścia komorze
24 naszej zapłaconą przepaść się ma<ją> wiedzieć i zapłacić.
Kryste, tobie fała, już prawa polska są dokonana, jaż wykładana
przez mistrza i doktora Śwętosława s Wocieszyna, kustosza
27 **kościola warszewskiego świętego Jana, na prośbę**
Macieja s Rożana, pisarza księdza Bolesława i czyrskiego plebana,
pisana przez Mikołaja Suleda, pisarza i burgmistrza warczkiego,
30 **mieszczanina, lata narodzenia bożego tysiąc czterser**
i czterdzieści dziewiątego. Amen.

85

Prawa ziemie mazowskiej.

Toć są prawa ustawiona
3 w ziemi mazowskiej przez
wielmożne i oświecone
książęta Siemowita, z
6 bożej miłości książę wszytkiej
ziemie mazowskiej,
księdza Jana, książę warszewskie,
9 i Siemowita, książę
żę czyrskie, gdzież tam byli

pasani i ślachatni przerweczonej
12 ziemie panowie:
Nasuto wiski, Niemierza
sochaczewski, Wociech warszewski,
15 Sasin rawski, Szyaka
wyszegrodzski, Rogala gostyński
kastellanowie, Paweł
18 Pioro, Jan Żglesz, Marcin Babka, Gotart Mikosz sędzie, Andrzej
Ciołek, Goworek Paweł s *Radzajowa chorąża, Czcibor z Kosmaczewa,
Łaszcz s Wrońsk, Szczepan podkomorza i jinych wiele ślachty
21 etc., jiz przy tem oblicznie byli. Działo się w Sochaczowie w
poniedziałek po niedzieli Cantate, trzecia po Wielice Nocy, lat
bozych tysiąc trzysta siedmdziesiąt siodmego.
24 **Aby stare sądy nie były powtarzany**
Najpirwej wszystkie sądy, ktoreż działy się czasu książąt
dobrej pamięci Siemowita Starego, Trojdzienia i Wańka <...>,
27 tako że wszystkie sądy stare, o ktorekole rzeczy były, nie mają
być dalej powtarzany, ale lepiej przerweczone sądy i wszystkie
rzeczy z pamięci mają być zgładzony a wieczne milczenie
30 włożyliśmy jim i wkładamy. **O niepozwanym**
Item wszelki człowiek, jenże by nie był przy przy albo żalobie
w sądzie przed sędziami a nie wzdał swej prze, ten ani
33 ku straceniu, ani ku winie ma być skazan, ani swej rzeczy
straci. **O pozwanym, ktorych w ziemi nie**
Item acz ktory człowiek byłby do sądu pozwan a on by prze
36 brata swego w ziemi niebycie przed sędzią *odmawia odpowiedzieć,
aczby ten, ktoregoż w ziemi nie, po uczciwym służbach
i po swych rzeczach z ziemi by wyjechał, tedy temu, jegoż
39 nie, do jenego roku, pakli pirwego roku prawu stać
by nie mógł, tedy do wtorego roku, pakliby także wtorego
roku stać nie mógł, tedy do trzeciego roku nadwyszsze

jemu rok przez sędzie ma być zdan. Pakliby trzeciego roku
nie był, tedy brat, jenże nie chciał przez brata swego odpowiedzieć,
3 o część swej dziedziny ma odpowiedzieć a
w część brata swego, ktorego nie w ziemi, nie ma się
wmiatać.

6 **O wywołanych złoczyńcach**

Item książęta Siemowit Stary, Jan i Siemowit Młodszy
wsztyki swe złoczyńce albo złodzieje, albo łotry, ktoregokoli
9 by stadła albo powyszszzenia byli, mają popisać a je
jeden od drugiego na piśmieniu wskazać. Pakliby kto tych
wywołanych swej niewinności i gańby nie dbał oczyścić,
12 tedy podług uczynku swego, jako zasłużył, dostojnie cirzpieć
będzie.

Zastawa we trzydzieści lat nie wykupiona wpada w wieczność

15 Item acz ktory człowiek dziedzinę swą w pieniądzech
albo w ktorychkoli rzeczach drugiemu zastawił, ot czasu
dzisiejszego ta zastawa do trzydzieści lat całych będzie
18 trwała. Pakliby w tych trzydzieści leciech ta dziedzina
przez dziedzica prawego nie była wykupiona,
tedy ten, ktory w zastawie ją trzymał i trzyma,
21 na wieki ją posiędzie a ten, cso ją zastawił, nie
będzie jej miał na wieki.

24 **Dział jakokoli nie ućwirdzony, trzemi laty uwiekujiszczon będzie**

Item acz miedzy ktorymi ludźmi stałby się dział, tako że
koždy z braciej miałby swą część a ten isty dział nie
27 byłby przez nie przed oblicznością książąt albo sądz
zrządzony i ućwirdzony do trzeciego roku albo lata,
tedy jeden drugiego nie ma gabać, ale jeden drugiego
30 po minieniu trzech lat w pokoju posieść i siedzieć
ma przepuścić.

O mężobojstwie

33 Item acz między niektórymi ludźmi, ktoregokoli by stadła
byli, walka albo zwada przygodziłaby się, tedy on, komu
ociec, brat abo kto z przyjaciół przez niekogo byłby
36 zabit, szukać krzywego i patrzeć ma, ale sprawiedliwego
nie ma gabać. Pakliby śmiałością złościwą
prawego w domu albo procza domu nagabał, tedy ten,
39 co nagaba, czci i jimienia ma być zbawion, a osobnie
se szyją warować się musi.

O tem, gdy <kto> kogo gaba gwałtem

42 Item aczby się przygodziło, żeby niekory nieprzyjaciel
albo ktokoli bądź samotrzc[naćcie] albo samowtor
na niekogo wrzucił się ji zabić chcąc

87

albo jemu niektore gabanie uczynić żądając, pakli on, na
kogo przyszli, jenego s nich poznać może, takiego do sądu pozwać
3 ma a ten, któryż o taki grzech obwinion, ma swoją
niewinność se świadki oczyścić, tako że s nimi nań nie jeździł.
A gdy niewinność oczyści, praw będzie. <...>, pakliby nie oczyścił,
6 tedy w tako wiele win potępion będzie, w jako wielu żaloba
nań była. A potem ten isty iściec drugich, których się domnima,
że s nim byli, o tę rzecz nie ma gabać.

9 **Gdy kogo obwinia o złodziejstwo**

Item gdy kto o złodziejstwo będzie obwinion albo osromocon,
taki sześciami świadkow w sądzie swoją niewinność oczyści
12 a oni świadkowie za nim mają przysiąc, a on sam nie ma
przysięgać, ale wždy ty iste świadki z trojga rodu o
swoję sromotę stawić ma, ktore wždy starszy ziemie
15 przyjmą.

Jednanie każdej rzeczy sądowi ma być uznajmiono

Item gdy jednacze ktorego jednania albo niektorej niezgody do
18 sądu by się przeciągnęli, tedy jich zrządzenie albo

21 jednanie przed pany ukazać i wymowić mają. Pakliby jindzie
procz sądu chcieliby się zjednać, tedy tymi jednaczm
jako i s jinszymi świadki się wywiodą.

**Mężczyzna ot pięcinaćcie a żeńszczyzna ot dwunaćcie
lat mają odpowiadać**

24 Item gdy dziecię mężczyzna pięcinaćcie lat ot swego urodzenia
nie ma, takie w prawie odpowiadać nie ma; ale gdy
miną pięćnaćcie lat, ma sobie szrądzić piercę
27 a przez tego piercę na żałoby odpowiadać będzie przypędzon.

Gdy książę obwini kogo o złodziejstwo

30 Item gdy niektóre książę niektorego człowieka o kradzież, o złodziejstwo
obwiniłby ji złodziejem mieniąc tedy jemu rok
naprzod za sześć niedziel a i dalej na wtorą sześć niedziel,
a nadwyszsze za trzecią sześć niedziel ma być dan. Pakli
33 w tej ośminaćcie niedziel sprawiedliwy się nie uczyni, tedy
książę w jimienie jego ruszające i nieruszające ma
się wrzucić a on z szyją ma się wiarować.

36 **Złodziej, gdy weźmie otpłatę, wszystko zapłaci**

Item gdy książę niektorego złodzieja albo niekterą złodziejkę
obiesić kazałby a na tem pomstę wezmą za jich grzech, tegdy
39 w jich dziedziny albo jimienia to iste książę wwięzować
albo wrzucać się nie ma, bo wszytek grzech szyją
swą zapłacili, a wždy żona i dzieci jich w jimieniu mają
42 być przepuszczeni pokojnie.

88

**Gdy złodzieja w cudzej ziemi obieszą, książę weźmie
jego jimienie**

3 Item gdy niektery człowiek złodziejstwo niektore popełniłby
a potem by z ziemie uciekł w ziemię jinszą, a tam by w
ziemi cudzej obieszon był, tegdy w jego część dziedziny pan
6 książę wwięzać <się> ma, ale w część braciej jego nie ma się

wmiatać, ale dobrowolnie bez wszego ugabania bracia [se
jego] części swe posiędą.

9 **Wina, gdy ziemianin zbije kmiecia**

Item gdy niekatory włodyka kmiecia zbije albo rani, tegdy kmieć
ma nań żalować a pan tego kmiecia przed sądem stać ma.

12 A gdy ten isty kmieć na swem przeciwniku zyszcze sądownie,
tedy pan, jegoż kmieć był ranion albo zbit, swego kmiecia
trzy grzywny weźmie a kmieć za swe rany sześć skot weźmie,
15 ale winy książęce osobnie wyjąwszy.

Gdy włodyka zabije włodykę

Item gdy włodyka zabije włodykę, za włodykę zabitego czterdzieści
18 grzywien zapłacić będzie winien.

Gwałt kmiotownie

Item gdy kto śmiałością złą niewieście albo wdowie
21 gwałt uczyniłby albo dziewce dziewicstwo albo panieństwo
zgwałcił, cztery grzywny za taki gwałt dać będzie winien,
wyjąwszy winy książęce, sędzi albo ktorychkole jinszych
24 czestnikow. **Mężobojstwo kmiecia**

Item gdyby miedzy kmiećmi mężobojstwo by się zstało albo przygodziło,
tegyd za kmiecia zabitego żenie albo i dzieciem taki
27 mężobojca cztery kopy a księdzu albo dziedzicowi drugie
cztery kopy zapłacić ma.

Gdy kto żaluje o role, pola albo o pożytki

30 Item gdy dwa człowieki miedzy sobą ruszyłastaby żalobę o role
albo pola, albo pożytki, tegdy ten, jen by mienił, żeby jego były
role albo pola, ma doświadczyć z sąsiady, již są rzeczeni
33 osada, albo z starcy. A pakliby kto o swoje role, pola albo użytki
za *trzy lata milczał, na wieki ma milczeć.

Wina przyganna, gdy włodyka przygani włodyce

36 Item gdy kto komu przygani, to jest włodyka włodyce, tegdy on,
komu przyganiono, swoje włodyczstwo ma dowieść, stawiać
s własnego rodu dwu lepszu i starszu a se dwu rodu dwu
39 lepszu, to jest z każdego rodu dwu powieść ma na świadcztwo.

A gdyż doświadczy, tegdy on, który przyganił, pięć grzywien
onemu, komu przyganił, a pięć grzywien księdzu dać ma.

42 **Członki drugich rokov wielkich ustawione**

Item znamionuj, lata bożego tysiąc trzysta ośm'dziesiąt
siodmego w Zakroczymiu, we wtorek w wijiliją świętego Piotra

89

apostoła, gdy się przekowy słączą, na rocech wielkich przez naoświecześnie
książę pana a pana Janusza, książę mazoweskie

3 etc., w ty czasy mianych pospołu s rycerstwem i ślachtą
swą wszytką, jż w ty czasy na sądzie tych rokov wielkich
siedzieli, członki o wzięcie gwałtem panien i wdow
6 albo niewiast pod srządzenim niżej wypisanym, dobrą i
uźrzałą radę miawszy, roztropnie z przyzwolenim wszego
rycerstwa przerzeczonego ukonane, jż na wieczne czasy
9 w księstwie tego to książęcia mają trwać, <...>.

Posag, gdy którą pannę gwałtem wezmą

Item gdy niektery ślachcic z ziemian przerzeczonego książęcia
12 drugiego ślachcica albo włodyki dziewczkę albo synowicę,
albo niektorą przyrodzoną ślachciankę ręką gwał-
towną wziąłby w domu jich albo jindzie gdziele, niemając
15 i ch<c>ąc ją [jemu] mieć sobie żoną zakoną małżeński, tegdy
gdy ten isty gwałtownik tę istą tako zakonnie albo małżeński
pozna, posagu jinszego s nią nie będzie miał, niżli odzienie
18 telko, w ktorem ją wziął czasu wzięcia gwałtownego.

Wina gwałtownikow zbiegow

Item za taki gwałt taki gwałtownik taką winą ma być
21 karan, że wszego jimienia jego ruszającego i nierusza-
jącego ma być odbawion, jegoż jimienia pirwa <połowica> na przerzeczone
książę dziedzicznie będzie służyć a druga zaprawdę
24 połowica starszym albo przyjaciołom tej istej panny,
niewiasty albo wdowy też dziedzicznie nieodzownie przywłaszczona

ma być. A w personę zaprawdę gwałtownika, jako
27 przereczono jest, koniecznie konieczna męka przez księżę
podług miłości jego ma być brojona albo ten isty gwałtownik
będzie cirzpiął zbieżenie do swego żywota.

30 **Wina takiego gwałtownika, gdy ji ufycą**

Item gdy zaprawdę starszy <albo przyjaciele> dnia albo czasu gwałtu przereczonego
tego to gwałtownika niejako goniąc mogliby
33 jać, tegdy tako jętego ku wzięciu w niem pomstę
książęciu postawić ji będą winni. Pakliby czasu jimania
jego starszym albo przyjacielom tego to gwałtownika
36 zabić przygodziło się, za to zabicie nijeden przyjaciel
zabitego nie ma owszejki mścić. Pakli kto tę uchwałę
przestępic śmiał knąbrnie, takiego gwałtownika mszcząc,
39 taki przestępca w rownej winie głównej przez to iste
księżę karan ma być a ta ista niewiasta albo wdowa czasow
takiego męża ku włostnemu jimieniu owszejki nie
42 ma mieć prawa niejenego, ale ot tego to jimienia, jako
wyszszej rzeczono jest, ma być oddalona. Pakliby tej istej niewieście,
90

pannie albo wdowie dłużej żywie być niżli takiemu mężu
gwałtownemu przygodziło się, tegdy ku prawu i ku dzirżawie
3 jimienia jej, jako miała przed gwałtem jej uczynionym, upelnie
ma być przypuszczona.

Gwałt ślachciankam przez ziemiany jinszego państwa

6 Item gdyby cudzoziemianin a ten, jenże by nie był książęcy
ziemianin, rowny gwałt uczynić by śmiał, tegdy z taką żoną
swoją nie jinszy posag będzie miał, jeno [obl] obleczenie,
9 w ktorem ją wziął. Pakliby takiej, jejże by się taki gwałt dział,
dłużej niżli mężowi jej żywie być przygodziło się, tegdy ku prawu
włostnego jimienia, jako pirwej, wroci się.

12 **Małżeństwo przez wolej starszych**

Item gdy który bądź ślachcic albo włodyka nieczyją dziewczkę

dobrego łoża albo przyrodzoną ślachciankę w domu jego albo jindzie
15 gdzie bez przyzwolenia i przez wolej przyjacioł albo rodzicielow
wziętą swemu przyrodzonemu albo przyjacielewi w żonę by prawą
wydał, tegdy takiej pannie, wdowie albo niewieście takiej posagu
18 nie s jimi<e>nia oóczystego albo przyjacioł jej dać ma, ale s
jimienia włostnego ją wyposaży podług wielkości i szacunku
jej posagu oóczystego, któryż by jej ktorymkole obyczajem przyć
21 z prawa miał albo mógł, a rodzicielowie zaprawdę tej dziewice,
wdowy albo niewiasty, albo przyjaciele bliższy ten posag, któryż by
na nią s oóczystego namiastkowania słuhać by miał sprawnie,
24 na ktore zależy, sobie nieodzownie zachowają tako w jimieniu
ruszającym i nieruszającym cale i z pełna.

Wielkość winy o gwałt ślachciance przez ślachcica

27 Item gdyby ślachcic albo włodyka niektery ślachciance pannie,
wdowie albo niewieście usilstwo by uczynił, tedy za to
iste usilstwo czterdzieści grzywien groszy obykłej liczby ziemie
30 mazowskiej zapłacić ma i będzie winowat, a k temu
winę pięćdziesiąt książęciu i czestnikom jego, na ktore
słusza i padnie, a ją ma być karan, a to podług liczby person,
33 cso s nim gwałt czynili.

Gwałt ślachciance albo usilstwo przez chłopu uczyniony

Item gdyby zaprawdę, jeż się nie stań, chłop albo nieślachcic
36 takież gwałt uczynić by śmiał ślachciance, tedy nie
ma być jiną winą karan, jeno głowy ścięcim.

Gwałt nieślachciance uczyniony

39 Item aczby zaprawdę takież gwałt niektorej pannie, wdowie
albo niewieście kmiotownie, albo nieślachciance od niektorego
ślachcica albo włodyki zstałby się, tedy za taki
42 gwałt ten isty gwałtownik takiej dziewicy, wdowie albo
niewieście obykłej liczby ziemie mazowskiej cztery grzywny

będzie winowat, winę zaprawdę z stara dawna obykną, to
jest pięćdziesiąt, księdzu i jego czestnikom, na ktore
3 słusze, zapłacić ma być przyciśnion.

O kmieciech, cso nie zasadziwszy włok idą precz

Item znamionuj, że lata bożego tysiąc trzysta ośmdziesiąt
6 dziewiątego oświecony pan Jan, ksiądz mazoweski
etc., z swą nawyszszą radą i wszytkiej ziemie swej czestniki
takie członki i ustawienia na rocech wielikich,
9 na święto świętego Jakuba apostoła w Czyrsku byłych,
wychwalił i ukończył, i sządził tym obyczajem, to jest:
Kiedykole ktory kmieć z ktorej wsi, prawo niemieckie
12 mającej, do drugiej wsi włoki swej nie zasadziw wyszedłby,
taki kmieć onemu panu, ot ktorego wyszedł, jeną kopę
groszy <i czynsz> przez rok dać i teże dom, z ktorego wyszedł, i płoty
15 oprawić będzie winowat.

O kmieciu prze krzywdę precz jidącem

Item aczby zaprawdę taki kmieć prze niektorą krzywdę
18 jemu przez tego to pana udzielaną od niego by wyszedł a
tego dostatecznym świadecztwem doświadczył, tedy takiemu
panu, ot ktorego wyszedł, proście nics nie da, a ten
21 pan, ot ktorego wyszedł taki kmieć, ma szołtysa se dwiema
przysiężnikoma za onym kmieciem do onego pana,
do ktorego kmieć wszedł, posłać, ktory szołtys z przysiężniki
24 tymi ku czci jich wziąć mają, iż ten
kmieć panu swemu, ot ktorego wyszedł, prawa nie uczynił,
jako miał. Tedy on pan, u ktorego jest taki kmieć, kopę
27 groszy i czynsz jednego roku s jimienia tego kmiecia
temu panu, ot ktorego wyszedł, dać a zapłacić <będzie> winowat
a dom z płoty, ut wyszszej pisano jest, oprawić będzie
30 winowat. Pakliby taki kmieć nics nie miał, ten pan, ktorego
kmieć jest, acz ji chce zachować, ma kopę z czynszem,
jako pirwej pisano, przerzeczonemu panu zapłacić;
33 a gdy tego nie chciał uczynić, tedy kmiecia onego za

szyję jego jemu wrocić będzie winowat. A gdyby zaprawdę
wszego tego wyszszej pisanego on pan, u ktorego
36 jest on kmieć, nie spełnił, tedy pan, ot ktorego wyszedł
kmieć, ji pozwać a na niem pozy<s>kać będzie
moc sądownie, a kielekroć żałować będzie przeciw
39 jemu, tylekroć w winie pięćdziesiąt ostanie,
aliż za przerzeczone rzeczy panu, ot ktorego kmieć wyszedł,
dosyć uczyni. **W woli siedząc morgi będzie kopać**
42 Item kiedykoli kmieć siedzi w ktorej wsi wolą mającej
a ta wieś acz jest albo była nie orana a puszcza, tedy

92

każdy kmieć na swej włoce, na ktorej siedzi, dwa morgi
na zimę a trzeci morg wieśnie wykopać będzie winowat
3 każdego roku i wzorać a to kolidy szołtys w sądzie
w gajonem wołać ma. Pakliby kmieć morgow nie wykopał
nics, tedy panu swemu <sześć skot> o swe nieposłuszeństwo zapłacić
6 będzie winowat, a wždy ty to morgi wykopać będzie musić.

Otpuszczenie sejmowania płaszczow u przysięgi

Item przerzeczony pan i książę s obykłego jego miłosierdzia,
9 uźrała radę ślachty swej miaw, obaczyw rozmajite uciśnienia a
ubostwa swych ludzi i ziemian, na ustawiczne też
i miłościwe prośby ślachty swej taki członek miłościwie
12 ustawił, jż ma na wieczne czasy trwać, że jako płaszcz
przysięgi czyniącym i przy tych przysięgach potykającym
brany, takie uciśnienie i sejmanie płaszczow dalej jest skażono
15 i wniwecz obrocono a nigdy na wieki ma być pamiętano.

Cso dać woźnemu ot świadkow. Item ustawiamy,
że woźny *przy przysiędze* ot pełnych świadkow grosz a ot jenego świadka
18 <poł grosza> wziąć ma.

Cso pisarze brać mają ot sądowego lista

Item gdy pisarz grodzski albo ziemski czcie list sądowy

21 w sędzie, dwa <grosza> ot takiego lista weźmie, a gdy list sądowy
pisze, ośm groszy a nie więcej ma wziąć. **Głowa ślachatna**
Item znamionuj, pod latem bożym tysiąc trzysta dziewięćdziesiątego
24 oświecone książę Jan, z bożej miłości
książę mazoweskie, z swoją nawyszszą radą i ślachtą
takie członki w niedzielę Iudica me, Deus etc. n<a> sejmie, jż
27 był w Zakrocymiu, uchwalił i tym to obyczajem szałdził,
że ktorykole ślachcic będzie zabit, pięćdziesiąt kop
groszy przez dwu kopu za głowę jego ma być zapłacono.
30 A gdy zaprawdę włodyka pospolity zabit był, jż nie jest ślachcic,
ale ma telko prawo włodycze, za głowę jego dwadzieścia
kop groszy mają być zapłacony.

33 **Pokora za męzobojstwo ślachty**
Item gdy ślachcic zabije ślachcica, pięćdziesiąt kop przez
dwu kopu, jako wyszszej pisano jest, zapłacić ma a pokorę
36 podług obyczają starego dla zgładzenia nieprzyjaźni
samotrzećnacie uczynić ma. Pakli nie ma, czym by głowę
tę istą zapłacić mógł, tedy szyją swą zapłacić ma.
39 Pakli przyjaciele jego żałowaliby szyje męzobojce, tedy przyjaciele
przerzeczoni mogą obrażonemu albo temu, jemuż
żałość uczyniona, zapłacić. Też ten, jemuż żałość uczyniona,
42 acz chce, może tego męzobojcę darmo puścić.

93

Męzobojstwo za początkiem uczynione świadki ma być oczyszciono

Item gdy on, ktoremu by wina dana o męzobojstwo, rzecze: „Tom
3 uczynił s jego początku”, tego ma doświadczyć takimi ślachcicy,
jaki jest sam, ktorzyż mają przysięć, ale sam
nie ma przysięgać. A gdy tym obyczajem doświadczy a oczyści
6 się, tegdy będzie sprawiedliw *a przerzecz<o>nych win płacenia
i ot nieprzyjaźni, ktora rzeczona jest wroźba.

Gdy ślachcic zabije włodykę

- 9 Item gdy ślachcic zabije włodykę, ma zapłacić za głowę jego
dwadzieścia kop <groszy>. Pakliby ten isty mężobojca nie mogłby przepłacić
dla jego wielkiego ubostwa, tegdy ręką jego ma
- 12 zapłacić i pokupić. **Gdy włodyka zabije ślachcica**
Item gdy włodyka zabije ślachcica, zapłacić ma zań pięćdziesiąt
kop przez dwu kopu i pokorę ma uczynić: chusty
- 15 aliż do pasa opuściw a nago się uczyniw, z nagim mieczem
samotrzeńcacie, jako jest wyszszej pisano, a ma prosić prze
Bog, aby jemu obrażenie odpuszczono, a takie obrażenie odpuszczono
- 18 jemu ma być. Pakliby nics ni miał a nie miałby czym zapłacić,
tegdyszyją swą przepłaci. Pakli zaprawdę przyjaciele
jego zgubienia żałowali, tegdyszyję jego odkupić mogą.
- 21 **Gdy włodyka zabije włodykę**
Item gdy włodyka włodykę zabije, dwadzieścia kop groszy za głowę
zabitego zapłacić ma a pokorę podług obyczaju starego uczynić ma.
- 24 A gdy taki mężobojca przepłacić nie może, tegdyszyją
ma przepłacić. Pakliby przyjaciele żałowaliby zgubienia jego
[żałowaliby], mogą, acz chcą, ji odkupić a on też, jemuż żałość
- 27 uczyniona jest, acz tego istego mężobojcę darmo puścić chciałby
<szyje> albo ręki <nie> zbawionego, to dostojnie i dobrowolnie uczynić będzie miał.
- Gdy mężobojca waruje się mocy gospodarskie**
- 30 Item pakliby który krzywy z przereczonych ku mocy przyjąć by
wzgardził, tako żeby prawu stać nie chciał ani do roka i do sześci
niedziel bolącemu dosyć uczynić by nie chciał, tegdy csokoli
- 33 by jimienia albo posiedzenia, zboża w ziemi miałby, to
wszystko onemu, komu żałość <uczyniona> jest, dano ma być a to wszystko
on bolący ma dzirzeć w pokoju bez wszego ugabania.
- 36 Pakliby onemu bolącemu przygodziło się, że pomstę
wziął w onem, któryż winien jest i zbiegiem, tegdy wszystko
ono jimienie, ktoreż przedtym dzirzał, winien wrocić bliższym
- 39 onego zabitego, w ktorem pomsta uczyniona jest. Pakliby
zaprawdę on zbieg tam w jego zbieżeniu zginąłby i umarłby,
a to procza pomsty onego bolącego, tegdy ten isty bolący

42   tako długo jimienie tego to mężobojce będzie dzirzał

94

i posiedzie, aliz bliższy tego to mężobojce bolącemu
przerzeczonemu szyję przepłacą. Pakliby to iste zboże większe
3   by było, tako żeby więcej płaciło niżli przerzeczone pieniądze,
cso by miały być dany et płacony, tegdy bliższy je będą
dzirzeń. **Kto o dziedzinę czynić ma, we trzy lata ma żałować**
6   Item ktokoli by miał umysł żałować o dziedzinę, ten ma
począć rzecz swoją we trzy lata, a ktokoli zaprawdę
z przerzeczonych rzeczy swej zamieszka począć we trzy lata,
9   jako jest wyszej pisano, ten isty iściec już, gdy trzy lata
miną, odpadnie ot swego prawa a owszejki wieczne milczenie
ma jemu być włożono.
12   **Przedanie dziedziny ma być okupiono przez blisze we trzy lata**
Item gdy niekterzy ziemienie o swoje zboże albo dziedziny targ
wieczny przed oblicznością książećcia uczynią a twardości
15   na to tego to książećcia na świadomie jich kupienia wezmą,
pakli we trzech leciech ot czasu przedania i kupienia
bliższy przyjaciele tego to sprzedającego tego to kupca
18   o to iste jimienie sądem nie przyciągną albo tego to jimienia
nie okupią, tegdy gdy trzy lata miną przerzeczona,
otpadną wiecznie zboża przepisan<e>go. **Wina za wardężnia**
21   Item znamionuj, pod latem bożym tysiąc trzysta dziewięćdziesiąt
pirwego czestnicy i ślachta wszytkiej ziemie
mazoweskiej przed oblicznością oświeconego książećcia
24   pana Jana, książećcia mazoweskiego, na rocech wielikich
w Zakroczymiu, w niedzielę, w którą w kościele bożem śpiewają
Misericordia etc., taka ustawienia ustawili takim obyczajem:
27   Ktorykole wardężen wstanie ot pana swego nie w czas,
pięcnaćcie groszy ma dać panu swemu i zapłacić,
a dom i ogrody ma, jako słuza, oprawić. **Karczmarz**

- 30 Item karczmarz, który na robocie siedzi, ma także <...> panu
swemu uczynić, ale karczmarz na czynszu siedzący, ten
jidąc czynsz panu dłużny zapłacić ma a dom i ogrody
33 oprawić ma. **Rataj**
Item rataj gdy wstaje ot pana swego nie w czas, ten trzy
grzywny panu swemu dać ma.
- 36 **Spasienie łąki albo żyta gwałtem**
Item acz się przygodzi, gdy niekory człowiek pozwaw drugiego
do sądu będzie nań żałował, jako żyto jego albo
39 łąki gwałtem wypasł, ta żałoba ma być sądzona ku winie,
po polsku rzeczony pięćdziesiąt. Pakli w tej żałobie
gwałt nie byłby wymienion, ta żałoba ma być sądzona ku
42 winie sześć grzywien. A gdy iściec na krzywem zyszcze albo
wicięstwo otrzyma w pozyskaniu szkody swej, iściec albo

95

- powod nie ma być przypędzon ku przysiędze na szkodę zyskaną,
ale iściec albo powod z strony swej jednego a krzywy z drugiej
3 strony wtorego składzce mają obrać a podług słożenia
szkody s obu stronu mają mieć dosyć.

O kradzieżu brzemienia trawy

- 6 Item kielkokroć sąsiad na sąsiada albo na kogo jinszego
żałobę by uczynił, że przyjdąc w łąkę jego złodziejski jedno
brzemie trawy wyniosł, przeciwna strona, acz przy, włostną
9 przysięgą zaprzeczenie poćwirdzić ma. Pakli wyzna albo w
przysiędze niekorym obyczajem potknie się, tegdy w winie sześć
grzywien powodowi a księstwu z czestniki, na ktore słusze,
12 we wtorej winie sześć grzywien będzie *potępion. **O temże**
Item gdy wtore na tegoż by żałował, także włostną przysięgą
telko sam odbędzie. Pakliby nie przysięgł albo niekako w
15 przysiędze się potknął, w takich winach, jako wyszszej, ma być
potępion. Trzeci raz zaprawdę, aczby na tegoż żałoba się

działa o taką rzecz, a gdy zaprzy, na przysięgę *samowtor ma
18 być skazan a ten isty *samowtor przysięże. A gdy przysięc
se świadki nie chciałby albo nie mógł, albo w przysiędze potknąłby
się, ma być potępion w winie pięćdziesiąt a powodowi
21 w pięćnadzieście. **Obyczaj wzdawania barci**
Item znamionuj, *pod* latem bożym tysiąc czterzysta pirwego
na jutrze świętego Wociecha męczennika i biskupa chwalebneho,
24 w Warszawie, my Jan, z bożej miłości książę mazoweskie etc.,
pospołu z pasanymi pany i ślachatnymi: Piotrem, wojewodą
mazoweskim, Dobiesławem czyrskim, Junoszą zakroczymskim
27 sędziami, Wociechem warszowskim, Bolestą wyszegrodzkim
grododziszami, Dadfrydem warszewskim, Nadborem ciechonowskim
chorążami, Marcinem warszewskim, Pawłem zakroczymskim
30 podkomorzami, Wszeborem czyrskim, Maciejem warszewskim,
Antonim zakroczymskim, Jakubem ciechonowskim podsędki i s jinszymi
sławnymi mężmi naszymi wiernymi, którzyż na rocech
33 wielikich na stolcu przy nas siedzieli, dostateczną jich radę
i użrałe rozmyślenie miawszy, chcąc śmiałości złościwe
gabania, niepokoje i błędy o rzeczach niżej wypisanych
36 miane oddalić, ustawiamy, że gdykole i kielkokroć niekatory
bartnik w naszych ziemi[ach] powieciech nie chciałby,
nie mógł albo niekatorym obyczajem wymawiał się barci, którą
39 przedtym sprawiał, dzirzał i miał, sprawiać i dzirzeć w ktorejcole
dziedzinie u swego pana, tegdy onemu panu albo
jego staroście przy płaceniu miodu albo przy kiści rzeczoną
42 barć ma i winien będzie oblicznie wzdać albo
spuścić.

96

Wzdawający barć ma postawić rękojemstwo

Item gdy to iste wzdanie stanie się, ten, jen wzdawa albo spuszcza,
3 ma położyć rękojemstwo o to, że nigdy groz ktorych

ma czynić na potem ani gabać człowieka, ktoremu wzdanie
to iste zostanie się i ktorego ten isty pan ku sprawieniu swoich
6 barci, tako spuszczonych i proznych, ustawi a aby też temu
istemu człowiekowi, již w ty iste barci wstapa, ktoregoż
ten isty pan ku sprawianiu jich najdzie, oblicznie postawiw
9 się przed oblicznością tego to pana albo jego namiestnika,
<...> rzeczony barci w personę tego to człowieka wzdać *ma.
Item ktorykole i kielkokroć wzdawający barć miód zapłaciłby
12 panu swemu, na kogo służe, tegdy w dzień świętego Wociecha
na każdą rączkę ma wywieść i jawnie ukazać dwoje
pczoły dobrze godzące w swoim roju całe.

15 **Gdy bartnik uciecze barci nie wzdaw etc.**

Item gdy ten isty bartnik w przerzeczonych rzeczach dostatecznego
rękojemstwa nie uczyni ani wzdania tego istego, ani
18 miodu, który z prawa płacić miałby, zapłaciw zbieży, albo przerzeczonych
rzeczy czynić się wiarowałby, tegdy pan, ktoremu to
iste spełniono by nie było, gdziekoli albo w ktoremkoli mieście albo
21 we wsi tego to zbiega najdzie, przyłączyw sobie starostę
miodowego, acz ji ma, pakli nie ma, tegdy woźnego naszego,
ktorego z prawa służe, podług obyczaja dawnego tego to zbiega
24 albo wiarującego będzie ciądzał w tem to miedzie nie zapłaconem,
a tego istego zbieżce pan miasta albo wsi, w ktorem
albo w ktorej nalezion będzie, ani sam przez się, ani przez
27 jinszego ktoregokoli człowieka szalenie odejmać albo bronić
będzie śmiał. Pakli pan wsi albo miasta śmiałością
szalenie tego naszego ustawienia nie dbając tego
30 to zbieżcę odejmać śmiałby przez się albo przez drugiego,
jako jest wyszszej, tegdy przeciw onemu, jemuż taki
gwałt uczynion będzie, ten isty gwałtownik ma być pozwan
33 do naszego albo naszych pośladkow sądu a gdy wten-
czas z tego to gwałtu, o który przeciw jemu żalowano, sądownie
się sprawiedliw [się] nie uczyni, w winę piędziesiąt
36 nam i naszym pośladkom, i panom czestnikom, ktorem

słusze, przepadnie a przeciwnikowi jego w winie
pięćnadzieście będzie potępion, a wždy nadto tego
39 zbieżce więcej bronić nie będzie śmiał. Pakliby zatwardzonym
umysłem ten isty gwałtownik tego to człowieka
zbieżącego wtorekroć przez się albo per jinszego odejmać
42 śmiałby, tegdy także mają ji pozwać. Pakli

97

przed sądem ustawiw się o to iste przestąpienie, o jeż wtenczas
będzie oskarżon, sprawiedliw się nie uczyni, tegdy rzeczone
3 winy pięćdziesiąt nam i naszym czestnikom a pięćnadzieścia
stronie przeciwnej *ji *naśladują, a tego istego
w winach rzeczonych skazujem, że ma być potępion. A pakliby
6 tymi winami kaźnion nie skaraw się ten isty gwałt w odejmaniu
uczyniłby, tegdy pozwany koniecznie, jako wyszszej rzeczono
jest, acz się sprawiedliw nie uczyni, w winy przerzeczone
9 upadnie a przez sąd ma być potępion, a telkokroć rzeczonymi
winami karan ma być, kielkokroć rzeczony gwałt w odejmaniu
uczyni, acz się sprawiedliw nie uczyni.

12 **Gdy kmiecie albo mieszczanie bronią bartnika**

Item acz kmiecie niektorej wsi albo przebywacze miasta częstokroć
mieniony gwałt w odejmaniu tego to człowieka, któryż
15 biega, uczyniliby procz wolej i kazania jich pana, przerzeczonymi
winami podług obyczają wyszszej rzeczonego wszytcy i
kaliżdy osobie, acz się sprawiedliwi z tego to gwałtu, koliżdy
18 s nich osobnie, nie uczynią, mają być karani.

Pożyczony dług zyskan może być na onem, cso trzyma jimienie w zastawie dłużnikowo

21 Item w zły obyczaj ot niektórych naszych poddańców wwiedziono
jest, że oni jich pożyczcam albo tym, cso jim pożyczają, dług i
pożyczone pieniądze zadzirżawając, zastawiwszy swoje
24 jimienie dziedzic[stwa]<zne> w naszym księstwie albo państwie

będące, na potęgę zbawienia i czci jich tego istego długu
płacić nie dbają. Ku wyrzuceniu wždy tego złego obyczają
27 ustawiamy, że gdy który nasz poddaniec, ktoregokoli by stadła
albo urodzenia, rodzaju i powyszczenia był, niektery pieniężny
albo rzeczy ruszających dług niektoremu albo niekterym ludziem
30 z przyczyny pożyczania albo ktorymkoli obyczajem jinako
dłużen by był, albo w niekterych winach byłby skazan, ktorých to
długow albo win nie zapłaciw a jimienie swe dziedziczne zastawiw,
33 jako jest wyszszej rzeczono, tych istych długow płacić
by nie dbał, tegdy ten isty pożyczca albo słowie *ten*, jemuż winowato,
albo niektery, komu by przerzeczony dłużnik niecso był
36 dłużen, na przerzeczonym jimieniu dziedzicznym zastawionem,
to jest na onem, który to iste jimienie w zastawie dzirży, pościgać
i zyskować rzeczzonego długu albo pieniędzy mieć
39 będzie pełną i owszejką moc, a on przerzeczone jimienie,
jako rzeczono jest, trzymający rzeczonym pożyczcam jako
pirwy dłużnik przepłacić i dosyć uczynić będzie winien,
42 ktoreż to pieniądze tako przepłacone na rzeczone jimienie
tako zastawione policzy a na to listy nasze ma wziąć.

98

Pakli ten isty zastawnik rzeczonym pożyczcam dosyć uczynić przez
zapłacenie wzgardziłby, nie dbał albo nie mógł, tegdy ten isty pożyczca
3 temu istemu dzirżawcy tego jimienia dziedzicznego, jemu
zastawionego, zapłaciw z pełna piędz albo który jiny dług,
w liście zastawnem wypisany, pirwego dłużnika oddaliwszy
6 będzie się moc wwiązać mocą niniejszego ustawienia
w rzeczone jimienie dziedziczne tako, jako przerzeczono jest,
zastawione. Ktoreż to zaprawdę jimienie dziedziczne dla
9 zastawienia on pożyczca też będzie dzirżał pokojnie tako
długo, aliż jemu przez onego, komu zależy, rzeczone wszytki pieniądze
albo rzeczy jine, na to iste jimienie pożyczzone, w

12 naszych liściech wypisane, byłyby z pełna zapłacony. Pakliby
zaprawdę dzirżacemu to iste jimienie dziedziczne, jemu tako zastawione
przez dziedzica, na ktoremże taki pożyczca robotował albo
15 słowie chciał swego długu pozyskać, przedniemu albo słowie pirwemu
pożyczcy podług rzędu naszych listow pieniędzy albo rzeczy
wrocić nie mogli, nie chciał albo ktorymkole obyczajem
18 wzgardził, tegdy tego istego w tej to zastawie więcej o ten isty
dług swoj gabać nie będzie moc. Prawda gdy jinsze jimienie
dłużnika swego poczuł, jeż by nikomu z prawa nie było winno,
21 na tem jimieniu długu swego pozyskać będzie moc.

O winach, cso płacony mają być sądowi

My Jan, z bożej miłości książę mazoweskie etc., przy wiernych naszych
24 paniech <z> Piotrem Pilikiem wojewodą, Sławcem grododzirzą,
Dobiesławem sędzią czyrskimi, Junoszą sędzią,
Nadborem chorążym, Mikołajem podkomorzym ciech<o>nowskim, Wociechem
27 grododzirzą, Marcinem podkomorzym warszewskimi,
Mroczkiem z Cieciszewa podczeszym, Wszeborem podsędkiem
czyrskimi, Jaszkiem Fortuną, Zdziszkiem wyszegrodzskimi, Maciejem
30 warszewskim, Jakubem Poczta ciechonowskim podsędki,
pod latem bożym tysiąc czterzysta *szostego, na wielikich
<rocech> albo sądziech, w święto świętego Wociecha w Warszawie
33 czynionych, bacząc, że przez częste naszych ubogich poddanych
ciążdanie częstokroć ubodzy naszymi poddani szkody wielikie
i uciśnienie rozmajite cirzpieli dlatego, że skazanym w
36 winach krotki rok ku płaceniu tych win namienion bywał,
tegodla winy rzeczzone pięćdziesiąt i chaśby, ktoreż naszemu
skarbu albo dworu naszemu i jinszym czestnikom albo
39 jich żupcam obyklı płacony być, ustawiamy, że ci iści naszymi
poddani w rzeczzone winy pięćdziesiąt i chaśbę upadli
a skazani, ode dnia skazania w sześci niedzielach pospołu
42 sieie naśladowujących ani przez ktorego naszego urzędnika

z strony naszej, ani przez ktorego czestnikow naszych albo żupc
jich gabani być mają, ktoreż zaprawdę winy rzeczoni skazani
3 w tych istych sześci niedzielach z nienagła płacić dłużni
będą przez gabania ciężej, ktoregoż to gabania ciężdzania
nie uwarują się po minieniu sześci niedziel, acz
6 za ty winy onym, ktorym słuszają, dosyć uczynić opuszczają.
Ale wyjmają się ot tego ustawienia małe winy, to jest
sześć grzywien, niestane a pięćnadzieścia, ktoreż obyczajem
9 dawno dzirżanym ot skazanych w nich mają być wyciągany.

Przysięgającemu pisarz ma kazać pojąć

Item złem obyczajem było trzymano, że gdy niektory albo niektora
12 przysięgał albo przysięgała tako przez się jako przez
Świadki, jakoli z pełna formę, id est *wzraz*, albo słowie formę
przysięgi jemu albo jej przez pisarza albo przez woźnego
15 powiedziany albo powiedzianą dostatecznie wymowił
albo wymowiła, tako wždy przez wszytki, již przy tej
przysiędze siedzieli albo przystali, milczano bywało, gdzież
18 tam ci iści przysięgający albo przysięgająca
jakoby <...> położony albo położona, nie wiedząc,
acz swoję przysięgę spełnił albo spełniła, krzyża dotknąć
21 nie śmiał albo nie śmiała. Tegodla aby jeden drugiego
bezszkodnego czuł zachować, ustawiamy i wyrzekamy,
że gdy kto albo ktora bądź przez włostną przysięgę
24 albo przez świadki przysięże a gdyż formę przysięgi
jemu albo jej wydanej obyczajem dostatecznym wyrzeczce,
tegdny natemiaszt *rządźca* albo pisarz, albo woźny, albo
27 ktorykole urzędnik, albo służebnik nasz tej przysięgi
przyglądający przysięgającego albo przysięgającą
nauczyć ma, aby swoję przysięgę przewiodł w uczynek,
30 rzekąc tako: Pojdzi dalej. Pakliby w formie albo obyczaju
przysięgi zbłądził, ma być milczano, aliż ten isty przysięgający
albo przysięgająca koniec uczyni podług obyczaja

33 przy takich przysięgach z stara zachowanego.
O summę większą niżli dwadzieścia kop ma być roczono trzykroć
Item że w *rzeczach sądowych otprawianiu rychłość ma być
36 wściągana, tegodla ustawiamy, że gdy niektory albo
niektora z poddańcow naszych dla długu większego
niżli dwadzieścia kop do sądu naszego byłby pozwan
39 a gdyby *zaprzął tego istego długu, przysięga jemu sądownie
byłaby skazana, tegdy przez tę istą przysięgę
oczyściający się z tego długu trzykroć, aczby była potrzebizna,
42 samoszost, jako o jimienie dziedziczne, przysięże

100

a jemu aż do trzecigo <razu> rota przez woźnego ma być
wznawiana. Pakli o summę mniejszą, słowie o dwadzieścia
3 i niżej kop przysięc by miał podług starego obyczaja, tegdy
dosyć, że jedną przez woźnego albo przez tego, ktoremu zależy,
temu istemu przysięgajacemu albo przysięgającym
6 ta ista forma przysięgi wznowiona ma być. **O rękojemstwie**
Item szkodliwym obyczajem w naszych ziemiach chowano
było, że gdy niektory o pienezny albo jinszych rzeczy dług
9 rękojmią był a gdy iściec, słowie pirwszy dłużnik, niektorą
częstkę swemu pożyczcy zapłacił procz oczwistości
tego to rękojmiej, tegdy w tem uczynku ten isty rękojmia
12 ot tego to rękojemstwa bywał wyzwolon. Tegodla ten
obyczaj oddalając ustawiamy, że jakokoli procz oczwistości
i procz wiedzenia swego rękojmiej ten isty dłużnik
15 swemu pożyczcy za niektorą częśćkę tego to długu
dosyć by uczynił, a wždy ten isty rękojmia ku zapłaceniu
ostatku tego to długu dla swego rękojemstwa jest obwiązany.
18 **O pomocy kmiecej**
Item lata bożego tysiąc czterzysta siodmego, w poniedziałek
miedzy oktawami Nawiedzenia Panny Maryjej, w Nowem

21 Mieście, my Jan, z bożej miłości starszy ksiądz mazoweski etc.,
pospołu s naszymi ślarchicy najlepszymi, ktorzyż przy nas w ty
24 naleźlismy i wyświetlamy, że gdy ktory kmieć se wsi ktoregokoli
ślarchica albo ziemianina, nie uczyniw prawa w ziemi
naszej ustawionego, trzymałego, mianego i chowałego panu
27 swemu, ot ktorego wyszedł w drugiego ziemianina wieś, bydlenie
w niej brać jest by się przemienił albo przeniosł, a ten isty
pan, do ktorego by wyszedł, tego to kmiecia niektorą summą
30 pieniędzy albo ktorakoli pomocą wzmógł, słowie założył,
ktoryż to kmieć przez pirwego pana swego albo przez kmiecia,
namiastka jego, ktoryż ji był w miasto siebie posadził,
33 także więcszą albo mniejszą pomocą był
założon, taki pan, ot ktorego wyszedł, gdyż podług obyczaja
ziemie dwiema przysiężnikoma poświadczyłby o nieuczynienie
36 prawa i o pomoc, ten isty ślarchic albo ziemienin,
do ktorego rzeczony kmieć uciekł albo dobrowolnie
szedł, ku płaceniu prawa i wszytkiej pomocy, jako przerzeczono
39 jest, danych, podług wyznania przysiężnikow pirwшему
panu przerzeczonego kmiecia ma przypędzić a dalej swoja prawa
s ostatkow, acz ktore kmieć ma, wyciągnąć ma, acz jemu
42 będzie lubo. **Gdy kmieć przyjąw włokę nie jidzie do pana,**

101

**ma pan oświadczyć dwiema ławnikoma włostnyma, acz
je ma, albo obcyma**

3 Item lata, dnia i mieśca wyszszej pisanych ustawiamy,
skazujemy i wyświetlamy, że kielkokroć i kiedykole
ninie niektory kmieć s niektorym ziemianinem
6 zmowi, że do niego włokę, poł włoki albo mniej posieć
przenieść się miałby, taki ziemianin dwiema ławnikoma
włostnyma, a acz je ma, pakli nie ma, tegdy obcymi

9 s miesiąca bliższego, które przywieść może, przyjmającego
ma poświadczyć. Któryż kmieć acz potem
namyśliw się jinaćzej i do przyjętego jimiienia nie
12 przeniosłby się, taki ziemianin, przerzeczone przyjęcie
się tako dziać tymi to przysiężniki podług rzeczy
poświadczy, które poświadczenie gdy się stanie, ten
15 isty kmieć podług wielkości jimiienia przyjętego,
to słowie acz włokę przyjął, kopę, pakli mniej, tegdy
też mniejszą summę pieniędzy temu to panu
18 albo ziemianinowi zapłaci, przyczynę albo wymowę wszelką
oddaliwszy. Pakliby tego to ziemianina poświadczenie
istne nie byłoby, tegdy kmieć od ugabania tego
21 to owszejki ma być rozdrzeszon.

Policzek ślachatny

Item lata narodenia bożego tysiąc czterzysta dziesiątego
24 w Warszawie na rocech wielikich, w poniedziałek
bliższy po niedzieli Iudica etc., przy bronnych
ślachatnych mężoch, paniech: Pietrze Piliku wojewodzie,
27 Sławcu kastellanie czyrskimi, Dobiesławie
[sławie] też czyrskiem, Boleście wyszegrodzkiem i zakroczymskiem,
Jakubie, rzezonem Poczta, ciechonowskiem
30 sędziach, Stanisławie liwskiem, Mikołaju wyszegrodzkiem,
Jakubie ciechonowskiem kastellaniech, Janie Piliku
czyrskiem, Wigandzie warszewskiem, Nadborze ciechonowskiem
33 chorążach, Czadrze proboszczu warszewskiem
i kanclerzu zakroczymskiem, Wszeborze czyrskiem,
Marcinie warszewskiem, Czciborze zakroczymskiem,
36 Mikołaju ciechonowskiem podkomorzach, Szczepanie,
rzezony Luśnia, czyrskiem, Macieju, rzezonem Gnat, warszewskiem,
Jaszku, rzezonem Fortuna, zakroczymskiem,
39 Sylanie ciechonowskiem, Stanisławie wyszegrodzkiem podsędkoch

i przy jinych wiele czestnikoch my Jan, z Boga
miłości starsze książę mazoweskie etc., ustawiamy
3 s rady przereczonych panow i z przyzwolenia i urządzamy,
ze kiedykoli i kielekolikroć ślachcic ślachcica
śmiałością szaloną policzkować śmiałby a gdyż
6 żałoba w sądzie będzie wywiedziona, bijący zbitemu
albo cirzpiącemu krzywdę ot policzka pięć kop groszy,
pospolicie w ziemi naszej bieżących, zapłacić ma,
9 a w pięciorej winie pięćdziesiąt naszemu *skarbu* i *naszych
*namiastkow i też *czestnikow, k jimże winy słuszają,
zapłacić będzie potępion. Pakliby zaprawdę
12 taki gwałtownik wielim policzkow ślachcic ślachcica,
jako przereczono, policzkował, ot każdego policzka
po pięci kop groszy, jako przereczono, zapłaci, a także
15 nam, namiastkom, i czestnikom naszym po pięciorej
winie przereczonej zapłaci, to jest podług obyczaja
starego ot każdego palca w jednej winie przereczonej
18 ma być potępion. **Policzek włodyczy**
Item gdy włodyka pospolity włodykę spoliczkowałby, po
połtrzenie kopy groszy monety pospolitej, jako przereczono,
21 ot każdego policzka tako szalenie policzkujący temu
to policzkowanemu tyle, ilekroć przestąpił albo
dopuścił się, sądownie potępiony ma zapłacić, a wždy
24 nam, namiastkom i czestnikom naszym ot kalizdego
policzka po pięciorej winie pięćdziesiąt potępiony
ma zapłacić. Ale to ma być rozumiano w obojem członku
27 przepisaniem, acz tako ślachcic jako włodyka podług
skazania sędzi[c] swej niewinn<o>ści przez świadki
godne albo dostojne nie oczyścią.
30 **Iścic ma przysiąc na summę, ktorej w prawie zyszcze**
Item ustawiamy ninie, nalazujem i wyświetlamy, iże
kilekolikroć i kiedykoli niektory człowiek na drugim

33 człowiecze, ku sądu przez pozew przyciągnionem,
niektorej summy pieniędzy albo <oszacowania> ktorychkoli rzeczy tako
wielkiego, jako wieliki<e> żałujący w swej żałobie pomienił,
36 nie wierzyłby, tegdy powod albo zyskujący słowo
ot słowa na summę pieniędzy albo rzeczy po woźnem
przysięgać ma a mieście ukrzyżowanego, na ktore
39 tako przysięgający palce ma położyć, woźny albo
służebnik, aby w przysiędze nie upadł, ukaże.

**Pożyczacz albo iściec ma wziąć za szkodę tako
42 wiele, ilko jiścizny, a nie więcej**

103

Item gdyż nienasycona jest żądza, wyciąganiu pieniędzy
końca nie wkładając, częstokroć se złego obyczają było
3 wwiedziono, że niektorzy ślachcicy i poddańcy, i jinszy
ludzie pospolici pieniędzy pewnych jinszym ludziem,
ktoregokoli rodu, stadła i dostojności byliby pożyczający,
6 [a] ty iste dłużniki, kiedy pieniędzy dłużnych na pewnem
roku nie płacili, naszymi albo jich włoszczymi listy zapisawszy,
a gdy rok płaceni przyszedł a dłużnik podług ślubu pieniędzy
9 nie zapłaciłby albo zapłacić nie dbał, ci iści pożyczacze
takie dłużniki ciężkimi winami udręczając a
ku sądu pozywając z prawa trojake albo cz[r]worakie
12 dla niezapłacenia długu tego istego pieniądze wyciągali
ot tych to dłużnikow na potęgę dusze włoszczej i na
pogorszenie jinszych, tegodła temu obyczajowi szkodliwemu
15 przeciwić się żądając my Jan, z Boga miłości
starsze książę mazoweskie etc., lata bożego narodzenia
tysiąc czterzysta wtoregonacie w Zakroczymiu na
18 rocech wielikich s rady naszych rycerzow, tedy s nami
siedzących, ustawilismy, najdujem i wyświetlamy, iże
ottychmiast taki pożyczacz tyle szkody ot takiego dłużnika

- 21 wyciągnąć ma, acz chce, kako wiele było istnych pieniędzy,
ani sędzia jemu tego dłużnika w większej
summie nad istne pieniądze potępiac będzie śmiał.
- 24 **Wywod o przyganę ślachatną**
Item lata i dnia, i mieśca, jako wzgorę, ustawiamy,
że kilekolikroć a kiedykoli niektory ślachcic w jego
27 ślachcie przez kogokole bądź byłby sesromocon albo mu przyganiono,
a ten sesromocony, nie chcąc swej dobrej ćci
pogańbienia cirzpieć, świadki czci dostojnymi, to jest
30 s włoszczego szczytu dwiema a se dwu klejnotu obcu też
z każdego dwiema świadkoma lepszym a znamienitszym
i starszym, swą ślachtę dostatecznie wyświe<t>lając
33 doświadczy, tegdy ten, ktory przyganił, przyganionemu
w pięci kopach groszy pieniędzy rychły<ch> i gotowych
a nam w winie pięćdziesiąt ma być potępion.
- 36 **Wielkość winy za rany ślachatne i włodycze**
Item ustawiamy i tym pismem wyświetlamy, że kiedykoli
i kielekolikroć niektory człowiek szalonością zawiedziony
39 drugiego człowieka, słowie ślachcica, na obliczu
abo na ręku, albo na jinych mieścoch ranami znamienitymi
uraniłby, tegdy za każdą ranę trzy
42 grzywny monety pospolitej [tejże w każdą] rannemu
ma zapłacić, a za koliżdą zaprawdę ranę zakrytą
połtory grzywny monety pospolitej tejże, w każdą grzywnę

104

- trzydzieści groszy licząc, dać i zapłacić ma. Pakliby
3 zaprawdę włodyka pospolity był, połowicę przeciwko
ślachcicewi za także równe rany wielkie
i małe, znamienite i zakryte, weźmie i podźwignie
ot tego to jemu krzywdę czyniącego.
- 6 **Pani pusta trzecią część posagu, acz chce, ot przyjaciol**

oddalić może

Item lata narodzenia bożego tysiąc czterzysta
9 czwartego naćcie [lata] my Jan, z Boga miłości starsze
książę mazoweskie etc., w Warszawie, w poniedziałek
bliższy po święcie błogosławionych Piotra
12 i Pawła apostołów, roki wielkie mając, z przyzwolenia,
rady i wolej jenostajnej wszech i kolizdych naszych
stołeczNIKOW albo prełatów świeckich, tedy s nami
15 na tych wielikich rocech siedzących, nalazwszy ustawilismy,
iże kiedykoli i kielekroć niektora ślachcianka
abo sławętna i poczestna niewiasta, ktoregokoli
18 stadła, rodu i powyszszienia byłaby a posag swój albo wiano
we wsi albo dziedzinie, albo części dziedziny jej <męża>
namienione miałaby, a ta ista byłaby jałowa albo niepłodna
21 a płodu z siebie od męża swego prawego nie
miałaby, tegdy gdy mąż jej umrze, słuszeć będzie
wdowie rzeczonej dla swej dusze i swych przyrodzonych
24 trzecią część takiego wiana albo posagu
bez wszego gabania nadzielić albo dać, dwie
części takiego wiana albo posagu onemu albo onym,
27 jimże z prawa słusza, zachowawszy.

Dziewka gdy ma część między bracią a gdy nie ma

Item lata, dnia i mieśca jako wzgorę, ustawilismy,
30 iże kiedykoli niektory ślachcic nasz ziemienin dziewczkę
swoję wyda za mąż, po jejże *małżeństwie skonaniu
acz ktore jimienie oóczyste ostałoby, tegdy to iste
33 jimienie po śmirci oóca albo braciej jej, ktoreż by
ostało, k niej nie będzie słuszeć, to osobnie wyjmując,
aczby ta ista ka nijednego brata żywego nie miała,
36 ku ktoremuż by to iste jimienie prawem dziedzicznym
przysłuszać miało, tegdy to iste jimienie k tej
dziewce będzie przysłuszeć a przez nią ma być w
39 pokoju posiedzono. To teże przydawszy, aczby tę

dziewkę albo niewiastę bracia jej wydali a niektóre
by jimienie dziedziczne jich ostało, tedy ta niewiasta

105

pospołu s jej bracią uczestniczka będzie tego jimienia,
tako iże to iste jimienie, ktoreż by ostało, na
3 nie służyć będzie jako na ktorego brata. Ale gdyby
ta niewiasta przed nami albo naszymi namiastki,
jiż za czasu będą, takie jimienie dziedziczne wzdalaby
6 a prawa się swego, ktore k temu jimieniu na nią
służyła, wyrzekła się, a swe prawo przereczone w swą
bracią by przelożyła, tegdy dalej na potem ku takiemu
9 jimieniu ta ista niewiasta nijednego prawa otrzyma.

Dział wdowy po śmierci męża

Item lata i dnia przereczonych ustawilismy, że kiedykoli
12 i kielekolikroć niektora wdowa po śmierci swego
męża prawego żywa ostanie a wiano jej namienione
przez tego to męża, gdy był żyw, i zapisane na jimieniu
15 dziedzicznym miałyby, ani jenedgo płodu z tego
to męża nie porodziłyby, tegdy na wi<e>nie na swem
tako, jako jest przereczono, przez męża jej namienionem
18 ma mieć dosyć, a ostatek jimienia dziedzicznego
na przyrodzone tego to męża umarłego, na ktore
z prawa służyć, ma spaść. Pakliby ta to wdowa nijednego
21 wiana przez męża jej, gdy był żyw, na niektorem
jimieniu namienionego nie miałyby, tegdy w domu,
w ktorem ten to mąż jej bydlić był obykł, i w jimieniu
24 tego to domu, ktore po śmierci rzeczzonego męża ostanie,
mieszkała będzie aliż do jej żywota, a jinsze jimienie
dziedziczne, aczby cso jego było wyszszej, na przyrodzone męża
27 tego to umarłego, na ktore z prawa służyć, spadnie. Pakliby
ktore jimienie w pieniądzech gotowych albo w złocie,

30   śrzebrze, albo w kamieniu, albo w pierłach po śmirci męża
              jej ostałoby, tegdy wszystko to jimienie w pieniądzech, w
              złocie, śrzebrze albo w pierłach przerzeczonych ta to wdowa
              z przyrodzonymi tego męża swego, na ktore z prawa słuszeć
33   będzie, na poły ma rozdzielić. Ale bydło rogate i
              nierogate domu przerzeczonego, ktoregokoli by było rodzaju,
              i też żyto zarna i rodzaju kolizdygo, ozimie
36   i jarne, ku tej to wdowie owszejki ma słuszeć, z ktorychże
              to przerzeczoni przyrodzeni nie mają być uczestnicy
              ani k nim będą słuszeć.

39   **[O] ustawienia na drugich rocech**

              My Jan, z Boga miłości *s<t>arszy książę mazowskie etc.,
              popołu s uczciwym w Bodze oćcem księdzem Jakubem,

106

              biskupem płockim i s niżej wypisanymi bronnymi ślachatnymi
              i poczestliwymi mężmi: Piotrem Pilikiem wojewodą
3   naszym, Sławcem kastellanem czyrskim, Pawłem
              warszewskim, Mikołajem wyszegrodzskim, Łaskarzem zakroczymskim,
              Jakubem ciechonowskim, Stanisławem liwskim kastellany,
6   Stanisławem płockim, Pawłem dwora naszego kanclerzem
              i Janem Rozan[n]y Tyczą kanoniki płockimi, Maciejem
              czyrskim, Sylamem wyszegrodzskim, Jakubem ciechonowskim,
9   Niełaskar<z>em rozańskim, Janem łomżeńskim sędziami, Wigantem
              z Powsina czyrskim, Andrzejem z Gałk wyszegrodzskim,
              Nadborem s Opinigory ciechonowskim i Sasinem z Bogatego
12   zakroczymskim chorążami, Henrykiem Cedlic warszewskim,
              Mikołajem wyszegrodzskim, Czci borem zakroczymskim podkomorzami,
              Szczepanem czyrskim, Wawrzyńcem warszewskim,
15   Stanisławem wyszegrodzskim, Marcinem zakroczymskim, Ziemakiem
              ciechonowskim podsędki, Witem stolnikiem czyrskim,
              Adamem skarbnikiem, Maciejem podstolim warszewskimi i

18 s jinszymi wielim naszymi wiernymi, *pod* latem
narodzenia bożego tysiącem czterzysta dwadzieścia
pirwego, w Warszawie na wielikich rocech przez
21 nas czynionych, obaczywszy rozność albo niezgodę praw
i członkow ni[e]żej pisanych, któryż przez nasze sędzie
roznych czasow rozno sądzony są, żądając, aby ci to
24 sędzie w jich wyrzekaniu skazawania a we sprawiedliwości
byli jednego hymnu i zgodni ku chwale Wszechmogącego
i jego chwalebnej porodzielki, i wszego zboru
27 niebieskiego, ustawiamy członki niżej popisane *pod*
tą formą, jako są niżej, již przez nasze sędzie
w jich skazowaniu mocnie mają być zachowany.

30 **Członek o wiano.** Naprzod ustawiamy, że kielokroć i kiedykole
ślachatna i uczciwa pani wiano swoje na niektorem
jimieniu, wsi albo na wsiach, części alibo na częściach
33 miałaby przez męża jej namienione i naszymi listy ućwirdzone,
tegdą po śmirci męża jej wiesielić się ma
tym to wianem i na niem ma mieć dosyć. Pakliby wiana
36 nie miała a mąż jej więcej wsi albo dziedzin części
miałby, tegdą po śmirci męża jej we wsi i w domu, w
ktorym mąż jej z tego świata zczedł, do żywota jej albo
39 jako długo ku wtorej swadźbie nie pojdzie, w pokoju będzie
mieszkać a drugie zaprawdę wsi albo części dziedzin
ktorychkole na bliższe umarłego, na ktore z prawa

107

zależy, będą słuszeć. Pakliby jedna wieś telko była albo
część jakakoli a dziatki by ta to niewiasta miała,
3 tegdą ta to wieś albo część na rowne części między
matką i dziatkami ma być rozdzielona, a wždy dom
przez matkę ma być dzirżan. Pakliby dziatek z siebie
6 nie miała, tegdą wszytkę wieś albo część, albo części,

w których ją mąż ostawił, ta to pani ma mieć. Prawda
też, aczby ta to niewiasta dziatki z siebie by miała
9 porodzone a ty by dziatki jeszcze do pewnych, jako służe,
lat albo wieku nie przyszły, przez tę to matkę aliz do
lat rozumu mają być trzymany i sprawiany, ale gdy ta
12 to matka ty to dziatki swe użytecznie i opatrze sprawia[ć].
Pakli w tej to opiece albo sprawie dziatki swoich
przez przyrodzone albo przyjaciele szkodna i nieużyteczna
15 należona by była a prawem zwyciężona, ta to opieka
jako od nieużytecznej od niej ma być oddalona a to jimienie
w ręce przyjaciółom telko tym, iż tym to
18 dziatkom lepiej by uczynili, w opiekę ma być polecono.

O okupieniu jimienia ot siostr

Item kielkokroć i gdykole ktora jimienia dziedziczna przez
21 ktorekoli ziemiany ot siostr podług obyczaja ziemie naszej
okupiony mają być, tegdy ta to jimienia, ktorejcoli
wielgości albo godności byłaby, przez przyjaciół obu stronu
24 mają być słożona a gotowymi pieniędzmi monety
w ziemi pospolicie bieżącej okupiona i zapłacona
ninie, przestawując albo oddalając skład koni, świerzepic,
27 bydła albo jinszych rzeczy.

Na kogo żalują o dług niezapisany, ma się oczyścić przysięgą podług obyczaju ziemie

Item ustawiamy, że kolikroć ninie niektery naszych ziemian
30 o ktorekoli długi na drugiego ziemianina listow
<...> nie mając, swoją żalobę przed nami i
33 naszymi sędziami położy, tegdy on, na kogo żalują,
ale nie powod, swoją niewinność oczyścić ma podług rzędu
i obyczaja, i chowania ziemie naszej.

36 Gdy kmić uciecze ot jimienia

Item gdy niektery kmić ot swego pana, jimienie swoje
ostawiw i opuściw, do jinszego mieśca uciecze, taki
39 ot dnia, ot ktorego zbiegł, we dwu niedzielu do pana, ot

ktorego uciekł, ma się wrocić *a jimienie swoje [i] za
wszytko prawo ziemskie *zapłacenie w sześci niedziel ot dnia ucieczenia

108

- 3 rękojemstwo dostateczne obyczajem obykłym
położyć ma, tako że acz w tu to dwu niedzielu
nie obręczy, tegdy wszytko swoje jimienie, u tego to
pana ostawione, nieodzownie straci i upuści, a wždy
przez przekazy stracenia tego to jimienia pan,
6 jako rzeczono jest, ot ktorego uciekł, obyczajem obykłym
tego to kmiecia o zyskanie prawa swego ziemskiego,
gdzie będzie moc, będzie szukał.
- 9 **Gdy ogrodnik, kowal, karczmarz albo jinszy rzemieślnik
ot pana chce wyjć**
- 12 Item gdykoli i kielkokroć niektorej wsi przebywacz,
ogrodnik, karczmarz, kowal albo ktorykole jinszy
rzemieślnik bydlenie przemieniając, ot pana swego
odyjć by chciał, taki we dwu niedzielu wszelkich lat
15 przed świętem świętego Marcina spowiednika
i biskupa wielebnego przemienienie bydlenia swego
onemu panu, ot ktorego odyjć by chciał, wskazać
18 będzie winien. Pakli tego uczynić zamięszka a ot
tego to pana wyjdzie, tegdy wszytki prawa na rok
przyszły dać i płacić będzie winien. Też aczby
21 kto z przerwczonych nie w czas se wsi niektorego pana
mieszkanie swoje przemieniając wyszedłby, wszytek
czynsz, na ktorem siedział, i nadwyszsze pięćnaćcie
24 groszy panu swemu, ot kogo jidzie, dać i zapłacić
będzie winien. Pakli na robocie rocznej
dziennej siedział, za kolizdy dzień po jednemu groszu
27 zapłacić będzie obwiązany. Też aczby w czas
wstał, telko ku płaceniu czynszu rocznego, na jemże

ustawion był, i pospołu domow i płotow obyczajem
30 obykłym ku oprawianiu obwiązany będzie, jako
obyczaj ziemie tego chce i wyciąga.

Bitą winą kmieca

33 Item ustawiamy, że gdy niektoż pana duchownego
albo świeckiego przebywacz wsi jego drugiego
pana kmiecia zbiłby, taki pan, czyj kmieć jest
36 zbit, ma wskazać panu, ktoż wsi przebywacz
zbił, po ktoż to wskazaniu panowie, czyj
kmieć zbit, poł kopy, a drugi, czyj kmieć zbit, drugie
39 poł kopy wyciągną i wezmą, a taki kmieć zbity,
acz chce, o krzywdę będzie żałował. Pakli taki

109

gwałt jawny by nie był a ten, co zbił, obwiniony zaprzalby,
że on tego nie uczynił, swoją niewinność prawem, którym
3 się wiesieli, słowie w ktoż siedzi, oczyści samotrzeć
przysięgając. Pakli tacy bijący jednego pana byliby,
tegdą ten to pan wszytkę kopę w swój skarb podźwignie
6 i weźmie. Pakliby dwa kmiecia, kolizdy s jinszej
wsi jinszego a jinszego pana, społu raniliby się albo
zbili, *obiema swyma panoma po jednej kopie zapłaci,
9 też to przyłączywszy, aby uciekający do drugiego
pana przyczyny wymowy siebie nie mieli o niepłaceniu
tej to winy, mieniać, że taki pan niesprawiedliwie
12 by taką kopę ot niego wyciągnął i wziął, chcąc
odbyć płacieżu prawa, podług obyczaju ziemie naszej
taki pan dowiedzie a usprawiedliwi się dwiema przysiężnikoma
15 albo ławnikoma, eże to sprawiedliwie
podług przerwczzonego ustawienia taką summę pieniędzy,
o jejże wyszszej rzeczono jest, wyciągnął i wziął.
18 **Płacież głowy kmiecej**

Item ustawilismy, srządzili i ninie rządzymy, że kielkokroć
i gdykoli przebywacze naszych biskupich, ślachatnych,
21 tako duchownych jako świeckich, ktorzychkoli wsi jeden
przebywacz albo kmieć przebywacza jinszego zabije,
ten to mężobojca ośm' kop groszow monety pospolitej
24 za zabitego da i zapłaci, słowie dzieciem czteryzy,
panu, czyj on był zabity, trzy, a panu swemu jedną kopę. Pakliby
zaprawdę ślachcic albo ziemianin pospolity byłby a
27 kmiecicia by zabił, także ośm' kop procz winy książęcej
i czestnikow zapłaci: czteryzy dzieciem, trzy panu a kastellanowi
albo grododzirzy, w czyjem powiecie ten to kmieć
30 będzie zabit, jedną zapłacić będzie winien.

Dawność głowy ślachatnej

Item chcemy mieć, ustawiamy i rządzymy, że gdy<by>, jeż
33 się nie stań, niektory ziemianin swą szalonością zawiedzion,
drugiego ziemianina, ktoregokoli by stadła, rodu
i dostojności był, zabił, tegdy dziatki i przyrodzeni o to mężobojstwo
36 albo głowę zabitego do czasu dwudziestu lat
ot dnia mężobojstwa ustawicznie bieżących przed nami,
naszymi pośladki albo sędziami przeciw mężobojcy
39 będą żałować i swoją żałobę położyć *mieć* pełną

110

i owszejką moc. Pakli zaprawdę żałować i swoją żałobę
położyć przeciw krzywemu w przerwczonych dwudziestu
3 lat omieszkaliby, tegdy gdy ta to dwadzieścia lat
miną, krzywy ot płacieżu i ot pomsty krwie, jaż
rzczona jest po polsku wroźba, rozdrzeszon ma być.

6 Dług niezapisany dawnością dziesięci lat będzie prozen

Item gdy niektory ziemianin, ktoregokoli stadła, powyszszenia i dostojności
9 byłby, o swoj dług listow albo zapisow nie mając,

na drugiego ziemienina żałować i sądownie rozprawić chciałby,
tegdę w dziesięci lat ot dnia pożyczenia długu przeciw
12 krzywemu albo przeciw sąprzewi swemu żałować ma mieć
moc. A gdy przestaną albo przemina przereczona dziesięć
lat, jemu milczenie o przereczony dług ma być włożono.
15 Ale jinako ma być opatrzone, gdy taki listy albo zapisow
twardości miałby ktorekoli pełne twardości albo dostojne wiary,
tegdę o przereczonej dawności nie ma być śmiałość albo
18 nadzieja, albo domnimanie, gdy rzeczona dawność nijedna
jest mocą niniejszego ustawienia i prozna.

Dzień kmiecie będą robić w tydzień

21 Item ustawiamy z przyzwolenia księdza biskupa przereczonego
i jinszych rzeczonych person świeckich i duchownych,
że wszytcy przebywacze, włoki albo połuwłocz[s]ki w ktorychkole
24 wsiach naszych duchownych i świeckich trzymający,
z kaliźdej włoki oranej i posiadłej jeden dzień, a z połuwłoczka
poł dnia w tydzień, gdy przez jich pany upomienieni
27 będą, robić przez otmowy będą winowaci
tako, jako włostne roboty działać obykli.

Gdy ociec żyw i s macierzą, dziatki części

30 **nie mają**
Item miedzy jinnymi rzeczami srządzilismy i mocą
nieniejszego ustawienia rządzymy, że wszeliki ziemianin,
33 ktoregokoli by stadła, czci i powyszszzenia byłby,
i żonę swoją istną albo zakonną by miał, z ktorejże
by dziatki obojga rodzaja porodził, jako długo z bożą
36 wolą z tą to żoną na świecie będą, ty iste dziatki
u tego to oćca niejednej części jimienia ruszającego
i nieruszającego procz jego wolej mieć <...>

III

<...> w lesie, dąbrowie, w boru pospolitych ji powściagnie

3 i najdzie tako drwa albo drzewa rąbiącego i szkodę
czyniącego, tegdy taki ot dwu koniu sześć groszy, ot
dwu wołu trzy grosze a ot siekiry jeden grosz zapłaci.

O zajmaniu bydła na mieścach zapowiedzianych

6 Item gdy który przebywacz, mieszczanin albo wieśniainin,
poddaniec obojej strony księstwa w jimieniu w swem,
jako jest w życie, łąkach albo w dziedzinie zapowiedzianej,
9 niektoiego człowieka drugiego księstwa bydło
rogate albo nierogate najdzie albo powściagnie, ma
je zająć a on, czyje będzie bydło, ot kaliżdego konia
12 jeden grosz a ot koliżdego wołu, krowy albo skocięcia
połgroszka, a ot czterzech owiec jeden grosz, także
ot czterzech koz, ot czterzech świni i ot czterzech gęsi
15 po jednemu groszu zapłaci. Pakliby on, czyje bydło do
obory zajęto będzie, tego to bydła nagle wykupić *zamięszka,
tegdoy on, który je dla swoich szkod zajął,
18 je chować ma od godziny do godziny a potem to iste
bydło do folwarku książęcego onego książęcia, w ktorego
księstwie ona dziedzina będzie albo leży, gdzie
21 ono bydło zajął, dopędzić a urzędnikowi książęcemu
je podać ma a taki urzędnik ot onego bydła
tako wiele weźmie i podźwignie, jako i on, komu szkoda
24 jest uczyniona.

**Gdy starosta jimie kogo, jimienie jego ma dać
na rękojemstwo**

27 Item gdy który starosta, rządźca i jich namiestnikowie
albo urzędnik ktorykole w obojej stronie księstw
przerzeczonych będąc, ktorego przebywacza ktoregokoli
30 rodu albo stadła drugiej strony księstwa
dla ktorychkoli przestępów albo dwinienia jimie,
powściagnie <...>, taki starosta, rządźca albo
33 wszelki urzędnik wszytka jimienia jego ma
dać na rękojemstwo bez wszej odmowy i odwłoki

alż do pewnej rozprawy. Pakliby na rękojemstwo
36 tego to jimienia nie dał, tegdy taki starosta,
rządźca albo urzędnik dla takiego <nie>posłuszeństwa
jednę kopę groszow winy przepadnie, ktorej kopy

112

połowicę panu książęciu swemu włostnemu a drugą połowicę
onemu człowiekowi, jegoż nie dał jimienia na
3 rękojemstwo, zapłaci. A acz którą szkodę miałby człowiek
on, ktorego jimienie na rękojemstwo nie jest dano, taki
na szkodę swą przysięże a starosta albo rządźca jemu
6 szkodę zapłacić obwiāzan <będzie>.

Targowe

Item ustawiamy, że na potem pan Jan, książę przereczone,
9 w mieściech i miasteczkach, w księstwie jego będących,
i jego urzędnicy wszeley ot ludzi ktorychkole panow synowcow
jego, książąt mazoweskich, na targi miast jego
12 nawiedzających, ot ktorychkoli rzeczy kupi, ktoregokoli by
rodzaju albo osoby, albo godności, albo szacunku będą
albo byłyby, targowego brać nie mają, mięso a ryby telko
15 wyjąwszy, ot ktorych, to jest mięsa a ryb, podług starego
obyczaja targowe ma być brano i dźwigano, a tymże obyczajem
książęta, synowcy jego, Siemowit, Kazimir, Trojdzien
18 i Włodzisław, książęta przereczona, i jich urzędnicy ot
ludzi ktorychkoli albo wszelkich z księstwa księdza Jana
przereczonego targowego brać nie mają, mięso a ryby telko
21 wyjąwszy, ot ktorych takież rownie targowe będą
brać i podźwigać.

O odbiciu bydła kradzionego u złodzieja

24 Item gdy ktory ślachcic, ziemianin albo wszelki przebywacz,
albo poddaniec księstw przereczonych obojich konia albo wołu,
albo krowę kradzione od złodzieja odjąłby albo odbił, tegdy

27 czyj koń będzie albo byłby odjęt, ot kalizdego konia pięćnaćcie
groszy a ot kalizdego wołu albo krowy sześć groszy <...> zapłaci.

O tem, gdy kmić wynidzie w czas ot pana

30 Item gdykoli który kmić albo przebywacz drugiej strony księstwa
w drugą stronę ot swego pana czasu namienionego albo
w czas wynidzie, wszytki prawa pirwej onemu panu, ot ktorego
33 jidzie, zapłaciw, tegdy taki przebywacz se wszytkim
swym jimieniem, żytem młoconym i niemłoconym i s jinszym
ktorymkole jimieniem, jakoby tu osobnie było wysłowione, dobrowolnie
36 pojdzie, gdzie jemu lubo, wszelki<e> ugabanie oddaliwszy.

O bydle błędnem

Item acz który człowiek albo przebywacz, albo poddaniec obojej
39 strony księstw w drugiej stronie księstwa konia albo wołu,

113

albo krowę błędnie najdzie a tego u złodzieja
nie odbije, tegdy ot takiego konia błędnie nalezionego
3 onemu, kto ji nalazł, sześć groszy i ot wołu albo krowy
trzy grosze on, czyje takie bydło będzie albo *byłyby, zapłaci
et pagabit.

6 Gdy kto s winami uci<e>cze w drugie księstwo

Item gdy albo acz który ślachcic <albo> ziemianin, *albo mieszczanin*, poddaniec
księstw przerzeczonych s jenej
9 strony w drugą stronę s winami, w jichże potępion
będzie, uciecze a przez sąd, ktoremu o tem
świadomo było, onej strony księstwa, gdzie w winach
12 był potępion, będzie doświadczon, tegdy przez *gospodarstwo
onego księstwa, do ktorego uciekł, ku
płaceniu tych to win ma być przypędzon albo ji wrocić
15 będzie winowat<o> zasię onemu panu, ot ktorego
uciekł. Amen.

Dokonały są się księgi praw oświeconych książąt

18   **mazoweskich na przykazanie oświeconego księdza Bolesława,
bożą miłością księdza pana i dziedzica czyrskiego,
wyłożone s lacińskiego w polski wykład przez**

21   **poczystnego księdza Macieja s Rożana, pisarza skarbnego,
kanonika warszewskiego i plebana czyrskiego,
pisany przez rękę Mikołaja Suleda, pisarza i burgmistrza**

23   **w ty czasy warzczskiego, w Sobotę wielką,
dzień świętego Ambrożego, lat narodzenia bożego
tysiąc czterzysta pięćdziesiątego. Amen.**